

JSDP

Journal of Spatial Development and Policy

ISSN: 2985-220X (Online)

Vol. 2, No. 1 (January-February 2024)

Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai (Editor)

Published by PANYAPAT
3/1273 Mueang Kao Subdistrict
Mueang Khon Kaen District
Khon Kaen Province

Journal of Spatial Development and Policy ปีที่ 2 ฉบับที่ 1

JSDP

ISSN: 2985-220X (Online)

Journal of Spatial Development and Policy Vol. 2 No. 1

Journal of Spatial Development and Policy

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, 081-601-5934 อีเมล: ajsdp9900@gmail.com

เจ้าของ: ปัญญาพัฒน์ 3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร แสงใส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ สุวิทย์ อธิศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระภัทร เอกผะชัยสวัสดิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานะ ลักษณะมีฤทธิ์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรณ ศรีโสมพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินิจ ผาเจริญ

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภินิษฐา นาเลาห์

มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์สิทธิ์ ฆารเลิศ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ แยมเย็น

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ผู้จัดการวารสาร:

นางสาวศิริรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

Journal of Spatial Development and Policy มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 6 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – กุมภาพันธ์

ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน

ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม

ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/JSDP/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต (Aim and Scope)

Journal of Spatial Development and Policy ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทัศน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ตั้งแต่ระดับองค์กร กลุ่มหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภูมิภาค ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ วารสารมุ่งเน้นส่งเสริมงานวิชาการที่มีลักษณะเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่ในมิติต่าง ๆ แบบบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ผลักดันไปสู่การสร้างนโยบายของพื้นที่ โดยเปิดรับบทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีละ 6 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้สนับสนุนบทความและผู้สนับสนุนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ เช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- 2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่
- 3) บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

Journal of Spatial Development and Policy ฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2567) มุ่งเน้นการเผยแพร่ บทความทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่บูรณาการกับศาสตร์ต่าง ๆ ได้แก่ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เกษตรศาสตร์ และงานทางด้านสหวิทยาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่และผลักดันสู่การสร้างกรอบนโยบายการพัฒนาเชิงพื้นที่ จากหลากหลายหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 3 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารพัฒนาเชิงพื้นที่และนโยบายได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการวารสาร และคณะกรรมการ บรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดี ๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และวิญญูชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป ด้วยจิตคารวะและขอบคุณทุกท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

บรรณาธิการ Journal of Spatial Development and Policy

สารบัญ

บทความวิจัย

- คุณธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง
อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย
พุดพัฒนา วุฒิกุลธนโรจน์, นันทิตา เลิศสงครามชัย, อานนท์ ทวีสิน, ภัทราภรณ์ ไชยสาร
1-14
- การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต
บริษัทเอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด (มหาชน)
ปภัสสร ผลาชีวิต
15-30
- โครงสร้างความรู้สึกลึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน:
บทวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย
เชนปกรณ์ แก้วภิรมย์
31-46

บทความวิชาการ

- การเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI)
มาใช้ในการบริการของภาครัฐ
อัญชลี เผือกหอม, พงศพัฒน์ ตันติศิริกุล, ฉัตรชัย อังสุเชษฐานนท์
47-64
- ประเพณีปักธงชัย ตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก
บัณฑิตา แม้นเมฆ, อุดมะ ปภาภูธนะนันต์, ธีรศพงษ์ วงษ์สวัสดิ์
65-82

Morality and Transparency in Performing Duties of Personnel, Tubpeung Subdistrict Administrative Organization, Si Samrong District, Sukhothai Province

Phuthiphat Wutthikunthanaroj^{1*} Nantita Lertsongkramchai¹ Arnond Thavisin¹
 and Patraphon Chaiyasan¹

¹ Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College, Thailand

* Corresponding author. E-mail: phuthiphat2511@gmail.com

ABSTRACT

This article aimed to study (1) morality of personnel Tubpeung Subdistrict Administrative Organization Si Samrong District Sukhothai Province, (2) Transparency in the performance of duties of Tubpeung Subdistrict Administrative Organization personnel. Si Samrong District Sukhothai Province, and (3) the relationship between morality and transparency in the performance of duties of Tubpeung Subdistrict Administrative Organization personnel. Si Samrong District Sukhothai Province, this research is quantitative research, the tools used to collect data include questionnaires, statistics used in data analysis include mean, standard deviation analysis of the relationship between variables using the correlation coefficient, analysis multiple regression and testing research hypotheses. The result of the study found that: morality of Tubpeung Subdistrict Administrative Organization personnel Si Samrong District Sukhothai province, found that the overall level was at high level, including the quality of operations, followed by the use of power and the last ranking is performance of duties. Transparency in the performance of duties of Tubpeung Subdistrict Administrative Organization personnel Si Samrong District Sukhothai province, overall, it was at high level, including corruption prevention, followed by budget use, Information disclosure and the last ranking is communication efficiency. Relationship between morality and transparency in the performance of duties of Tubpeung Subdistrict Administrative Organization personnel. Si Samrong District Sukhothai province, found that the quality of operations, there is high level of positive relationship and the variable that has the greatest influence on transparency in performing duties is Improving the working system It has predictive power ($R^2=.843$) or 84.30%.

Keywords: Morality, Transparency, Performance of Duties

คุณธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

พุดพิพัฒน์ วุฒิกุลธนโรจน์^{1*} นันทิตา เลิศสงครามชัย¹ อานนท์ ทวีสิน¹ และ ภัทราภรณ์ ไชยสาร¹

¹ คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: phuthiphat2511@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา (1) คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย (2) ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ และการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านคุณภาพการดำเนินงาน รองลงมาคือ ด้านการใช้อำนาจ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการป้องกันการทุจริต รองลงมา คือ ด้านการใช้งบประมาณ ด้านการเปิดเผยข้อมูล และอันดับสุดท้ายคือ ด้านประสิทธิภาพการสื่อสาร ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า ด้านคุณภาพการดำเนินงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง และตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีที่สุด คือ ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน มีอำนาจพยากรณ์ ($R^2=.843$) หรือคิดเป็นร้อยละ 84.30

คำสำคัญ: คุณธรรม, ความโปร่งใส, การปฏิบัติหน้าที่

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

การคอร์รัปชันถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ทั่วโลก แม้ว่าในปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล 4.0 แล้ว มีการจัดการความรู้กับการบริหารราชการแนวใหม่ที่มีความทันสมัยมากขึ้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมไม่ว่าในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะค่านิยมทางสังคมที่มุ่งเน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเป็นหลัก ทำให้ความประพฤติอันเป็นพื้นฐานได้หันเหออกจากหลักกฎหมาย ศีลธรรม และจริยธรรม โดยปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นคู่กับสังคมเป็นเวลานานเกิดได้ในหลากหลายรูปแบบหลากหลายลักษณะ อย่างไรก็ตามการทุจริตคอร์รัปชัน และผลประโยชน์ทับซ้อน มีความสอดคล้องกันในแง่ของการกระทำ ที่เราสามารถเรียกการขัดกันของผลประโยชน์ส่วนตนกับผลประโยชน์ส่วนรวมนั้นเป็นหนึ่งในพฤติกรรมที่นำไปสู่การ

คอร์รัปชัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 63 บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุน และให้ความรู้แก่ประชาชนถึงอันตรายที่เกิดจากการทุจริต และประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน และจัดให้มีมาตรการและกลไกที่มีประสิทธิภาพเพื่อป้องกัน และขจัดการทุจริต และประพฤติมิชอบดังกล่าวอย่างเข้มงวด รวมทั้งกลไกในการส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้ความรู้ ต่อต้าน หรือชี้เบาะแส โดยได้รับความคุ้มครองจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ภาครัฐโปร่งใส ปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ มีเป้าหมายที่ 1 ประชาชนมีวัฒนธรรมและพฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต โดยก่อนการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตมาก่อนแล้ว ปัจจุบันอยู่ในระยะที่ 4 (พ.ศ. 2565-2569) โดยมีวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยใสสะอาด ไทยทั้งชาติต้านทุจริต (Zero Tolerance & Clean Thailand)” ใน 5 ปีข้างหน้า จะมุ่งสู่การเป็นประเทศที่มีมาตรฐานทางคุณธรรมจริยธรรม เป็นสังคมใหม่ที่ประชาชนไม่เพิกเฉยต่อการทุจริตทุกรูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ, 2566)

การพัฒนาการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment : ITA) ให้เป็นเครื่องมือการประเมินเชิงบวก เพื่อเป็นมาตรการป้องกันการทุจริตที่สะท้อนให้ภาครัฐแต่ละแห่งได้รับทราบผลการดำเนินงานในมิติด้านคุณธรรมและความโปร่งใสจากแหล่งข้อมูลต่างสถานการณ์ปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบของส่วนราชการ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ สืบเนื่องมาจากวิวัฒนาการของการทุจริตที่มีรูปแบบที่สลับซับซ้อน ปัญหาการขาดจิตสำนึก ในการแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม ซึ่งปัญหาดังกล่าวทำให้รัฐและประเทศชาติได้รับความเสียหายอย่างร้ายแรง มีการสูญเสียงบประมาณแผ่นดินไปกับการทุจริตที่อาจมีความยากและซับซ้อนต่อการตรวจสอบของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต โดยเฉพาะในโครงการขนาดใหญ่ที่ต้องใช้งบประมาณมาก ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ทั้งนี้ถึงแม้ทุกภาคส่วนในสังคมมีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตตามบทบาทและภาระหน้าที่ของตนเองเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การรับรู้การทุจริตของประเทศไทยยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอันสะท้อนได้จากดัชนีการรับรู้การทุจริตของประเทศไทย ที่ถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่ 69 จาก 180 ประเทศทั่วโลกในปี พ.ศ. 2560 การแก้ไขปัญหการทุจริตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างบูรณาการ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560)

องค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง เป็นหน่วยงานที่มุ่งมั่นการให้บริการที่โปร่งใส ส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน สนับสนุนวิถีชีวิตเกษตรอินทรีย์ โดยมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ตำบลทับผึ้ง การจัดให้มีและบำรุงรักษาทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ การจัดให้มีและควบคุมตลาด ทางข้าม และที่จอดรถ การสาธารณสุขโรค และการก่อสร้างอื่นๆ การสาธารณสุขการ การส่งเสริม การฝึก การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การส่งเสริมการกีฬา การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และสิทธิเสรีภาพของประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัว การควบคุมการเลี้ยงสัตว์ การรักษาความปลอดภัยความเป็นระเบียบเรียบร้อยและการอนามัย และสาธารณสุขสถานอื่นๆ การคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาที่สาธารณะ การป้องกันและการบรรเทาสาธารณภัย การส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิต

และทรัพย์สินของประชาชน การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ การจัดเก็บรายได้ การบังคับให้เป็นไปตามข้อบัญญัติ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือกฎหมายอื่นที่กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน้าที่อื่นตามที่ ได้รับมอบหมาย (สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง, 2566)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยให้ความสนใจที่จะศึกษาคุณธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำข้อค้นพบจากการวิจัยมาส่งเสริมสนับสนุนและ พัฒนาการใช้หลักคุณธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของข้าราชการ ให้บังเกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทย และการนำหลักคุณธรรมและความโปร่งใสมาประยุกต์ใช้ จะช่วยส่งเสริมให้ข้าราชการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิด ประสิทธิภาพ จักนำไปสู่ความสำเร็จ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่หน่วยงานและสังคมไทยอย่างยั่งยืน ดังนั้นหลักคุณธรรมและ ความโปร่งใส จึงมีความสำคัญในการนำมาใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของข้าราชการให้มีคุณภาพ และเชื่อว่าจะทำ ให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานดีขึ้น เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนผู้รับบริการให้เกิดความประทับใจในการมาใช้บริการที่ ได้รับการตอบสนองความต้องการของประชาชน และประชาชนได้รับประโยชน์จากการให้บริการขององค์การบริหารส่วน ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ที่ตรงกับเป้าหมายและความต้องการของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัด สุโขทัย
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วน ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง จำนวน 71 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง, 2566)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ด้วยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) วิธีจับสลาก (Lottery) ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยใช้ตารางการกำหนดกลุ่ม ตัวอย่างของ Krejcie & Morgan (1970) ได้จำนวน 63 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนโดยศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็น แนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2.2 สร้างแบบสอบถามตามที่ได้ศึกษา แล้วทบทวนตรวจสอบและแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.3 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of item Objective Congruence: IOC) ทุกข้อได้ 1.0

2.4 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามข้อชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มทดลองที่เป็นบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลปากแคว อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม

2.5 นำแบบสอบถามที่หาค่าอำนาจจำแนกแล้วมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, 1990) ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .902

2.6 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเชื่อมั่นแล้วไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดเพื่อนำผลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และสมมุติฐานการวิจัยต่อไป

3. สมมุติฐานการวิจัย

คุณธรรมของบุคลากรมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคลากรที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัย หลังจากนั้นนำข้อมูลเข้าระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อประมวลผลทางสถิติ

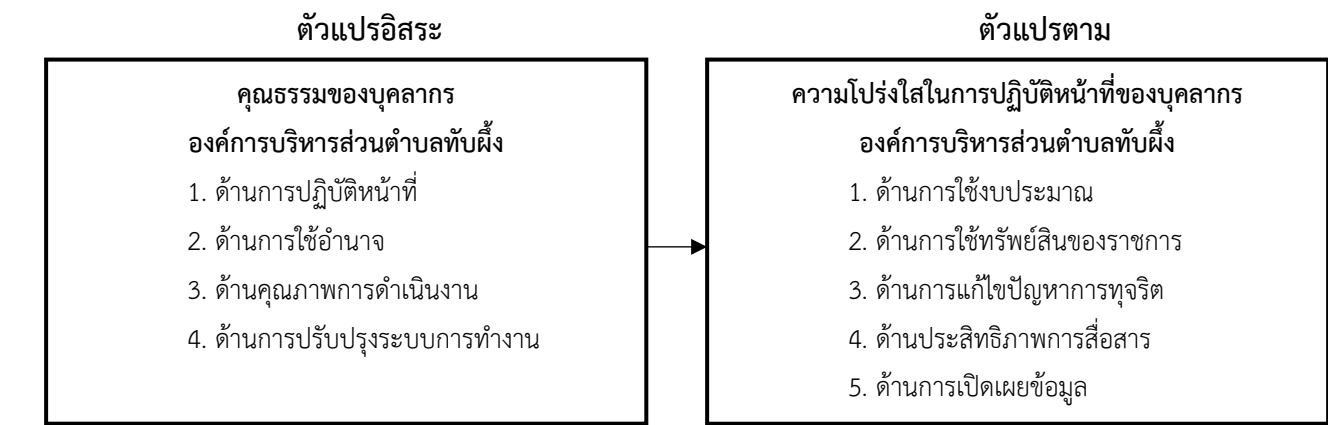
4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) เป็นการศึกษาข้อมูลจากแหล่งพื้นที่ศึกษาและเก็บรวบรวมเอกสารทางวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ การสืบค้นจากสารสนเทศและข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ต้องการจะศึกษา เพื่อนำมาสนับสนุนงานวิจัยฉบับนี้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson's Correlation) การวิเคราะห์ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) และการทดสอบสมมุติฐานการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง คุณธรรมและความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ จากการเก็บข้อมูลของกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นบุคลากรที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง ซึ่งได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งในพื้นที่วิจัย และเก็บรวบรวมเอกสารทางวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ การสืบค้นจากสารสนเทศและข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2561) และความโปร่งใสในการบริหารงาน (สหศักดิ์ ฤทธิ์รักษา, 2558) นำมาสนับสนุนงานในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ผลการวิเคราะห์คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านคุณภาพการดำเนินงาน รองลงมาคือ ด้านการใช้อำนาจ ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน และอันดับสุดท้ายคือ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น	อันดับ
1. ด้านการปฏิบัติหน้าที่	3.76	.736	มาก	4
2. ด้านการใช้อำนาจ	3.85	.721	มาก	2
3. ด้านคุณภาพการดำเนินงาน	3.89	.725	มาก	1
4. ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน	3.82	.761	มาก	3
รวม	3.83	.703	มาก	

2. ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ผลการวิเคราะห์ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการป้องกันการทุจริต รองลงมา คือ ด้านการใช้งบประมาณ ด้านการเปิดเผยข้อมูล ด้านการใช้ทรัพย์สินของราชการ ด้านการแก้ไขปัญหาการทุจริต และอันดับสุดท้ายคือ ด้านประสิทธิภาพการสื่อสาร ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร องค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น	อันดับ
1. ด้านการใช้งบประมาณ	3.94	.634	มาก	2
2. ด้านการใช้ทรัพย์สินของราชการ	3.91	.552	มาก	4
3. ด้านการแก้ไขปัญหาการทุจริต	3.90	.641	มาก	5
4. ด้านประสิทธิภาพการสื่อสาร	3.82	.761	มาก	6
5. ด้านการเปิดเผยข้อมูล	3.93	.516	มาก	3
6. ด้านการป้องกันการทุจริต	4.14	.778	มาก	1
รวม	3.94	.458	มาก	

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson’s Correlation) พบว่า ด้านคุณภาพการดำเนินงาน (X_3) ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน (X_4) ด้านการใช้อำนาจ (X_2) และด้านการปฏิบัติหน้าที่ (X_1) และ Sig. มีค่าเท่ากับ .000 หมายความว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ตัวแปรอิสระ	ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง	
	Pearson’s Correlation	Sig. (2-tailed)
1. ด้านคุณภาพการดำเนินงาน (X_3)	0.887**	0.000
2. ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน (X_4)	0.883**	0.000
3. ด้านการใช้อำนาจ (X_2)	0.875**	0.000
4. ด้านการปฏิบัติหน้าที่ (X_1)	0.846**	0.000

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) พบว่า ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน (X_4) ด้านการใช้อำนาจ (X_2) ด้านการปฏิบัติหน้าที่ (X_1) และด้านคุณภาพการดำเนินงาน (X_3) โดยที่ (R) มีค่าเท่ากับ .984 ค่าความคลาดเคลื่อนเท่ากับ .118 สามารถอธิบายความผันแปรความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ด้วยค่าอำนาจพยากรณ์ ($R^2=.843$) หรือคิดเป็นร้อยละ 84.30 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถเขียนเป็นสมการพยากรณ์ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์

$$Y = a + B_4 X_4 + B_2 X_2 + B_1 X_1 + B_3 X_3$$

$$\text{Decision} = .167 + .575X_4 + .560X_2 + .422X_1 + .413X_3$$

$$(23.002) \quad (1.144) \quad (31.745) \quad (15.293)$$

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ดังกล่าว สามารถแสดงดังตารางที่ 4

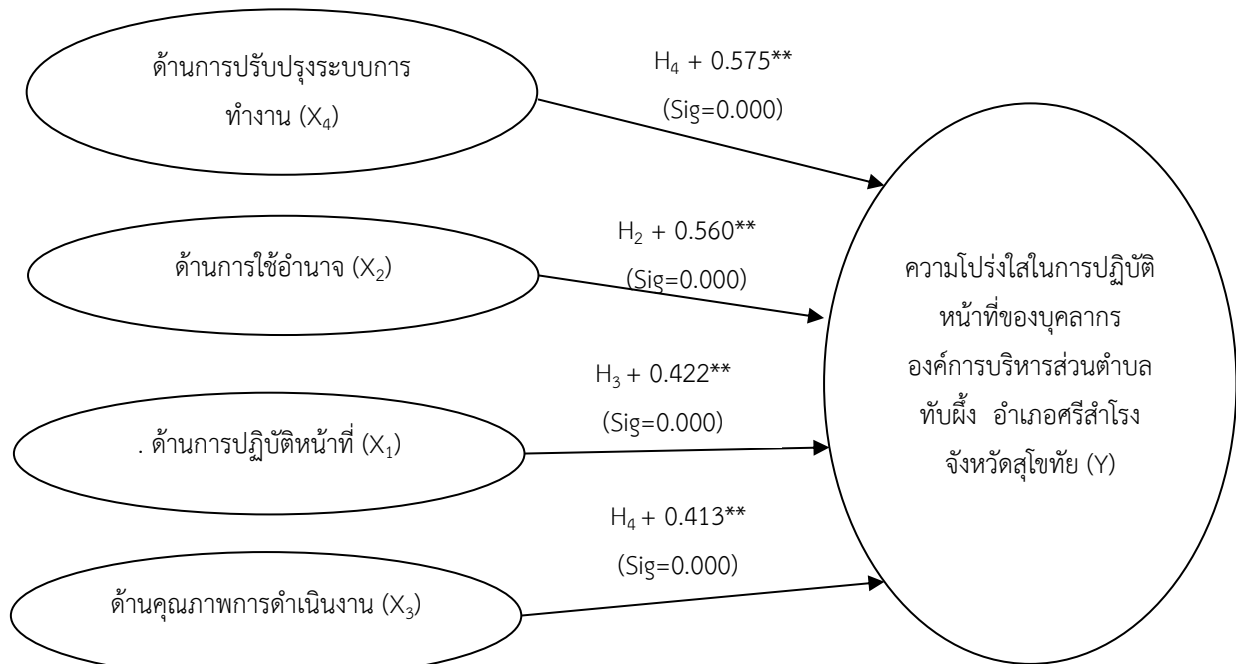
ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ตัวแปรอิสระ	B	Beta	t	Sig.
1. ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน (X ₄)	.575	.313	23.002**	.000
2. ด้านการใช้อำนาจ (X ₂)	.560	.216	1.144**	.000
3. ด้านการปฏิบัติหน้าที่ (X ₁)	.422	.222	31.746**	.000
4. ด้านคุณภาพการดำเนินงาน (X ₃)	.413	.107	15.293**	.000

R = .984, R²=.968, Adj R²=.967, SEE=.11823, a=.167, F=31.571, Sig.=000, Durbin-Weston = 1.667

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากสมการพยากรณ์พบว่า ตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย ได้ดีที่สุดคือ ด้านการปรับปรุงระบบการทำงาน รองลงมาคือ ด้านการใช้อำนาจ ด้านการปฏิบัติหน้าที่ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านคุณภาพการดำเนินงาน แสดงได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ผลการทดสอบสมมติฐาน คุณธรรมของบุคลากรมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า ทุกสมมติฐานมีความสอดคล้องอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ .422, .560, .413 และ .575 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการทดสอบสมมติฐาน คุณธรรมของบุคลากรมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

สมมติฐานการวิจัย		ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง	t	ความสอดคล้อง
H ₁	คุณธรรมของบุคลากรด้านการปฏิบัติหน้าที่มีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	0.422	31.746**	ระดับปานกลาง
H ₂	คุณธรรมของบุคลากรด้านใช้อำนาจมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	0.560	1.144**	ระดับปานกลาง
H ₃	คุณธรรมของบุคลากรด้านคุณภาพการดำเนินงานมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	0.413	15.293**	ระดับปานกลาง
H ₄	คุณธรรมของบุคลากรด้านการปรับปรุงระบบการทำงานมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย	0.575	23.002**	ระดับปานกลาง

หมายเหตุ: ** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อภิปรายผล

คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า คุณธรรมของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านคุณภาพการดำเนินงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หน่วยงานมีมาตรการทางการบริหาร เป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานที่มีการควบคุม กำกับและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตาม โดยผู้บริหารหน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชาเป็นผู้รับผิดชอบ เพื่อให้การบริการสาธารณะของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐสนองความต้องการของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับสร้างความเจริญก้าวหน้าของประเทศ จนเกิดมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร มีการสร้างขวัญและกำลังใจ เช่น ความเป็นธรรม ความมั่นคงความก้าวหน้าและความปลอดภัย ซึ่งสอดคล้องกับเกียรตินิยม พลหาญ (2565) ศึกษาปัจจัยการดำเนินงานของหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในโรงพยาบาลนาแก จังหวัดนครพนม พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของหน่วยงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านคุณธรรมการทำงานในหน่วยงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความปลอดภัยจากการทุจริตในการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และลำดับสุดท้าย คือ ด้านความพร้อมรับผิด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในให้ความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับอภิสร่า นิคมรัตน์ และคณะ (2566) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรต่อการปฏิบัติงานด้านพัสดุตามหลักภาวะนาธรรม ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี พบว่า 1) การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรต่อการปฏิบัติงานด้านพัสดุตามหลักภาวะนาธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี โดยรวมทุก

ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านศิลปาวนา ด้านจิต
 ภาวนา ด้านปัญญาภาวนา และด้านกายภาวนา 2) ปัญหาการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรต่อการปฏิบัติงานด้านพัสดุตาม
 หลักภาวนาธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี ดังนี้ (1) บุคลากรขาดแรงกระตุ้นในการพัฒนาคุณภาพการ
 ปฏิบัติงาน (2) บุคลากรขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการปฏิบัติงาน และ (3) บุคลากรขาดความรู้และความ
 เข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน 3)แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ได้แก่
 (1) การเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบในการปฏิบัติงานพัสดุ (2) การนำหลักภาวนาธรรมมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ
 ของบุคลากร และ (3) การส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นเพื่อส่งผลให้การปฏิบัติงานดีขึ้น

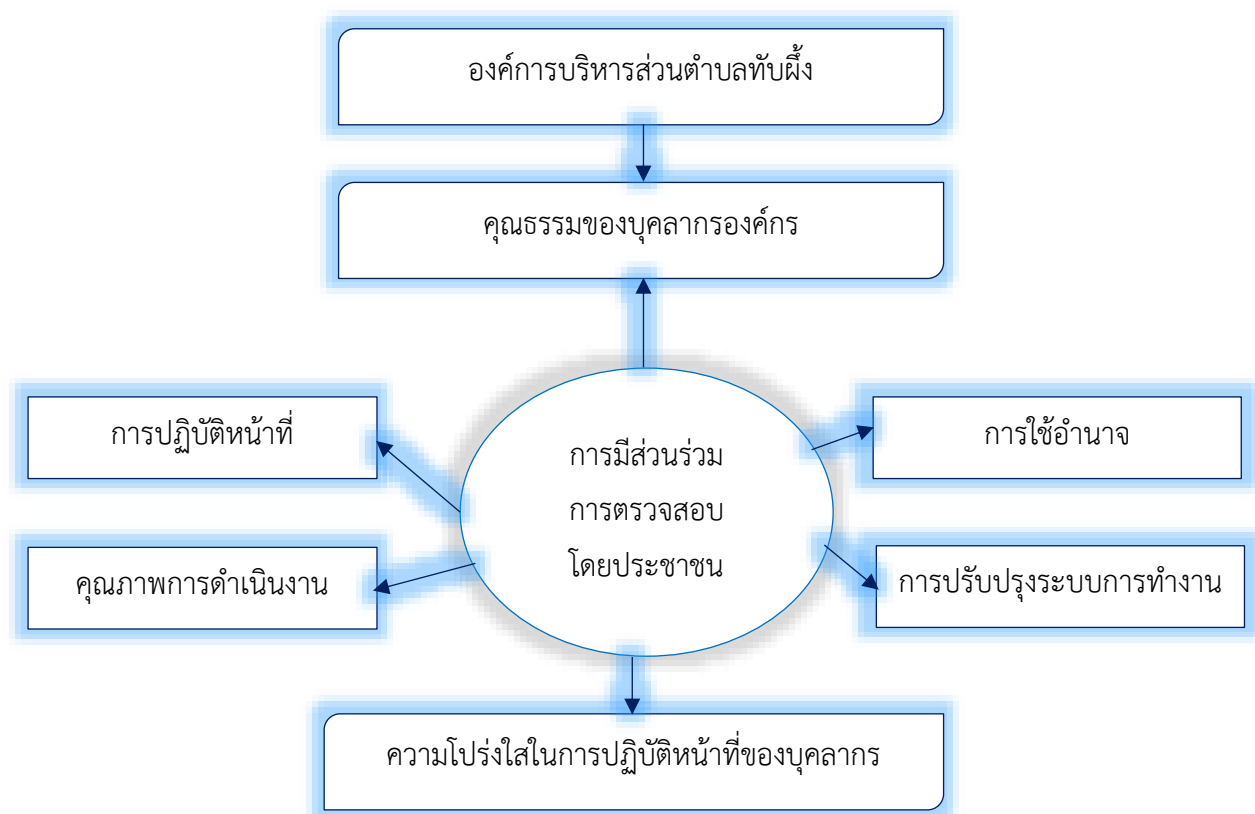
ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า
 ความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย โดยรวมอยู่ใน
 ระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการป้องกันการทุจริต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บทบาทของภาคประชาชน เป็นอีก
 ช่องทางหนึ่งที่จะรักษาผลประโยชน์ของภาครัฐ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้พื้นฐานความเข้าใจว่าคนไทย
 ทุกคนต้องมีส่วนรับผิดชอบดูแลอนาคตและความอยู่รอดของภาครัฐ ในการที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบ
 ความโปร่งใสของภาครัฐ โดยมีระบบการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีในหน่วยงานรัฐจะยั่งยืนและต่อเนื่อง โดยยึดหลักธรร
 มาภิบาล และหลักคุณธรรมจริยธรรม พร้อมด้วยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกลไกสำคัญในการผลักดัน เพื่อสร้างสังคม
 ให้ใสสะอาดเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ให้เห็นผลสัมฤทธิ์เป็นรูปธรรม ในการป้องกันการทุจริต ปลุกจิตสำนึกจริยธรรมของ
 บุคลากร ซึ่งสอดคล้องกับอิงสรณู ศรีม่วง และคณะ (2565) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน
 ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร พบว่า
 ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้นำหมู่บ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันการทุจริต
 ระดับหมู่บ้านของประชาชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และประสิทธิภาพการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านของประชาชน
 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ตัวแปรภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านของ
 ประชาชนอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร ได้แก่ การแบ่งปันอำนาจ ($\beta=.289$) การดูแลผู้อื่น ($\beta=.212$) และความยุติธรรม
 ($\beta=.116$) และสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านได้ร้อยละ 35.50 อย่างมีนัยสำคัญ
 ทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับตัวแปรการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้าน
 ของประชาชน อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ($\beta=.365$) และการมีส่วนร่วมในการ
 ประเมินผล ($\beta=.228$) และสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านของประชาชนอำเภอบ้านม่วง
 ได้ร้อยละ 37.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับ ทิวกกร แสร์สุวรรณ และ ธนัสดา
 โรจนตระกูล (2565) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการ
 ทุจริตคอร์รัปชัน: กรณีศึกษาเขตเทศบาลนครพิษณุโลก พบว่า 1)ระดับการรับรู้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในเขตเทศบาล
 นครพิษณุโลกอยู่ในระดับปานกลางโดยระดับการรับรู้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันขนาดเล็กจะสูงกว่าระดับการรับรู้ปัญหาการ
 ทุจริตคอร์รัปชันขนาดใหญ่ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในเขต
 เทศบาลนครพิษณุโลกอยู่ในระดับน้อยโดยด้านที่พบการมีส่วนร่วมมากที่สุดคือด้านการต่อต้าน รองลงมาคือด้านการณรงค์
 ให้ความรู้ และด้านการชี้เบาะแสตามลำดับ 2) การรับรู้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วม
 ของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า ด้านคุณภาพการดำเนินงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกอยู่ในระดับสูงสุด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ การรับรู้ถึงปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันได้ ทำให้คุณภาพการดำเนินงานเป็นกระบวนการที่ประชาชนจะเปิดรับข้อมูลข่าวสารรวมถึงปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และจะตอบสนองกลับไปอย่างเหมาะสม ในส่วนของการมีส่วนร่วมนั้นจะทำให้ภาครัฐทั้งฝ่ายการเมืองและข้าราชการประจำมีความโปร่งใส สามารถถูกตรวจสอบได้จากสาธารณะในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับเอกรัฐ อิสโร และคณะ (2565) ศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตการทำงานกับความผูกพันต่อองค์การ พบว่าด้านการบูรณาการทางสังคมภายในองค์การที่ทำงาน (X_5) ด้านสิทธิส่วนบุคคลในองค์การ (X_6) และด้านความสัมพันธ์ระหว่างงานและชีวิตโดยรวม (X_7) อธิบายความผันแปรได้ร้อยละ 12.1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และได้สมการดังนี้ $\hat{y} = .064 + 0.195(X_7) + 0.167(X_5) + 0.121(X_6)$ และสอดคล้องกับสายฝน แก้วที (2565) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการทำงานและประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรกับการบริหารงานบุคคลของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี พบว่า พฤติกรรมการทำงานและประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรโดยรวมมีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ <0.05 ร้อยละ 80 ($R^2_{adj} .0808$, $p < 0.001$) จำนวน 9 ปัจจัย เรียงลำดับอิทธิพลทำนายมากไปน้อย ได้แก่ พฤติกรรมการทำงานโดยรวม ($R^2_{adj} .0891$) ประสิทธิภาพการทำงานโดยรวม ($R^2_{adj} .0562$) มาตรฐานการปฏิบัติงาน (standard) ($R^2_{adj} .0524$) ความขัดแย้ง (conflict) ($R^2_{adj} .0456$) การให้รางวัลและลงโทษ (reward and punishment) ($R^2_{adj} .0424$) การสนับสนุน (support) ($R^2_{adj} .0409$) ความรับผิดชอบ (responsibility) ($R^2_{adj} .0407$) เงินเดือน ($R^2_{adj} .0056$) และระยะเวลาทำงาน ($R^2_{adj} .0010$)

ผลการทดสอบสมมติฐาน คุณธรรมของบุคลากรมีผลต่อความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย พบว่า ทุกสมมติฐานมีความสอดคล้องอยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พบว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บุคลากรของหน่วยงานมีอิสระในการปฏิบัติงานภายใต้ขอบเขตหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ เปิดโอกาสให้มีการเสนอแนวความคิดที่แตกต่างได้ บุคลากรมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามภารกิจขององค์กร และหน่วยงานมีการดำเนินการและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดย่อยด้านมาตรฐานการปฏิบัติงานและด้านความเป็นธรรมในการปฏิบัติงานให้เป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือบุคคลภายนอกไม่บ่อยนัก ซึ่งสอดคล้องกับธีระพงศ์ มลิวัลย์ (2565) ศึกษาการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกกรณีศึกษาสถาบันการเงินของรัฐ พบว่า ตัวชี้วัดที่ผู้ใช้บริการให้ความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ด้านคุณภาพการดำเนินงาน ด้านประสิทธิภาพการสื่อสาร และด้านการปรับปรุงการทำงานตามลำดับ เพราะผู้ใช้บริการสถาบันการเงินของรัฐมีความต้องการที่จะให้สถาบันการเงินของรัฐมีการดำเนินงานอย่างมีคุณธรรมและความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ประกอบกับมีความใส่ใจในการเรียนรู้สิ่งใหม่และปรับตัวอยู่ตลอดเวลา พร้อมยอมรับฟังความคิดเห็นโดยคำนึงถึงลูกค้าด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างสม่ำเสมอ

องค์ความรู้ใหม่

บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง ด้านคุณธรรมและความโปร่งใสมีการประเมินการรับรู้ของบุคลากรภายในหน่วยงานต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรอื่นในหน่วยงานของตนเอง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานโดยยึดหลักตามมาตรฐาน มีความโปร่งใส ปฏิบัติงานหรือดำเนินการตามขั้นตอนและระยะเวลาที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด และจะต้องเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้มาติดต่อทั่วไปหรือผู้มาติดต่อที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัว การใช้จ่ายงบประมาณของหน่วยงานอย่างคุ้มค่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และไม่เอื้อประโยชน์แก่ตนเองหรือพวกพ้อง มีกระบวนการบริหารงานบุคคลที่อาจเกิดการแทรกแซงจากผู้มีอำนาจ การซื้อขายตำแหน่ง หรือการเอื้อผลประโยชน์ให้กลุ่มหรือพวกพ้อง และการให้ความสำคัญของผู้บริหารสูงสุดในการต่อต้านการทุจริตอย่างจริงจัง มีการปรับปรุงระบบการทำงาน เป็นการประเมินการรับรู้ของผู้รับบริการ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาหน่วยงาน ทั้งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และกระบวนการทำงานของหน่วยงานให้ดียิ่งขึ้น โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น มีกระบวนการเปิดโอกาสให้ผู้รับบริการเข้ามามีส่วนร่วม ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่

สรุปผลการวิจัย

คุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ ด้านการใช้อำนาจ พบว่า บุคลากรได้รับการประเมินผลการปฏิบัติงานตามระดับคุณภาพของผลงานอย่างถูกต้อง และมีการคัดเลือกผู้เข้ารับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน หรือการให้ทุนการศึกษาอย่างเป็นธรรม และการได้รับมอบหมายงานตามตำแหน่งหน้าที่จากผู้บังคับบัญชาอย่างเป็นธรรม ด้านการปฏิบัติหน้าที่ มีการปฏิบัติงานการให้บริการแก่ผู้มาติดต่อบริการดีเยี่ยม พุดจาไพเราะ ตรงต่อเวลา และมีพฤติกรรมในการปฏิบัติงานมุ่งผลสำเร็จของงานให้ความสำคัญกับงานมากกว่าธุระส่วนตัว มีความรับผิดชอบหากความผิดพลาดเกิดจากตนเองมีการปรับปรุงแก้ไข

ส่วนความโปร่งใสในการใช้งบประมาณ หน่วยงานเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ หรือมีการสอบถามทักท้วง รับเรื่องร้องเรียน มีการใช้จ่ายงบประมาณโดยคำนึงถึงความคุ้มค่าไม่บิดเบือนวัตถุประสงค์ขององค์กรที่ตั้งไว้ และมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรู้เกี่ยวกับแผนการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีของหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรพัฒนาระบบชี้วัดความคุ้มค่าของงบประมาณบนฐานของความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้และระบบการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์

1.2 ควรตระหนักและให้ความสำคัญของผู้บริหารสูงสุดในการต่อต้านการทุจริตอย่างจริงจัง โดยหน่วยงานจะต้องทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการทุจริตในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ และจัดทำแผนงานด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตของหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาการทุจริตได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมไปถึงการประเมินเกี่ยวกับประสิทธิภาพการแก้ไขปัญหาการทุจริตของหน่วยงาน

1.3 ควรเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันบนเว็บไซต์ของหน่วยงาน เพื่อเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ ของหน่วยงานให้สาธารณชนได้รับทราบใน 5 ประเด็น คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน ข่าวประชาสัมพันธ์ และการปฏิสัมพันธ์ข้อมูล 2) การบริหารงาน ได้แก่ แผนดำเนินงาน การปฏิบัติงานและการให้บริการ 3) การบริหารเงินงบประมาณ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรที่จะขยายขอบเขตในการศึกษาโดยให้ครอบคลุมองค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบลในลักษณะแบบเดียวกัน เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบในการพัฒนาคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานว่า มีแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและความโปร่งใสเป็นอย่างไร และศึกษาให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล 6 ประการ

2.2 ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจหน้าที่ในการบริหารงานเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้มีการรับรู้และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในการตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ในแต่ละระดับตามสายการบังคับบัญชาหรือตามแต่ละตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ภาคเอกชน ภาคประชาชน สื่อมวลชนในการตรวจสอบการทำงานจะมีแนวทางร่วมกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

เกียรติรพี พลหาญ. (2565). ปัจจัยการดำเนินงานของหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในโรงพยาบาลนาแก จังหวัดนครพนม. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*, 11(1), 12-17.

คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2561). *การส่งเสริมคุณธรรม “พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา” สร้างคนดีสู่สังคม*. กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน).

ทิวากร แสร์สุวรรณ และ ธนัสภา โจรนตระกูล. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน : กรณีศึกษาเขตเทศบาลนครพิษณุโลก. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(9), 349-364.

- ธีระพงศ์ มลิวัลย์. (2565). การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดเนินงานขององค์กรจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกกรณีศึกษาสถาบันการเงินของรัฐ. *วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 12(3), 197-210.
- สหศักดิ์ ฤทธิ์รักษา. (2558). *ความพึงพอใจความโปร่งใสในการบริหารงานของเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์*. (พัฒนาชุมชน มหบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- สายฝน แก้วที. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการทำงานและประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรกับการบริหารงานบุคคลของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี. *วารสารการแพทย์ โรงพยาบาลอุดรธานี*, 30(1), 110-120.
- สำนักงาน ป.ป.ช. (2566). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 135/ตอนที่ 52 ก/ 21 กรกฎาคม 2561. พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการพิมพ์.
- สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง. (2566). *แผนพัฒนาท้องถิ่น 2566-2570*. สุโขทัย: องค์การบริหารส่วนตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย.
- อภิสรานิคมรัตน์, สิทธิพงษ์ สิทธิภัทรประภา และ สุปริษา ชำนาญพุฒิพร. (2566). การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรต่อการปฏิบัติงานด้านพัสดุ ตามหลักภาวนาธรรม ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดราชบุรี. *Journal of Administrative and Management Innovation*, 11(3), 94-105.
- อิงสรณ ศรีม่วง, สันญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง และ จิตติ กิตติเลิศไพศาล. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านการป้องกันการทุจริตระดับหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 2(3), 197-216.
- เอกรัฐ อัสโร, ฆมร ชันชะหัดต์ และ ธนิศร ยืนยง. (2565). คุณภาพชีวิตการทำงานที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 16(2), 253-268.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). New York: Harper Collins Publishers.
- Krejcie, R.V., & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

The Guideline for Development Performance Appraisal System of Production Staff of Exoticfood Thailand, PCL

Phaphatsorn Phalachit^{1*}

¹ Bachelor's degree student Program in Business Administration, Faculty of Business Administration and Accounting, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: phaphatsornphalachit@gmail.com

ABSTRACT

The objectives of this research are as follows: (1) To study the current situation and related problems concerning the performance evaluation of production department employees at Exotic Foods Company Limited (Public), (2) to develop a performance evaluation system for production department employees at Exotic Foods Company Limited (Public), and (3) to assess the quality of the developed performance evaluation system for employees. The sample group used for data collection consists of production department employees at Exotic Foods Company Limited (Public), with in-depth interviews conducted with 8 individuals and a questionnaire utilized as a data collection tool with a sample size of 30 individuals. The statistical analyses employed for data interpretation include mean and standard deviation. The research findings indicate that the current performance evaluation of production department employees at Exotic Foods Company Limited (Public) faces several problems. These include the lack of a systematic evaluation process, absence of standardized evaluation criteria, and mismatch between evaluation criteria and job characteristics. There are four identified root causes: 1) Policy, 2) Evaluation format, 3) Evaluation methods, and 4) Organizational personnel lacking knowledge and understanding of assessment skills. In the initial development phase of the performance evaluation system, efforts were made to create a new evaluation system using Balanced Scorecard (BSC) methodology, along with developing clear and appropriate evaluation criteria. Subsequently, initiatives were taken to build knowledge and skills in evaluation among relevant personnel. Management provided support and commitment throughout the evaluation process, with follow-up conducted after implementing the Balanced Scorecard (BSC) evaluation.

Keywords: Performance Appraisal System, System of Production, Staff

การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด (มหาชน)

ปภัสน์ ผลาจิต^{1*}

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรี หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: phaphatsomphalochit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) (2) เพื่อพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) และ (3) ประเมินคุณภาพของระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานที่ทำการพัฒนาขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ พนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก 8 ท่าน และใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 30 ท่าน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยว่า ปัจจุบันการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)ประสบปัญหาคือการประเมินไม่เป็นระบบ ขาดเกณฑ์การประเมินที่เป็นมาตรฐานและหัวข้อการประเมินไม่สอดคล้องกับลักษณะงานที่ปฏิบัติ ซึ่งมีสาเหตุ 4 ประเด็นดังนี้ 1) นโยบาย 2) รูปแบบการประเมิน 3) วิธีการประเมิน และ 4) บุคลากรขององค์กรยังขาดความรู้ความเข้าใจในทักษะการประเมิน การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานในระยะแรก คือ การสร้างระบบการประเมินขึ้นมาใหม่โดยใช้การประเมินแบบสมดุล(BSC) พร้อมทั้งพัฒนาเกณฑ์การประเมินให้มีความเหมาะสมชัดเจน ต่อมาพยายามสร้างความรู้ ทักษะในการประเมินแก่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้บริหารให้การสนับสนุนและเอาใจใส่กับทุกขั้นตอนในการประเมิน มีการติดตามผลภายหลังจากการใช้การประเมินแบบสมดุล(BSC)

คำสำคัญ: ระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน, ระบบการผลิต, พนักงาน

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

การพัฒนาและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น ทรัพยากรบุคคล วัสดุ การเงิน และข้อมูล เป็นกุญแจสำคัญในการนำไปสู่การประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรได้ (Gelens et al, 2014) แนวคิดหลักของการจัดการผู้มีความสามารถในปัจจุบัน คือ องค์กรต่างๆ ไม่ได้เลือกสิ่งที่ดีที่สุด แต่มองหาศักยภาพที่ซ่อนอยู่ซึ่งสามารถเติมเต็มได้ตามความต้องการเฉพาะของงานได้ ซึ่งสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาองค์กรไปสู่ทิศทางที่ดีได้ (Zdenko, Katarina, & Dagmar, 2019) การพัฒนาองค์กรจึงมุ่งเน้นไปที่การดึงเอาศักยภาพของพนักงานในองค์กรให้ปรากฏขึ้นมา ด้วยเหตุนี้การจัดการทรัพยากรมนุษย์จึงถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับความสำเร็จขององค์กรหากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม และเพื่อสนับสนุนกระบวนการนี้จึงมีการนำเอากระบวนการจัดการผลการปฏิบัติงานมาใช้ “เพื่อจัดการและจัดตำแหน่ง” ทรัพยากรทั้งหมดขององค์กรเพื่อให้บรรลุผลการปฏิบัติงานสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ระบบการวัด

ประสิทธิภาพที่ว่านี้ได้รับการอธิบายว่าเป็นการวัดปริมาณทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินการ ความมีประสิทธิภาพและความสำเร็จขององค์กรจึงขึ้นอยู่กับบุคลากรที่และการทำงานภายในองค์กร การประเมินประสิทธิภาพจึงเป็นวิธีการประเมินพนักงานในปัจจุบันและหรือในอดีตโดยสัมพันธ์กับมาตรฐานการปฏิบัติงานของพนักงาน อันเป็นปัจจัยชี้วัดความสำเร็จขององค์กร เครื่องมือและระบบการประเมินผลพนักงานขององค์กรจึงเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้อย่างสำคัญเพื่อพัฒนาองค์กรผ่านการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร (Desseler, 2013) มากไปกว่านั้น ระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานขององค์กรช่วยให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในระยะสั้นและระยะยาวโดยช่วยให้ผู้บริหารและพนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น และการประเมินประสิทธิภาพเป็นส่วนหนึ่งของระบบนี้ (Yohannes, 2017) งานวิจัยบางชิ้นจึงชี้ให้เห็นว่า องค์กรภาคธุรกิจควรมุ่งเน้นไปที่การจัดการทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ ส่งเสริมการประเมินผลการปฏิบัติงานบนพื้นฐานของการได้มาซึ่งทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพในยุคแห่งการแข่งขันเพื่อขับเคลื่อนเข้าสู่ภาคธุรกิจต่อไป มากไปกว่านั้นรัฐบาลควรส่งเสริมการพัฒนาความรู้และความสามารถของกำลังคนเพื่อให้ได้ทักษะที่สูงขึ้น (Lamesawan, Silpcharu, & Wattanakomol, 2023) ในแง่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นอกจากจะส่งผลต่อองค์กร ยังส่งผลต่อระบบขนาดใหญ่คือการพัฒนากำลังคนให้กับสังคมด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าความสำเ้าเจนั้นมาจากการพัฒนาบุคลากรในฐานะทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

ดังจะเห็นจากในปัจจุบันว่าการประกอบกิจการที่ต้องการประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด องค์กรประกอบสำคัญในการผลักดันความสำเร็จขององค์กรคือ ทรัพยากรมนุษย์ การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพย่อมส่งผลต่อความสำเร็จโดยรวมขององค์กร ผลการปฏิบัติงานของบุคลากรจึงเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จขององค์กรได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ได้รับบทบาทในการดูแลคือฝ่ายทรัพยากรบุคคลย่อมมีบทบาทในการพัฒนาบุคลากรเพื่อความก้าวหน้าขององค์กร การประเมินผลการปฏิบัติงานจึงเป็นเครื่องมืออันสำคัญของผู้บริหารในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ช่วยให้ผู้บริหารทราบถึงจุดเด่น และจุดอ่อนของของบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงาน การพิจารณาความดีความชอบ ในด้านการให้ค่าตอบแทน เป็นเครื่องมือที่ใช้พิจารณาการเลื่อนขั้นตำแหน่ง ลดขั้นหรือโยกย้ายอย่างมีเหตุผลและเป็นธรรม (Oh & Lewis, 2009) และนำผลการประเมินมาพัฒนาความรู้ ทักษะและสมรรถนะของบุคลากรได้อย่างเหมาะสม สำหรับบุคลากรผลการปฏิบัติงานของตนจะทำให้ทราบถึงสิ่งที่ควรคงไว้และสิ่งใดที่ควรปรับปรุง บุคลากรที่มีผลการปฏิบัติงานที่ดีจะได้รับการส่งเสริมให้มีผลการปฏิบัติงานที่ดีขึ้นไป ส่วนบุคลากรที่มีผลการปฏิบัติงานไม่ตรงตามเป้าหมายจะได้รับการพัฒนาให้สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายมากขึ้น ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพส่งผลให้บุคลากรมีความพึงพอใจในการทำงานและก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร (Mdhlalose, 2023) สำคั้าญอย่างยิ่งในการเพิ่มขึ้นความสามารถในการแข่งขัน ในทางตรงข้ามหากระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพจะทำให้บุคลากรไม่พึงพอใจในการทำงาน ขาดความผูกพันต่อองค์กร ส่งผลให้เกิดอัตราการลาออกสูง (Prasad et al., 2022) เมื่อไม่นานมานี้การประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแบบการปฏิบัติงานดุลยภาพได้ถูกนำมาใช้อย่างมากในองค์กร ซึ่งเป็นเทคนิคการติดตามตรวจสอบ และประเมินผล การดำเนินธุรกิจ โดนให้ความสำคัญกับเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของธุรกิจแทนการพิจารณาผลการดำเนินงานทางการเงินเพียงอย่างเดียว โดยดัชนีดุลยภาพจะเป็นเกณฑ์และดัชนีในการวัดผลการดำเนินงานของธุรกิจในมุมมอง 4 ด้าน ได้แก่ มุมมองด้านลูกค้า มุมมองด้านการเงิน มุมมองด้านการเรียนรู้ และมุมมองด้านพัฒนา (ปิยะรัตน์ อนุวงศ์ไชย, 2552) ซึ่งเป็นมุมมองของการวัดผลการปฏิบัติงานอย่างครอบคลุม

บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) ประกอบธุรกิจเป็นผู้ผลิต จัดหา และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปรุงรสอาหาร ผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมปรุง อาหารสำเร็จรูปพร้อมบริโภค อาหารกึ่งสำเร็จรูป อาหารในภาชนะบรรจุปิดสนิท เครื่องดื่มใน

ภาชนะบรรจุปิดสนิท เครื่องดื่มผลไม้และน้ำผักผลไม้ พืชผักและผลไม้แช่แข็ง ผักและผลไม้ที่ถนอมสภาพแล้ว รวมถึงสิ่งปรุงแต่งอาหารจากพืชและผักเพื่อการส่งออกเป็น ในปัจจุบันมีการส่งออกแล้วมากกว่า 62 ประเทศทั่วโลก และมีแผนที่จะขยายกำลังการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาของบริษัทฯ มีแนวทางและแผนงานเพื่อทำการขยายกำลังการผลิตและกิจการมีการเติบโตขึ้น สิ่งที่ต้องดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างมาก คือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะในส่วนการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ในระยะเวลาที่ผ่านมาพบว่ารูปแบบการประเมินผลการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามหลักการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เช่น ไม่มีรูปแบบการประเมินที่แน่นอน พนักงานขาดทักษะและความรู้เกี่ยวกับประเมินหัวข้อการประเมิน (KPIs) ไม่ชัดเจน และไม่ครอบคลุม เป็นต้น จึงทำให้ไม่สามารถประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้จึงอาจส่งผลกระทบต่อพัฒนาการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม จ่ายค่าตอบแทนอย่างไม่เป็นธรรม และอาจส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจในการทำงานของพนักงาน นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน ยังมีความสัมพันธ์กับการกำกับดูแลงานด้วย เช่น การที่พนักงานคนหนึ่งอาจจะปฏิบัติงานไม่ได้ดีเท่าที่เป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้แต่สามารถขึ้นไปสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้น สามารถกำกับควบคุมการทำงานทั้งหมด แต่ด้วยความที่ระบบการประเมินมีเกณฑ์การประเมินและเครื่องมือวัดที่ไม่เสถียร ก็อาจจะส่งผลให้การได้มาซึ่งบุคลากรในตำแหน่งที่สูงขึ้นทำงานล้มเหลวในการกำกับควบคุม งานวิจัยบางชิ้นได้เสนอว่า ควรมีการพัฒนาเกณฑ์การประเมินผลการปฏิบัติงานที่เหมาะสม การประเมินควรเชื่อมโยงกับสิ่งจูงใจ ควรมีการฝึกอบรมที่ดี และการประเมินควรดำเนินการอย่างทันทั่วทั้งที่ (Prasad et al., 2022) สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาพนักงานผ่านเกณฑ์การประเมินที่เสถียรและสามารถวัดได้ตรงตามความต้องการขององค์กร ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาการพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต ของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เป็นอยู่ จนถึงการพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปสู่การประเมินผลการปฏิบัติงานที่ดี มีมาตรฐานต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)
2. เพื่อพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)
3. ประเมินคุณภาพของระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานที่ทำการพัฒนาขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และเสริมด้วยการวิจัยเชิงสำรวจข้อมูล โดยผู้วิจัยได้มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 คน ที่มีอายุงาน 2 ปีขึ้นไป สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน ในการสำรวจคุณภาพระบบประเมินผลการปฏิบัติงานที่พัฒนาขึ้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1) แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 10 คน ด้วยข้อคำถามปลายเปิด เพื่อทำการศึกษา การประเมินผลการปฏิบัติงานไม่เป็นระบบอันเป็นปัญหาสำคัญขององค์กรในการประเมินพนักงานว่ามีปัญหาอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยทำการสร้างเครื่องมือดังกล่าวจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม จากนั้นนำไปตรวจสอบเครื่องมือด้วยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และแก้ไขตามคำแนะนำก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูล

2) แบบประเมินคุณภาพของระบบการประเมิน ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดการประเมินของ Stufflebeam โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ท่าน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจความคิดเห็น แบ่งแบบสำรวจเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจความคิดเห็น

ส่วนที่ 2 แบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน แบ่งออกเป็น 4 มาตรฐาน ดังนี้ (1) มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ (utility standards) (2) มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (feasibility standards) (3) มาตรฐานด้านความเหมาะสม (propriety standards) และ (4) มาตรฐานด้านความถูกต้อง (accuracy standards)

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสำรวจได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

ทั้งนี้แบบสำรวจในส่วนที่ 2 คำตอบเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ 5 คะแนน หมายถึง มากที่สุด 4 คะแนน หมายถึง มาก 3 คะแนน หมายถึง ปานกลาง 2 คะแนน หมายถึง น้อย และ 1 คะแนน หมายถึง น้อยที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ระยะ ระยะแรกเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพส่วนระยะที่สองเป็นการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจดังนี้

ระยะแรก ผู้วิจัยทำการคัดเลือกพนักงานจำนวน 10 คน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก วิธีการเลือกแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ดำเนินการภายหลังจากพนักงานทำงานเสร็จในแต่ละวัน หรือเวลาที่พนักงานสะดวก การสัมภาษณ์ใช้การถาม-ตอบ และผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เชิงลึกเอาไว้ จากนั้นก็นำเอาเทปบันทึกเสียงดังกล่าวมาถอดเป็นตัวอักษรก่อนที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน 3 ปีย้อนหลัง เช่น ตัวชี้วัด เป้าหมายและวัตถุประสงค์ เกณฑ์การประเมินด้านต่างๆ แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน และผลการประเมินการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารของบริษัท

ระยะที่สอง ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยการใช้แบบสำรวจ ซึ่งได้มาจากการพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) โดยทำการเก็บข้อมูลกับพนักงานตามที่กำหนดไว้วันละ 10 ราย จนกระทั่งครบ 100 รายตามกำหนด การเก็บข้อมูลใช้วิธีการถาม-ตอบ โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเองด้วยเครื่องมือที่สร้างขึ้นใช้เวลา 10 วันในการเก็บข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็นดังนี้

1) การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด (มหาชน) ในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้จะใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพนักงาน 10 คน ประกอบกับการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน 3 ปีย้อนหลัง เช่น ตัวชี้วัด เป้าหมายและวัตถุประสงค์ เกณฑ์การประเมินด้านต่างๆ แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน และผลการประเมินการปฏิบัติงาน เมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการแล้วใช้

เครื่องมือ SWOT Analysis เพื่อศึกษาสภาพการประเมินผลการปฏิบัติงานในปัจจุบัน และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันขององค์กรมาวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีกระดูกปลา (Fish bone Diagram) เพื่อหาสาเหตุและปัญหา

2) การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) เป็นการพัฒนาระบบการประเมิน ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ กล่าวคือ เมื่อได้ข้อมูลเชิงคุณภาพแล้วจะนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ซึ่งการพัฒนานี้จะได้เครื่องมือคือระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน ในขั้นนี้ ดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ระบบ ศึกษาทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลการปฏิบัติงาน และศึกษาระบบประเมินผลการปฏิบัติงานของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดตามองค์ประกอบของแนวคิดของ Bertalanffy ที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลป้อนกลับ

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบระบบ โดยการประชุมร่วมกับตัวแทนผู้คณะกรรมการและผู้บริหารเพื่อกำหนด 1) กำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน 2) กำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน 3) กำหนดเป้าหมายของแต่ละตัวชี้วัด ผลลัพธ์ที่ได้จะได้ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน(ร่าง)

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบระบบ ให้ตัวแทนคณะกรรมการและผู้บริหารจำนวน 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม

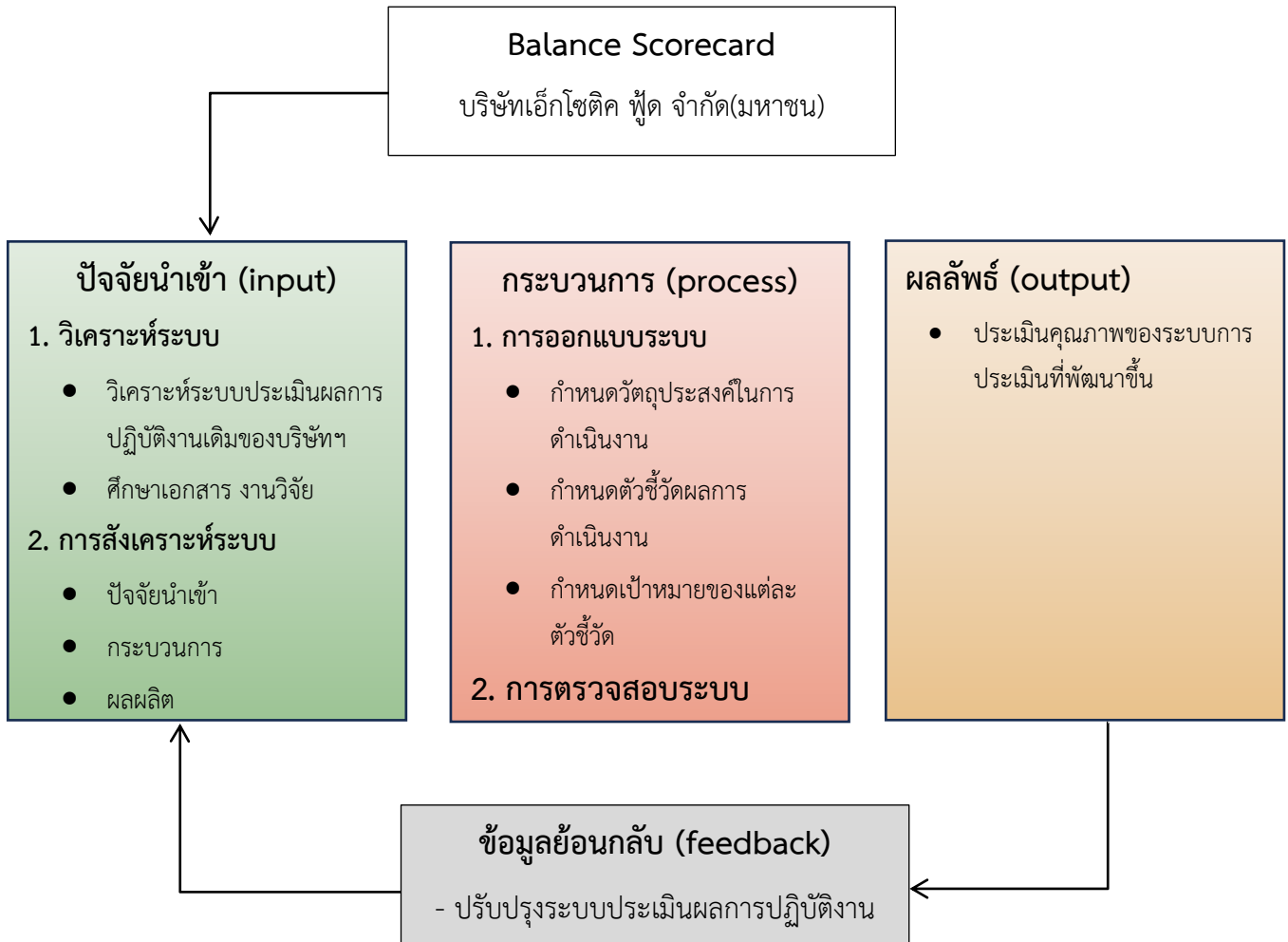
ขั้นตอนที่ 4 ประเมินคุณภาพของระบบการประเมินที่พัฒนาขึ้น นำระบบประเมินผลการปฏิบัติงานที่พัฒนาขึ้นไปประเมินคุณภาพ การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิตโดยมุ่งเน้นด้านการปฏิบัติงานในแต่ละแผนกและส่วนงาน ซึ่งในแต่ละส่วนงานมีภาระหน้าที่ ลักษณะงานที่แตกต่างกัน ดังนั้นการประเมินผลระบบจึงมุ่งเน้นการประเมินเพียง 4 ด้าน ตามกรอบแนวคิดของ Stufflebeam

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุงระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน

3) วิเคราะห์ผลการประเมินคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) แบบประเมินคุณภาพของระบบการประเมิน ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดการประเมินของ Stufflebeam เมื่อเก็บข้อมูลจากพนักงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คนแล้ว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม Microsoft Excel เพื่อวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้นำแนวคิดการพัฒนาของ Smith (1982) มาใช้พัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน มีขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์ระบบ 2) การสังเคราะห์ระบบ 3) การออกแบบระบบ 4) การตรวจสอบระบบ 5) การปรับปรุงระบบ และ 6) การนำระบบไปใช้ในการบริหารงานหรือการตัดสินใจได้ปรับแนวคิดทฤษฎีระบบของ Bertalanffy (1968) เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลป้อนกลับ แสดงกรอบแนวคิดตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)

บริษัทฯมีผลประกอบการเพิ่มสูงขึ้น ร้อยละ 34.01 จากปีก่อนหน้า ในปีปัจจุบันบริษัทฯมีเป้าหมาย มุ่งขยายตลาดซอสปรุงรส น้ำจิ้มรสชาติต่างๆ ไปยังกลุ่มลูกค้าเดิมและขยายฐานลูกค้าไปยังกลุ่มลูกค้าใหม่ๆมากขึ้น บริษัทฯจึงกำหนดแผนธุรกิจเกี่ยวกับการเพิ่มกำลังการผลิตในอนาคต เพื่อเป็นปัจจัยที่ทำให้บริษัทมีระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่จากการศึกษาพบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ยังถือเป็นเรื่องรองลงมา อีกทั้งยังขาดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะในเรื่องของการประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่ายังไม่เป็นระบบ ขาดแบบแผนที่ชัดเจน

รูปแบบและกระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงานของบริษัทฯในปัจจุบันพบว่า มีสองรูปแบบที่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน คือการประเมินเพื่อบรรจุพนักงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงานประจำปี อีกทั้งยังพบว่าการประเมินผลการปฏิบัติงานไม่มีแบบประเมินที่แน่ชัด มีการเปลี่ยนรูปแบบการประเมินในปีที่ผ่านมา พนักงานขาดคู่มือในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับรายละเอียดในการประเมิน และหัวข้อตัวชี้วัด(KPI) ไม่ครอบคลุมกับหน้าที่ พบว่าพนักงานได้มีการใช้ประเมินเดียวกันทั้งองค์กร ทำให้ไม่สามารถวัดผลการปฏิบัติงานของบุคคลได้จริง

จากการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึก ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเครื่องมือคุณภาพ (Fish Bone Analysis Diagram) พบว่า ปัญหาคือ การประเมินผลการปฏิบัติงานไม่เป็นระบบ ซึ่งมีสาเหตุหลัก 4 สาเหตุดังนี้

1) บุคลากรขององค์กร พบว่า บุคลากรส่วนมากขาดทักษะและความรู้เกี่ยวกับการประเมิน เนื่องจากบริษัทฯ ไม่มีคู่มือในการประเมินผลการปฏิบัติงาน ทำให้พนักงานขาดทิศทางในการประเมินที่เป็นมาตรฐานในทิศทางเดียวกัน ไม่มีการแจ้งเกณฑ์การประเมินทำให้พนักงานไม่ทราบเกณฑ์การประเมินที่แน่ชัด อีกทั้งยังพบว่าพนักงานบางส่วนไม่ทราบผลการประเมินของตนเองทำให้ยากต่อการพัฒนาวิธีการปฏิบัติงาน จึงสรุปได้ว่าพนักงานขาดทักษะความรู้ในการประเมิน จำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงานและระบบการประเมินผลงาน

2) รูปแบบการประเมิน พบว่า ตัวชี้วัดในปีที่ผ่านมาในแต่ละหน่วยงานจะใช้ตัวชี้วัดแบบเดียวกันทั้งหน่วยงาน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วในหน่วยงานจะมีการแบ่งการทำงานออกเป็น ส่วนซึ่งแต่ละส่วนจะมีภารกิจหน้าที่ลักษณะงานแตกต่างกัน แต่รูปแบบการประเมินที่ใช้มีเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับภารกิจ ลักษณะงานของแต่ละส่วน จึงไม่สามารถนำผลการประเมินไปใช้วัดผลการปฏิบัติงานในระดับหน่วยงานและส่วนงานได้

3) นโยบาย พบว่า ในปีที่ผ่านมาบริษัทขาดการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ทำให้การประเมินผลการปฏิบัติงานเปลี่ยนแปลงไปทุกปีเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด ส่งผลให้ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานขาดตัวชี้วัดที่ชัดเจนทำให้พนักงานไม่ทราบถึงตัวชี้วัดในปีนั้นๆ

4) วิธีการประเมิน พบว่า การประเมินผลการปฏิบัติงาน (KPIs) ประจำปี ในปีที่ผ่านมามีส่วนการประเมิน 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กร ส่วน Core Competency และส่วน Attendance จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคคลในแผนกเดียวกันไม่มีความแตกต่างกัน ไม่มีการกำหนดเกณฑ์คะแนนที่ชัดเจน ทำให้ผลการประเมินไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง

2. พัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)

ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบ พัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานตามกระบวนการแนวคิดของ Smith (1982) เพื่อให้ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานมีความเป็นระบบ ชัดเจน สอดคล้องกับการปฏิบัติงานจริง สามารถนำผลการประเมินไปใช้งานได้อย่างถูกต้องเต็มประสิทธิภาพในการปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติงาน การเลื่อนขั้นเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่งงาน หรือการจ่ายโบนัส เป็นต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ BSC โดยการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ขององค์กรให้สอดคล้องกับ 4 ด้าน ดังนี้ คือด้านการเงิน ด้านลูกค้า ด้านกระบวนการภายใน และด้านการเรียนรู้และการพัฒนา จากนั้นนำวัตถุประสงค์มาแปลงเป็นหัวข้อตัวชี้วัด พร้อมตั้งกำหนดเป้าหมาย หลักการคำนวณ และเกณฑ์การประเมินอย่างชัดเจน จากนั้นถ่ายทอดตัวชี้วัดที่ได้สู่ระดับแผนก และระดับบุคคลตามลำดับ ในระดับแผนกและระดับบุคคลผู้วิจัยได้นำตัวชี้วัดในปี 2559 และ 2558 มาประกอบการพัฒนาเพื่อให้หัวข้อตัวชี้วัดมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ในด้านเกณฑ์การให้คะแนนมีตั้งแต่ 0-5 คือ 0 : น้อยมากที่สุด 1 : น้อยมาก 2 : น้อย 3 : ปานกลาง 4 : มาก 5 : มากที่สุด การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงาน แบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 การประเมินผลการดำเนินงานตามดัชนีชี้วัดผลงาน (KPI) ระดับองค์กร (15 %) ส่วนที่ 2 การประเมินผลการดำเนินงานตามดัชนีชี้วัดผลงาน (KPI) ระดับแผนกผลิต (25%) การประเมินผลการปฏิบัติงานระดับบุคคลจะเริ่มตั้งแต่ส่วนที่ 3 – 5 ดังนี้ ส่วนที่ 3 การประเมินผลการดำเนินงานตามดัชนีชี้วัดผลงาน (KPI) ส่วน (30%) สามารถแยกส่วนงานได้ 6 ส่วน ได้แก่ ส่วนควบคุมสั่งการ, ส่วนงานวางแผน, ส่วนฆ่าเชื้อ, ส่วนซังสาร, ส่วนต้นไลน์, และส่วนท้ายไลน์ ส่วนที่ 4 การประเมินพฤติกรรมของสมรรถนะหลัก (Core Competency Behavior) (20%) ส่วนที่ 5 สถิติการทำงาน (Attendance) (10%) และส่วนที่ 6 สรุปการประเมินผล โดย

การนำคะแนนที่ได้จากส่วนที่ 1-5 มารวมกัน ซึ่งมีคะแนนเต็ม 100 จากนั้นนำคะแนนที่ได้ไปจัดเกรดเพื่อจัดว่าผลการปฏิบัติงานของบุคลากรคนนั้นๆอยู่ในขั้นใด เพื่อความสะดวกของผู้พิจารณาและผู้ถูกประเมินในแบบประเมินผลการปฏิบัติงาน จากนั้นนำระบบประเมินที่พัฒนาขึ้นไปประเมินคุณภาพ

3. ผลการประเมินคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจ กลุ่มตัวอย่างคือ พนักงานแผนกผลิต ของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด (มหาชน) จำนวน 100 ท่าน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 100 พบว่าทำงานในส่วนงานควบคุมสั่งการ 20 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 20 ทำงานในส่วนงานวางแผนการผลิต 14 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 14 ทำงานในส่วนงานคลังสาร 16 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 16 ทำงานในส่วนงานต้นไลน์ 15 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 15 ทำงานในส่วนงานท้ายไลน์ 20 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 20 และทำงานในส่วนงานฆ่าเชื้อ จำนวน 15 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 15

ส่วนที่ 2 แบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพระบบประเมินผลการปฏิบัติงาน พบว่าโดยรวมระบบประเมินที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = 0.77) โดยมาตรฐานด้านอรรถประโยชน์ โดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.02$, S.D. = 0.77) ข้อคำถาม ข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินตอบสนองความต้องการ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.89) และข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ สารสนเทศที่ได้จากระบบประเมินมีค่าน่าเชื่อถือ ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.76) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานในมาตรฐานด้านอรรถประโยชน์

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์			
1. ข้อมูลที่ได้รับจากการประเมินตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	4.20	0.89	มาก
2. สารสนเทศที่ได้จากระบบประเมินมีค่าน่าเชื่อถือ	3.80	0.76	ปานกลาง
3. ระบบการประเมินผลมีการแปลความหมายและการตัดสินผลการประเมินมีความถูกต้องชัดเจน	4.20	0.71	มาก
4. ระบบมีการนำเสนอและเผยแพร่ผลการประเมินไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง	4.00	0.79	มาก
5. ระบบมีการรายงานผลการประเมินอย่างชัดเจน เสร็จทันเวลาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้	3.90	0.88	ปานกลาง
6. ระบบการประเมินที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเปิดโอกาสให้พนักงานทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมิน	4.03	0.61	มาก
รวม	4.02	0.77	มาก

ในมาตรฐานด้านความเป็นไปได้ โดยรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.78) ข้อคำถามสารสนเทศที่ได้จากการประเมินมีความคุ้มค่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.82) ข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ระบบให้ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องสามารถตรวจสอบได้ ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = 0.79) แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานในมาตรฐานด้านความเป็นไปได้

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
มาตรฐานด้านความเป็นไปได้			
7. ระบบมีรูปแบบวิธีการประเมินที่สามารถนำไปใช้ได้จริง	4.03	0.76	มาก
8. ระบบประเมินมีกระบวนการขั้นตอน และผลการประเมินเป็นที่ยอมรับ น่าเชื่อถือ	3.93	0.74	ปานกลาง
9. ระบบให้ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องสามารถตรวจสอบได้	3.83	0.79	ปานกลาง
10. สารสนเทศที่ได้จากการประเมินมีความคุ้มค่า	4.20	0.81	มาก
รวม	4.00	0.78	มาก

ในมาตรฐานด้านความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.77) ข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ระบบมีการกำหนดข้อตกลงของการประเมินไว้อย่างชัดเจน ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = 0.65) และข้อคำถาม ระบบมีการรายงานผลการประเมินอย่างตรงไปตรงมา และเปิดเผย มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 3.90$, S.D. = 0.88) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานในมาตรฐานด้านความเหมาะสม

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
มาตรฐานด้านความเหมาะสม			
11. ระบบมีการกำหนดข้อตกลงของการประเมินไว้อย่างชัดเจน	4.12	0.65	มาก
12. ระบบมีการรายงานผลการประเมินอย่างตรงไปตรงมา และเปิดเผย	3.90	0.88	ปานกลาง
13. ระบบมีผู้ประเมินทำการประเมินด้วยความรับผิดชอบและมีจรรยาบรรณ	4.07	0.78	มาก
รวม	4.03	0.77	มาก

ในมาตรฐานด้านความถูกต้อง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.23$, S.D. = 0.77) ข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ระบบมีการเขียนรายงานการประเมินอย่างชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.78) และข้อคำถามที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ระบบมีการพัฒนาเครื่องมือการประเมินและการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการ ($\bar{X} = 3.77$, S.D. = 0.73) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานในมาตรฐานด้านความถูกต้อง

รายการ	$\bar{x}$	S.D.	แปลความ
มาตรฐานด้านความถูกต้อง			
14. ระบบมีการระบุวัตถุประสงค์ของการประเมินอย่างชัดเจน	3.80	0.81	ปานกลาง
15. ระบบมีการพัฒนาเครื่องมือการประเมินและการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ถูกต้อง	3.77	0.73	ปานกลาง
16. ระบบมีการเขียนรายงานผลการประเมินอย่างชัดเจน อ่านแล้วเข้าใจ	4.13	0.78	มาก
รวม	3.90	0.77	ปานกลาง

อภิปรายผล

จากการวิจัยผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าระบบประเมินผลการปฏิบัติงานของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) ในปัจจุบันพบว่าไม่เป็นระบบ ซึ่งสามารถสรุปสาเหตุที่ทำให้ระบบการประเมินไม่เป็นระบบ มี 4 สาเหตุ คือ 1) บุคลากรขององค์กร 2) รูปแบบการประเมิน 3) นโยบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ และ 4) วิธีการประเมิน ความไม่ชัดเจนของสาเหตุทั้ง 4 ด้านนี้ส่งผลให้ระบบการประเมินผลขาดความชัดเจนและไม่เป็นมาตรฐาน ไม่สอดคล้องกับภาระและลักษณะงาน สอดคล้องกับการศึกษาของ Banayee et al. (2022) ที่ได้ทำการศึกษาศึกษาการประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานในกระทรวงการอุดมศึกษา ซึ่งพบว่า ระบบการประเมินผลมักจะขาดความชัดเจนของระบบประเมินบุคลากร ทั้งในแง่ของรูปแบบ นโยบายทรัพยากรบุคคล และวิธีการดำเนินการประเมิน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกัน ขัดขวางความสอดคล้องกับปริมาณงานและลักษณะงานในกระทรวงอุดมศึกษา ในทำนองเดียวกันกับที่ Balashova, & Nosyreva, (2022) ที่ได้ทำการศึกษา การประเมินบุคลากร: ด้านองค์กร ระเบียบวิธี และการปฏิบัติ ซึ่งพบว่า การดำเนินการประเมินบุคลากรในสถานประกอบการซึ่งลักษณะทั่วไปซึ่งทำให้เราสามารถกำหนดปัญหาดังต่อไปนี้คือ (1) ความซับซ้อนของการจัดรูปแบบและการวัดผลการทำงานของผู้เชี่ยวชาญและผู้จัดการเพื่อการประเมินบุคลากร (2) ความยากลำบากในการประเมินการมีส่วนร่วมของพนักงานแต่ละคนต่อผลลัพธ์สุดท้ายโดยรวม และ (3) การปรากฏขึ้นของปัญหาทางสังคมและจิตวิทยาในพนักงานที่ได้รับการประเมิน (กลัวว่าจะถูกจับได้ว่าไร้ความสามารถ กลัวว่าจะถูกไล่ออกตามผลการรับรอง และเป็นผลให้การหมุนเวียนของพนักงานเพิ่มขึ้นก่อนการรับรองหรือการประเมินบุคลากร) ซึ่งทำให้เกิดข้อผิดพลาดตามมาค่อนข้างมากในการประเมิน

ส่วนผลการวิจัยในเรื่องของการพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) นั้น มาจากการประยุกต์ใช้แนวคิดการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ ในการพัฒนาดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ ช่วยให้การประเมินผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และก่อประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร รวมถึงก่อให้เกิดความเข้าใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร มีความสอดคล้องกับสภาพการทำงานเพราะถ่ายถอดวัตถุประสงค์จากองค์กรสู่หน่วยงานจนถึงระดับบุคคล ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่นำมาสู่การพัฒนาและสร้างกรอบการวัดแบบใหม่ที่น่าสนใจสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนคุณค่าของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Akmaeva, Mineva, & Lunev, (2015) ซึ่งได้ทำการศึกษาลักษณะเฉพาะของการประเมินการปฏิบัติงานของพนักงานด้วยการใช้การประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพในด้านการบริหารภาครัฐและบริษัท งานดังกล่าวชี้ว่าการใช้ศักยภาพภายในองค์กรโดยเฉพาะการดึงดูดเอาศักยภาพของพนักงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นไปได้เฉพาะกับการประยุกต์ใช้วัตรกรรมการจัดการที่ทันสมัยกับการประเมินการ

ปฏิบัติงานของพนักงาน เช่น กลยุทธ์ Balanced Scorecard หรือที่เรียกว่าการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ และ KPI ซึ่งเป็นพื้นฐานของการประเมินประสิทธิภาพของพนักงานสมัยใหม่ ให้มีความเท่าทันและปรับเปลี่ยนวิถีทางของการประเมินให้ตรงจุดขององค์กรมากยิ่งขึ้น และยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ Almohtaseb, et al. (2017) ที่ทำการศึกษาผลกระทบของระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน: บทบาทของการใช้การประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ งานดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า การเปิดตัวการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพได้ออกแบบขึ้นมาใหม่ตามวัตถุประสงค์ของระบบการจัดการประสิทธิภาพ ผลการวิจัยพบว่าการใช้ระบบการจัดการประสิทธิภาพช่วยกลั่นกรองผลกระทบของระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานได้เป็นอย่างดี หมายความว่าระบบดังกล่าวมีความเสถียรมากยิ่งขึ้นในการนำมาใช้ประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์กร งานดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่าการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพช่วยเสริมและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานและผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีกลยุทธ์ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าควรใช้การประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ เป็นวิธีการวัดผลการปฏิบัติงานหลายมิติและเป็นระบบการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของพนักงาน และผลการศึกษาของ Tarigan, Sutapa, & Mochtar, (2017) ที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบการประเมินผลการปฏิบัติงานทางอิเล็กทรอนิกส์ของบุคลากรที่เป็นนักวิชาการและบุคลากรที่ไม่ใช่นักวิชาการ จากการศึกษาพบว่าการประเมินประสิทธิภาพที่ใช้จะขึ้นอยู่กับประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพในด้านการเรียนรู้และการเติบโตของอาชีพการทำงาน ทำให้เห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเพิ่มเติมการพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่ดี

ส่วนผลการวิจัยข้อสุดท้ายที่เกี่ยวกับการประเมินคุณภาพของระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานที่ทำการพัฒนาขึ้นนั้น พบว่า ระดับคุณภาพของระบบประเมินผลการปฏิบัติงานในมาตรฐานด้านความเหมาะสมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.77) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อที่ว่าระบบมีการกำหนดข้อตกลงของการประเมินไว้อย่างชัดเจน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่าระบบประเมินผลการปฏิบัติงานของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) ในปัจจุบันพบว่าไม่เป็นระบบ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนผู้บริหารและพนักงานจำนวน 8 ท่าน สรุปได้ว่าสาเหตุที่ทำให้ระบบการประเมินไม่เป็นระบบ มี 4 สาเหตุ คือ 1) บุคลากรขององค์กร 2) รูปแบบการประเมิน 3) นโยบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ และ 4) วิธีการประเมิน ความไม่ชัดเจนของสาเหตุทั้ง 4 ด้านนี้ส่งผลให้ระบบการประเมินผลขาดความชัดเจนและไม่เป็นมาตรฐาน ไม่สอดคล้องกับภาระและลักษณะงาน ซึ่งผู้จัดทำได้นำปัญหาและสาเหตุเข้าประชุมร่วมกับผู้บริหาร โดยผู้บริหารมีความคิดที่ต้องการให้พัฒนาระบบการประเมินผลเพื่อให้สอดคล้อง ตรงตามสภาพการทำงานของแต่ละส่วนงาน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในการทำงานและการนำผลการประเมินไปใช้ในการให้รางวัลและการจูงใจ

การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานแผนกผลิต บริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) โดยใช้นวัตกรรมประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ (Balanced Scorecard) ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการพัฒนาระบบองค์ประกอบของระบบ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านข้อมูลย้อนกลับทางผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการพัฒนาระบบการประเมินให้เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ โดยแนวคิด

องค์ประกอบของระบบ จะสามารถแก้ปัญหากระบวนการประเมินผลไม่เป็นระบบ ขาดความชัดเจนของเกณฑ์มาตรฐาน ตัวชี้วัดไม่สอดคล้องกับสภาพการทำงานจริง จึงทำให้ผลการประเมินไม่ตรงตามความจริงส่งผลให้ไม่สามารถวัดความสำเร็จขององค์กรได้และขาดการจูงใจในการปฏิบัติงาน ซึ่งการประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ (Balanced Scorecard) เป็นเครื่องมือทางการบริหารจัดการที่ช่วยผู้บริหารสำหรับวัดผลการดำเนินงานที่ครอบคลุมผลการดำเนินงานทั่วทั้งองค์กร ให้ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างเป็นระบบและชัดเจน สามารถสะท้อนผลการดำเนินงานทั้งทางด้านการเงิน และไม่ใช้ทางการเงิน ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านลูกค้า ด้านกระบวนการดำเนินงานภายใน และด้านการเรียนรู้ และการเติบโต ผ่านการใช้ตัวชี้วัดในด้านต่างๆ อย่างสมดุล เพื่อช่วยให้องค์กรสามารถเชื่อมโยงกลยุทธ์ สุ่วิธีการปฏิบัติงานจริงตามวัตถุประสงค์การดำเนินงาน รวมทั้งการติดตาม การตรวจสอบ และการครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินงานขององค์กร กองคุ้มครองทางรถไฟ กล่าวว่า การประเมินผลการปฏิบัติงานแบบดุลยภาพ ช่วยให้การประเมินผลการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และก่อประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร รวมถึงก่อให้เกิดความเข้าใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร มีความสอดคล้องกับสภาพการทำงานเพราะถ่ายทอดวัตถุประสงค์จากองค์กรสู่หน่วยงานจนถึงระดับบุคคล

ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานรูปแบบดุลยภาพ ดังนี้ คือ 1) การวิเคราะห์ระบบ 2) การสังเคราะห์ระบบ 3) การออกแบบระบบ 4) การตรวจสอบระบบ 5) การปรับปรุงระบบ และ 6) การนำระบบไปใช้ในการบริหารงานหรือการตัดสินใจ ผลการประเมินคุณภาพระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานที่พัฒนา โดยสำรวจกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 ท่าน เป็นพนักงานแผนกผลิตของบริษัท เอ็กโซติก ฟู้ด จำกัด(มหาชน) โดยใช้เครื่องมือแบบสำรวจความคิดเห็นวัดคุณภาพระบบการประเมิน 4 มาตรฐาน ผลการสำรวจพบว่า มาตรฐานด้านความเหมาะสมมีคุณภาพในระดับมาก มาตรฐานด้านอรรถประโยชน์มีคุณภาพในระดับมาก มาตรฐานด้านความเป็นไปได้มีคุณภาพในระดับมาก และ มาตรฐานด้านความถูกต้องมีคุณภาพในระดับปานกลาง ตามลำดับ สรุปได้ว่าระบบประเมินผลการปฏิบัติงานที่พัฒนาขึ้นจากการประเมินคุณภาพแล้วโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรจัดทำคู่มือการประเมินผลการปฏิบัติงานและจัดการอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการประเมิน เพื่อให้บุคลากรเกิดความรู้ ความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ช่วยให้การนำผลการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ได้ ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ อย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาสัดส่วนค่าน้ำหนักของหัวข้อตัวชี้วัด(KPIs) แต่ละข้อว่าควรเป็นเท่าไร จึงจะเหมาะสมตรงตามสภาพจริงของการปฏิบัติงาน สภาพแวดล้อมขององค์กร และบุคลากรผู้รับการประเมินแต่ละกลุ่ม เช่น พนักงาน เจ้าหน้าที่ผู้จัดการ และคณะกรรมการ เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาวิจัยในแผนกอื่นๆ เช่น แผนกทรัพยากรมนุษย์ แผนกจัดซื้อจัดหา แผนกบัญชี และ แผนกวิจัยและพัฒนา เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยรวม จะช่วยให้เพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการบริหารองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด

เอกสารอ้างอิง

- ปิยะรัตน์ อนงค์ไชย. (2552). *ผลกระทบของประสิทธิภาพการวางแผนงบประมาณของธุรกิจ SMEs ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย*. (บัญชีมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม).
- Akmaeva, R. I., Mineva, O. K., & Lunev, A. P. (2015). Peculiarities of staff performance appraisal with the use of balanced scorecard in the area of public and corporate management. *Asian social science*, 11(20), 160-164.
- Almohtaseb, A. A., Almahameed, M. A., Tobeery, D. A. S., & Shaheen, H. K. (2017). The impact of performance management system on employee performance: The moderating role of balance scorecard usage. *International Review of Management and Business Research*, 6(2), 681-691.
- Balashova, N. V., & Nosyreva, I. G. (2022). Personnel Evaluation: Organizational, Methodological and Practical Aspects. In I. A. Savchenko, (Eds.). *European Proceedings of Social and Behavioral Sciences* (pp. 967-977). London: The registered company.
- Banayee, M. R., Faiq, Z., Mohammadi, E. M., & Faizi, F. (2022). Evaluation of the Effectiveness of the Performance Management System in the Ministry of Higher Education. *Sprin Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 1(09), 01-11.
- Bertalanffy, V. L. (1968). *General System Theory*. Newyork: Image Braziller.
- Dessler, G., (2013). *Fundamentals of human resource management*. London: Pearson.
- Gelens, J., Hofmans, J., Dries, N., & Pepermans, R. (2014). Talent management and organisational justice: Employee reactions to high potential identification. *Human Resource Management Journal*, 24(2), 159–175.
- Lamesawan, P., Silpcharu, T., & Wattanakomol, S. (2023). Guidelines for evaluating the fair performance of personnel in the manufacturing and service business sector. *International Journal of Professional Business Review*, 8(6), e01714-e01714.
- Mdhlalose, D. (2023). The Systematic Review of Effective Performance Management Systems in Organizations. *Jurnal Aplikasi Manajemen*, 21(2), 319-330.
- Oh, S. S., & Lewis, G. B. (2009). Can performance appraisal systems inspire intrinsically motivated employees?. *Review of Public Personnel Administration*, 29(2), 158-167.
- Prasad, L., Nagar, N., Rajsekar, D., Uppal, A. G., Mishra, P., Gupta, S. K., ... & Kornieva, N. (2022). Evaluation of the Exercise of the Performance Assessment System. In Alareeni, B., Hamdan, A., Khamis, R., & El Khoury, R. (Eds.). *Digitalisation: Opportunities and Challenges for Business* (pp. 547-559). Cham: Springer International Publishing.
- Smith, A. W. (1982). *Management system: analysis and applications*. New York: Dryden Press.
- Tarigan, Z. J. H., Sutapa, I. N., & Mochtar, J. (2017). A comparison of academic and non-Academic staffs' balanced score card based e-performance appraisal: A case study. In M. Maode, & L. Cheolil,

(Eds.) *Proceedings of the 1st International Conference on Education and Multimedia Technology* (pp. 66-69) New York: Association for Computing Machinery.

Yohannes, T. (2017). *An Assessment of Employees' performance Appraisal Practice: The Case of Mugher Cement Factory*. Doctoral dissertation, Faculty of Business, St.Mary's University.

Zdenko, S., Katarína, S., & Dagmar, C. (2019). Potential of Human Resources as Key Factor of Success of Innovation in Organisations. In D. Cagáňová, M. Balog, L. Knapčíková, J. Soviar, & S. Mezarciöz, (Eds.). *Smart Technology Trends in Industrial and Business Management* (pp. 229-247). Cham: Springer International Publishing.

The Structure of Feelings in the Life Experience of Isan Migrant Labour: An Analysis of Tai Orathai's Lukthung Song

Chenpakorn Kaewpirom^{1*}

¹ Student of Bachelor of Music, Program in folk music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Prof_chainpakorn@kkumail.com

ABSTRACT

This research aims to study the structure of feelings in the life experiences of Isan migrant workers by analyzing Tai Orathai's country songs. This study is an analytical and interpretive study of the song's content. The researcher relied on humanities research methods by analyzing data using the Structure of Feeling theoretical framework to analyze together with data on economic, social, political, and belief conditions in a descriptive analysis. The findings indicated that throughout the migration Because of the harsh natural environment, employees move to the city in the belief that their quality of life and that of their families will improve. Later, with migration, the sentimental structure of labor feelings started to represent humiliation. reflecting the differences in respect between employers and employees and in the last part of the retrospective of the old house, this is the period when the structure of labor's feelings reflects the sense of alienation of labor that arises in itself. This peculiarity comes from the imbalance between the use of force. wages incurred and self-conflict in the aspect of production in the end, the retrospective of old houses became a means of self-soothing by labor to alleviate the resulting alienation structure. He was aware that the laborer would be further exploited in order to get back to the systemic work. Considering that these workers have a hope other than their own. But Mimi brings the family along with them. The sentiment structure in these three periods of migrant life experiences therefore reflects Feelings hidden under the labor migration cycle the sensation structure thus helps to reveal the reality of the hidden feelings of labor which is reflected from Tai Orathai's Lukthung song.

Keywords: Life Experience, Structure of Feelings, Migrant Labour, Tai Orathai's Lukthung Song

โครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน: บทวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

เชนปรณ์ แก้วภิรมย์^{1*}

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรีหลักสูตรดุริยางคศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีพื้นเมือง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Prof_chainpakorn@kkumail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานโดยการวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงตีความเนื้อหาบทเพลง ผู้วิจัยได้อิงอาศัยวิธีการวิจัยทางมนุษยศาสตร์โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบคิดทฤษฎีโครงสร้างความรู้สึกลง (Structure of Feeling) มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูล สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความเชื่อ ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงของการย้ายถิ่นนั้น เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้แรงงานต้องย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองกรุงด้วยโครงสร้างความรู้สึกลงที่หวังว่า คุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวจะดีขึ้น ต่อมาในช่วงย้ายถิ่นความรู้สึกลงของแรงงานเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างความรู้สึกลงที่สะท้อนถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน และในช่วงสุดท้ายช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่าช่วงนี้เป็นช่วงที่โครงสร้างความรู้สึกลงของแรงงานสะท้อนความรู้สึกลงของความแปลกแยกของแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ความแปลกแยกที่ว่านี้มาจากความไม่สมดุลระหว่างการใช้แรง ค่าจ้างที่เกิดขึ้น และความขัดแย้งในตนเองด้านมุมมองการผลิต จนสุดท้ายการคิดหวนคำนึงถึงบ้านเก่ากลายเป็นวิธีการที่แรงงานใช้ปลอบประโลมตนเองในการบรรเทาโครงสร้างความรู้สึกลงแปลกแยกที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาเชื่อว่าการกดขี่ขูดรีดต่อตัวแรงงานต่อไป เนื่องด้วยแรงงานเหล่านี้แบกความหวังที่ไม่ใช่เพียงของตน แต่คือของครอบครัวมีแบกมาด้วย โครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตแรงงานย้ายถิ่นทั้งสามช่วงนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกลงที่ซ่อนอยู่ภายใต้วัฏจักรการย้ายถิ่นของแรงงาน โครงสร้างความรู้สึกลงจึงเป็นตัวช่วยที่เผยให้เห็นถึงความเป็นจริงในความรู้สึกลงของแรงงานที่ถูกซ่อนอยู่ ซึ่งสะท้อนมาจากบทเพลงลูกทุ่งของ ต่าย อรทัย

คำสำคัญ: ประสบการณ์ชีวิต, โครงสร้างความรู้สึกลง, แรงงานย้ายถิ่น, เพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

เพลงลูกทุ่ง เป็นเพลงที่ถูกแบ่งให้ตรงกันข้ามกับเพลงลูกกรุง ตามความหมายนี้จะถูกใช้พื้นที่ของสังคมชนบท (Rural Society) กับพื้นที่ของเมือง (Urban Society) ที่มักจะเรียกกันว่า “กรุง” เป็นข้อตรงข้ามของการแบ่งแยก จึงเป็นที่มาของเพลงลูกกรุงที่ตรงกันข้ามกับลูกทุ่ง โดยที่เพลงลูกทุ่งเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมกันในประเทศไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา (Jirattikorn, 2006) และเริ่มที่จะมีความชัดเจนมากขึ้นในปี 1972 ที่เพลงลูกทุ่งถูกนำเข้าไปในพื้นที่ของเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร (Terry, 2005) เนื้อหาสำคัญของเพลงลูกทุ่งมักจะกล่าวถึงผลกระทบของการพัฒนาเมืองที่มีต่อคนไทยในชนบท (Mitchell, 2009) และอิทธิพลของการพัฒนาเมืองที่ว่านี้ มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยม ทำให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองตามมา และภาพเหล่านี้ก็ปรากฏในเนื้อหาของเพลง

ลูกทุ่ง (Mitchell, 2011) รวมถึงการนำเสนอการหวนรำลึกนึกถึงถิ่นเก่าบ้านเกิดและนึกถึงชีวิตในชนบทชุมชนในหมู่บ้านและค่านิยมที่จากมา (Lockard, 1998) ในฐานะที่เป็นเครื่องเตือนใจคนพลัดถิ่นอยู่ตลอดเวลา (Mitchell, 2015)

หากจะกล่าวถึงพัฒนาการของเพลงลูกทุ่ง ความน่าสนใจน่าจะอยู่ที่การพัฒนาเคียงคู่ไปกับผู้คนในชนบท โดยเฉพาะคนอีสานที่ย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา (ดุขฎิ อายุวัฒน์, 2562) ดังนั้นเพลงลูกทุ่งจึงพัฒนาเคียงคู่มากับคนอีสานก็ว่าได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากเพลงลูกทุ่งเกิดขึ้นจากการแสดงให้เห็นภาพตัวแทนของชนบทอีสาน ดังที่ เทอร์รี มิลเลอร์ (Terry Miller) ได้กล่าวเอาไว้ว่า “...เพลงลูกทุ่ง” เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ของคนในชนบททั้งชาวนาที่ทำงานในหมู่บ้านก่อนสมัยใหม่และผู้อพยพ คนงานอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดของกรุงเทพฯ และคนทำงานเพื่อให้เมืองดำเนินไปอย่างราบรื่น...” (Terry, 2005: 99) ทำให้เพลงมีเสน่ห์ตรงที่การแสดงภาพวิถีชีวิตและภาษาที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา จนได้รับความนิยมมากขึ้นจากการปรับเปลี่ยนจากอดีตจนปัจจุบัน ในพัฒนาการของเพลงลูกทุ่งนั้น ถึงแม้จะเข้ามาในเมืองช่วงปี 1972 แต่ก็ยังไม่ได้มีความโดดเด่นมากนัก จนกระทั่งเพลงลูกทุ่งอีสานเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นเมื่อประชากรชาวอีสานเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มากขึ้น จนกระทั่งได้รับความนิยมและเผยแพร่ออกอากาศผ่านสถานีวิทยุที่อุทิศให้กับเพลงลูกทุ่งในปี 1997 (Terry, 2005: 100) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความนิยมในเพลงลูกทุ่งอีสานได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในฐานะของเพลงสะท้อนภาพของวิถีชีวิตและสังคมอีสานได้อย่างดี (DeKievi, 2017: 23-24) จึงทำให้เพลงลูกทุ่งอีสานเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนในการให้การอธิบายภาพปรากฏอย่างแท้จริง

งานศึกษาเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งอีสานมีปรากฏให้เห็นมากมายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางด้านวรรณกรรมและภาษา (สนอง ไสววรรณ, 2545, สุนทรี ดวงทิพย์, 2558) เช่น วิเคราะห์วรรณกรรมตัวบทของเพลงที่มักจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของตัวแสดง (Actor) ในเพลงว่ามีลักษณะต่างๆ อย่างไรในตัวของเพลง (อรรธรณ ชมดง และ อรทัย เพียยุระ, 2557) รวมถึงลักษณะทางภาษาและคำเรียกที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง (ปุนชญา ศิวานีพัทธน์ และ พิมพ์ผกา ยอดนารี, 2564) และภาพสะท้อนทางสังคมของเพลงลูกทุ่งอีสานในบริบทต่างๆ ทั้งทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม (สันติ ทิพนา, ราตรี ทิพนา, และ สุดาร์ตน์ ผุสสิมา, 2563)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาเกี่ยวกับบทเพลงลูกทุ่งมีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ภาษา และบริบททางสังคมเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้น ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์ (Pasuk Phongpaichit and Chris Baker) ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงประมาณปี 1980 เพลงลูกทุ่งมีลักษณะสะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านของหมู่บ้านในชนบทที่มีต่อวัฒนธรรมของเมือง ซึ่งหมู่บ้านชนบทมักจะถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลัง และมีการวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เพียงพอของชีวิตในเมืองและการรอคอยที่จะกลับบ้านของแรงงาน (Phongpaichit & Baker, 1995) ทำให้เห็นว่ามิติของเพลงลูกทุ่งน่าจะเป็นตัวแสดง (Actor) ที่ทำหน้าที่ต่อสู้ต่อรองหรือเป็นตัวแทนของชาวชนบทอีสานในฐานะภาพแทนที่มีความเข้มแข็งประหนึ่งว่าทศวรรษการต่อสู้แบบอื่นๆ ในการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์รวมถึงการอธิบายตัวตนของตนเองภายใต้บริบทสังคมหนึ่งๆ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมองว่าเราควรจะมีเพลงลูกทุ่งในฐานะภาพแทนของชาวอีสาน โดยเฉพาะการเป็นภาพแทนของประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานที่ออกไปใช้แรงงานนอกภาคการเกษตรจำนวนมากในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา

งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะนำเสนอโครงสร้างความรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน โดยไม่ได้ทำการศึกษาโดยตรงจากพื้นที่ทางกายภาพหรือก็คือไม่ได้ศึกษาศาสนาบนพื้นที่จริง แต่จะใช้วิธีการศึกษาจากภาพสะท้อนในตัวของเพลงลูกทุ่งอีสานของต่าย อรทัย เหตุผลสำคัญที่ผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาบทเพลงของต่าย อรทัยก็เนื่องมาจากว่า บทเพลงของเธอสะท้อนสะท้อนให้เห็นในด้านของเศรษฐกิจและสังคม วิธีการดำเนินชีวิต และความรัก (ต้นหยง วรวงาน, ศรชัย มุ่งไธสง และ ญัฐพล สันธิ, 2560) รวมถึงภาพของคนอีสานที่เข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้หวนคิดถึงบ้านเกิดของตนเอง

คิดถึงพ่อแม่ปู่ย่าตายายญาติพี่น้องของตนเอง คิดถึงแผ่นดินเกิด และคิดถึงบุญประเพณี (สันติ ทิพนา และ ราตรี ทิพนา, 2561) ผู้เขียนเห็นว่า สิ่งเหล่านี้ที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย ไม่เพียงแต่ทำให้เห็นบริบทหรือภาพที่ได้อภิปรายไปแล้วเท่านั้น แต่บทเพลงของเธอได้ชี้ให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า โครงสร้างความรู้สึกรู้สึกของผู้คนที่เปี่ยมเสมือนตัวแทนแรงงานย้ายถิ่นอีสานที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งที่ตนเองประสบพบเจอในประสบการณ์ที่ชีวิต งานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ในแง่ที่จะชี้ให้เห็นบทบาทของเพลงลูกทุ่งต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นภาพความเข้าใจใหม่ต่อเพลงลูกทุ่งอีสาน เพื่อที่จะให้เห็นภาพชัดของโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานจากบทเพลงของต่าย อรทัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานโดยการวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อเท็จจริงทางสังคม คือ ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นแรงงาน ผสมกับการอาศัย “ตัวบท” เพลง ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อเท็จจริงทางสังคม โดยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ทว่างานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาในเชิงพื้นที่ทางกายภาพ เนื่องจากการวิเคราะห์ตัวบทเนื้อเพลงที่สะท้อนผ่านกรอบแนวคิดประการหนึ่ง นั่นคือ แนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ดังนั้นการได้มาซึ่งข้อมูลจึงมาจากการพิจารณาเนื้อหาในบทเพลงอันเป็นตัวบทสำคัญของงานวิจัยนี้ นั่นคือบทเพลงของต่าย อรทัย ที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นแรงงาน ผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เนื่องจากประสบการณ์ของมนุษย์ไม่สามารถได้มาอย่างเพียงพอโดยข้อเท็จจริงและตัวเลขเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงใช้วิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเช่น แนวทางประวัติศาสตร์ การตีความ ซึ่งผู้วิจัยอาศัยวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาเป็นฐานในการศึกษาการตีความตัวบทครั้งนี้ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจปริณิชนาทความรู้เกี่ยวกับการศึกษาบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย และบทเพลงลูกทุ่งอื่นๆ ที่ทำการศึกษาร่วมกับแรงงาน จากนั้นทำการวางกรอบแนวคิดในการวิจัยที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก

2. การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย จากนั้นสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบเบื้องต้นในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยผู้วิจัยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ประกอบกับปรากฏการณ์การย้ายถิ่นแรงงาน ซึ่งได้มาจากการศึกษาทบทวนงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเริ่มต้นจากการอ่านทวนเนื้อหาของบทเพลงทั้ง 5 บทเพลง คือ สาวนา พเนจร ดอกหญ้าในป่าปูน คิดถึงพ่อ คิดถึงแม่ คิดถึงบ้าน กรรมกรแก้มแดง และ จากบ้านนาด้วยรัก จากนั้นทำการวิเคราะห์โดยจัดหมู่หมวดเนื้อหาของเพลง แบ่งเป็นช่วงก่อนการย้ายถิ่น ช่วงย้ายถิ่น และช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเกิดที่ปรากฏในบทเพลง

จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโครงสร้างความรู้สึกร่างกายของแรงงานย้ายถิ่นในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นของประสบการณ์ชีวิตที่ปรากฏในบทเพลงทั้ง 5 เพลง

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

หลังจากทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาสรุปเพื่อตอบคำถามการวิจัย และอภิปรายเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้า พร้อมทั้งสร้างข้อเสนอเชิงวิชาการใหม่ในวงวิชาการเกี่ยวกับงานที่ศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกร่างกาย

แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกร่างกาย (Structure of Feeling) ถูกนำเสนอโดย Raymond Williams เขากล่าวเอาไว้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ดูเหมือนจะกระจัดกระจาย เพราะความรู้สึกเป็นสิ่งที่อัตบุคคลต่างมีไม่เหมือนกัน แต่การมองความรู้สึกในฐานะ “โครงสร้าง” เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความรู้สึกกลายเป็นโครงสร้างความรู้สึกร่างกายที่แตกต่างออกไปจากความรู้สึกของอัตบุคคล มันจึงเป็นโครงสร้างที่เป็นระเบียบแบบแผน

Raymond Williams เป็นนักวิชาการสายวัฒนธรรมศึกษา ของสำนักเบอร์มิงแฮม ซึ่งสำนักเบอร์มิงแฮมจะเป็นนักวิชาการสายที่เรียกว่าวิพากษ์ ทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (critical theory) พอเวลาที่จะวิพากษ์เขาก็จะกลับไปดู ความคิด ทฤษฎีเก่าๆ ที่เคยมีมาแล้ว เช่น แนวคิดของ Karl Marx ที่พูดถึงเรื่องชนชั้น ที่มองว่าชนชั้นแบ่งออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ๆ คือ ชนชั้นที่เป็นเจ้าของทุน (กลุ่มทุน นายทุน) กับ ชนชั้นที่ไม่มีทุน (ชนชั้นแรงงาน) พอไม่มีทุนก็ต้องไปเป็นแรงงาน ไปขายแรงงานมาเลี้ยงชีพ เนื่องจากเพราะไม่มีทุน ชนชั้นในแนวคิดของ Karl Marx จึงแบ่งออกเป็นสองชนชั้นตามที่กล่าว Raymond Williams จึงมองว่า ถ้าเป็นชนชั้นแบบนั้นคือมันเป็นโครงสร้างที่ชัดเจนแล้ว ถ้าเป็นภาษาเชิงวิศวกรรมคือ “มันเซ็ทตัวขึ้นมาแล้ว” อย่างเช่น คอนกรีต พอเซ็ทตัวก็คืออยู่ตัวแล้ว เมื่อเซ็ทตัว ก็แทบจะไม่สามารถจะไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนได้ยาก นอกจากถ้าจะเปลี่ยนก็ต้องปฏิวัติ อย่างที่ Karl Marx มอง เพราะว่าตัวโครงสร้างชนชั้น ได้เกิดการเซ็ทตัวเซ็ทตัวแล้วจะทำกับโครงสร้างก็ยาก การเปลี่ยนแปลงก็ต้องอาศัยพลังอันหนักแน่นที่สุดจึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้

ในมุมมองของ Raymond Williams ถ้าเราศึกษาแบบมองสิ่งที่เราสนใจหลังจากเซ็ทตัวนั้น มันยากที่จะเห็นมองการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการ เพราะมันเป็นสิ่งที่เซ็ทแล้วและคงที่ ด้วยเหตุนี้ Raymond Williams จึงหันไปดูเรื่องก่อนที่จะเซ็ทตัว (formation) ในความหมายของการที่เริ่มก่อรูป แต่ยังไม่เซ็ทตัว มันเป็นเพียงแค่การก่อรูป ถ้าเป็นชนชั้นก็ยังไม่เป็นชนชั้นชัดเจน หรืออย่างกรณีเราศึกษาวัฒนธรรม ก็ไปศึกษาระหว่างการก่อรูปที่ยังไม่เป็นวัฒนธรรม สิ่งนั้นเป็นแค่เพียงอารมณ์ความรู้สึก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงเวลาหนึ่งเรามีความรู้สึกทางการเมือง แล้วเมื่อมีเพลงปลุกกระดม พอคนได้ฟัง ได้ยินเพลงเราก็จะมีอารมณ์ร่วม ถ้าคนได้ยินพร้อมๆ กันอารมณ์ก็จะขึ้นพร้อมๆ กัน พอเพลงนั้นหยุดหรืออารมณ์เพลงหรือแนวคิดเรื่องการปลุกกระดมก็จะหมดไป อารมณ์คนก็จะลดลง แต่ถ้ามันเป็นวัฒนธรรมแล้ว เมื่อเซ็ทตัวแล้ว สิ่งนั้นจะไม่ขึ้นไม่ลงแล้ว และทฤษฎีโครงสร้างความรู้สึกร่างกายของ Raymond Williams สนใจในตอนที่มีมันกำลังขึ้นและลง ว่าเมื่อไหร่ถึงจะเซ็ทตัวได้ หรือเมื่อไหร่จะกลายเป็นระบบที่แข็งแรง และสิ่งที่จะเป็นตัวชี้นำการก่อรูปนั้น หากมองของ Karl Marx ช่วงที่กำลังปฏิวัติอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมนั้นจะต้องเป็นตัวนำสังคม สิ่งนี้ทำให้อุตสาหกรรมต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรม แต่พอในขณะเดียวกันภาคการเกษตรจะอยู่ไม่ได้ เพราะภาคอุตสาหกรรมต้องการแรงงาน ในเมื่อเมือง ต้องนำแรงงานเข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ต้องการคน แต่พอคนเมืองไม่ค่อยมี ถึงมีก็ไม่พอ ระบบอุตสาหกรรม ก็ต้องการแรงงานอื่นมาทดแทน นั่นคือแรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกร เข้าไปเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรม ฉะนั้นภาคเกษตร ชาวนา ก็อยู่ไม่ได้ที่ดินต่างๆ ของ

ชวานาก็ต้องถูกวานซื้อ ล้อมรั้วโดยเจ้าของทุน แล้วขับไล่ชวานาออก พอชวานาขาดที่ดินก็อยู่ไม่ได้ เพราะชวานาผูกพันและอาศัยที่ดิน ชวานาในภาคการเกษตรก็ต้องจำเข้าไปขายแรงงานในระบบอุตสาหกรรม เมื่อชวานาขาดที่พึ่งพิง ก็อยู่ไม่ได้ สุดท้ายเข้าไปเป็นแรงงานในระบบอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้น ชนชั้นแรงงานได้เกิดขึ้นแล้วแน่นอน เพราะว่าไม่สามารถกลับไปเป็นแบบเดิมได้แล้ว เพราะที่ดินถูกขายไปแล้ว หรือถูกนายทุนครอบครองไว้หมดแล้ว จึงทำให้ถึงแม้ชวานาอยากจะกลับไปเป็นชวานาอีกครั้งมันก็ไม่เหมือนเดิม และกลับไม่ได้เพราะไม่มีที่ดิน ด้วยนี้ในทัศนะของ Karl Marx มองว่า ชนชั้นชวานาก็หายไป เพราะต้องไปเป็นชนชั้นแรงงาน และชนชั้นแรงงานเมื่อตัวเองไม่มีทรัพยากรตัวเองก็พึ่งแค่ขายแรงงาน และต้องไปอยู่ใต้ภายใต้ของนายทุนซึ่งเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่เป็นเจ้าของทุน ด้วยจุดนี้ชนชั้นจึงชัดเจนขึ้นมา มองเห็นคนมีทุน และไม่มีทุน คนไม่มีทุนก็ขายแรงงานเท่านั้น

Raymond Williams พยายามชี้ให้เห็นว่า ถ้าเราจะศึกษาโครงสร้างชนชั้น หรือวัฒนธรรม ถ้าเราไปศึกษาตอนที่มันเซตตัวแล้ว มันไม่เห็นอะไร structure of feeling พยายามชี้ให้เรามองหาตัวกระตุ้นที่หากเป็นชนชั้นอะไรที่ทำให้เกิดหรือกระตุ้นการเกิดชนชั้น หรือการขายแรงงานกลายเป็นวัฒนธรรม อะไรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการขายแรงงาน Raymond Williams (1921-1988) ได้เริ่มพัฒนาแนวคิดโครงสร้างความรู้สึก (Structure of Feeling) ขึ้นมา ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม (The Culture of a Period) เพื่อทำความเข้าใจต่อ คุณค่า (Values) และความหมาย (Meanings) ต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นมาและเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมกลุ่มต่างๆ มีร่วมกันในแต่ละยุคสมัย โดยอาศัยหลักฐานและร่องรอยต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งบันทึกทางวัฒนธรรม (Documentary Culture) เช่น ผลงานศิลปะ (arts) และวรรณกรรม (Literatures) ขึ้นต่างๆ ที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาจากคนแต่ละกลุ่มในสังคมนอกจากนี้หลักฐานและร่องรอยต่างๆ ยังปรากฏอยู่ในสิ่งปลูกสร้างหรือสถาปัตยกรรมต่างๆ แม้กระทั่งแฟชั่นการแต่งกายของผู้คนในแต่ละยุคสมัย (Williams, 2011) สิ่งเหล่านี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความรู้สึกของผู้คนกลุ่มเฉพาะต่างๆ ที่มีร่วมกันในบางยุคสมัย เพราะเป็นวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และสื่อความรู้สึกออกมา (Highmore, 2016)

การศึกษาโครงสร้างความรู้สึกที่ผ่านมา ทำการพิจารณาจากตัวบทประเภทต่างๆ (texts) เช่น การเลือกสรรหนังสือพิมพ์ และวรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่เผยแพร่ออกมาสู่สังคมอังกฤษในช่วงทศวรรษ 1840s เพื่อตอบสนองคนกลุ่มต่างๆ แล้วนำมาใช้ทำความเข้าใจลักษณะสำคัญทางสังคม (Social Character) ที่ดำรงอยู่ในห้วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความเป็นชนชั้นกลางที่กำลังครอบงำสังคม (Williams, 2011) ต่อมาได้มีการศึกษารายการโทรทัศน์เรื่องสั้น และนิยาย ที่เผยแพร่ออกมาในช่วงทศวรรษ 1980s โดยนักเขียนที่มีภูมิหลังมาจากชนชั้นแรงงาน โดยที่งานเขียนได้นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเปิดเผยออกมาของโครงสร้างความรู้สึกของความเป็นชนชั้นแรงงานอังกฤษในช่วงทศวรรษดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ได้มีการขยายแนวทางการศึกษาไปสู่การพิจารณาโครงสร้างความรู้สึกที่แสดงออกมาผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ชีวิตประจำวันของผู้คน และพื้นที่การใช้ชีวิตและทำงาน ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านของสังคม (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2559; Gao, 2017) ซึ่งทำให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกในการทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มเฉพาะต่างๆ

แนวคิดของ Williams คือการนำเรื่อง “ความรู้สึก” มาใช้อธิบายในเชิงการเมืองวัฒนธรรม ซึ่งการใช้คำว่า “ความรู้สึก” (feelings) สะท้อนถึงความไม่ชัดเจน มากกว่าคำว่า “ความคิด” ที่ตกผลึกชัดเจนแล้ว Williams เลือกใช้คำว่า “ความรู้สึก” แทนคำว่า “ความคิด” เพื่อบ่งชี้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้นนี้อาจยังไม่ทันเปล่งประกายปรากฏออกมาอย่างชัดเจน เป็นระบบครบถ้วนกระบวนการ แต่ต้องขยายความเอาด้วยตรรกะเหตุผลให้เป็นข้อสรุปทั่วไปจากการอ่านความนัยระหว่าง

บรรทัด นัยอันกำกวมคลุมเครือของวลี “โครงสร้างความรู้สึกร่วม” นี้จึงมุ่งสะท้อนสิ่งที่เอาเข้าจริงอาจอยู่ในสภาพเป็นแค่แนวโน้มหรือวิถีโคจร มากกว่าสิ่งที่สรุปลงตัวเป็นสูตรสำเร็จรูปเรียบร้อยสมบูรณ์แล้ว

สรุปกว้างๆ ได้ว่า โครงสร้างความรู้สึกร่วมบรรยายสำนึกจริงที่ประสพรู้สึกกันอยู่ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ ณ ช่วงจังหวะเฉพาะเจาะจงในประวัติศาสตร์ หรือในประสบการณ์ของคนรุ่นเฉพาะเจาะจงหนึ่งความรู้สึกนั้นมีอยู่จริง และเป็น “ความรู้สึกร่วม” กันของคนจำนวนมากในสังคม แต่ความไม่ชัดเจนของมันทำให้เราต้อง “ขุด” สิ่งที่ยังแฝงเร้นออกมาอย่างแนบเนียน (เพราะคนที่แสดงความรู้สึกนั้นไม่รู้สึกตัวว่าแสดงออกอะไรออกมา) มันเป็นอาณาบริเวณที่ซึ่งจิตสำนึกทางการเมืองของยุคสมัยดังที่ประมวลไว้ในตัวบทกฎหมายและหลักนิติธรรมเชื่อเข้าปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์ที่ผู้คนดำเนินชีวิตอยู่จริงของยุคสมัยดังกล่าวแล้วไปนิยามชุดความรู้และค่านิยมที่คนรุ่นหนึ่งมีกันทั่วไปอีกทีหนึ่ง โครงสร้างความรู้สึกร่วมแห่งยุคสมัยหนึ่งดำเนินการอยู่ในอาณาบริเวณที่ละเอียดประณีตและแม่นยำแบบเนียนที่สุดของกิจกรรมมนุษย์ อีกทั้งหาได้เป็นแบบแผนหนึ่งเดียวกันทั่วทั้งสังคมไม่ แต่จะเห็นได้ประจักษ์ชัดที่สุดในกลุ่มสังคมหลัก สิ่งที่ใช้สะท้อนความรู้สึกมันเป็นเรื่องวรรณกรรม (ที่ไม่ได้พูดความรู้สึกร่วมนั้นออกมาตรงๆ เพราะมีเจตนาพูดเรื่องอื่น เช่น โครงเรื่องหลัก แต่แทรกความรู้สึกของผู้เขียนมาในบทพูดหรือความคิดของตัวละครในเรื่อง) (อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์, 2564) โครงสร้างความรู้สึกร่วมจึงเป็นโครงสร้างของประสบการณ์ร่วมของอัตบุคคลที่มีร่วมกัน ที่แสดงออกซึ่งการผสมผสานโครงสร้างกับความรู้สึกเข้าด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น การปรับโครงสร้างชนบทมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างความรู้สึกร่วมของคนชนบท การก่อรูปที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกันทางประวัติศาสตร์ “โครงสร้างความรู้สึกร่วม” นั้น ส่งผลต่อปฏิบัติการทางสังคมของคนชนบท อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนชนบทกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ผ่านพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่การต่อรองของคนชนบท เช่นเดียวกันกับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า แรงงานย้ายถิ่นอีสานมีโครงสร้างความรู้สึกร่วมบางอย่างในการต่อสู้ต่อรองผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสานของตายาย อรทัย โดยแนวทางการศึกษาโครงสร้างความรู้สึกร่วมนี้จะแบ่งเป็น 3 แนวทาง คือ

1. ย้อนมองเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ที่ตอบสนองต่อสูงกระตุ้นความรู้สึก
2. นิยามหรือตั้งชื่อการตอบสนองต่อสูงกระตุ้นความรู้สึกนั้น
3. ทำความเข้าใจบทเพลงผ่านการวิเคราะห์ประกอบกับสภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความเชื่อ

2. แนวคิดเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง

เพลงลูกทุ่งนั้นเป็นบทเพลงที่องค์ประกอบเด่นชัดมีความสำคัญ และน่าสนใจ บทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอขึ้นมีความหลากหลาย มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชนบท ที่มักกล่าวถึงความรัก ความจริงใจของหนุ่มสาว การเป็นแม่ศรีเรือน และต่อมาในยุคหลังเพลงลูกทุ่งจะสะท้อนให้เห็นชีวิตสาวงามจากบ้านนอกที่หลงเหลืออยู่ในสังคมเมืองกรุง ซึ่งจะเห็นความแตกต่างในแต่ละยุคตามสภาพของสังคมไทยในขณะนั้นอย่างชัดเจนในหลายแง่มุม (จินตนา ดำรงค์เลิศ, 2533) สาระของเพลงลูกทุ่งเปรียบเสมือนข่าวสาร ที่คนเมืองส่งผ่านไปยังชาวชนบท ประกอบด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ลักษณะเนื้อร้องของเพลงลูกทุ่ง มีการกำหนดสถานการณ์จำเพาะซึ่งเป็นผลให้เพลงลูกทุ่งสามารถกล่าวถึงเหตุการณ์ เฉพาะหน้าของสังคม และบ้านเมืองได้อย่างไม่ขัดเขิน นอกจากนี้สุจิตต์ วงษ์เทศ (2550) กล่าวถึงที่มาของเพลงลูกทุ่งว่า ลักษณะ ของเพลงลูกทุ่งย่อมแสดงให้เห็นส่วนหนึ่งที่ดัดแปลงเอาลักษณะพื้นบ้านพื้นเมืองมาใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่กลายเป็น “ศิลปะลูกทุ่ง” ที่มีได้เกิดจาก “ลูกทุ่ง” หรือ “ลูกกรุง” แต่เพียงด้านเดียว เป็นการผสมผสานระหว่างชนบทกับเมืองไว้ด้วยกัน เพลงลูกทุ่งได้ทำหน้าที่ให้ความบันเทิง กับสมาชิก ในสังคมได้กว้างขวาง เพลงประเภทอื่นๆ เพราะผู้ประพันธ์เพลงและนักร้องส่วนใหญ่เป็นคนชนบท เรื่องราวในบทเพลงจึงมักจะเกี่ยวกับ ชีวิตความเป็นอยู่และความรู้สึกของชนบท ตลอดจนเหตุการณ์ที่ได้ปรากฏขึ้นในสังคมแต่ละยุคผ่านมุมมองของผู้ประพันธ์แต่ละคน

จะเห็นว่าเนื้อหาในเพลงลูกทุ่งส่วนใหญ่จะสะท้อน วิถีชีวิตความรู้สึกนึกคิดของคนชนบท บอกเล่าเรื่องราวทางสังคมที่พบเจอ โดยเรื่องราวที่นำมาเล่านั้นก็ถูกมองจากมุมมองของผู้ประพันธ์ผ่านบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา เช่น ในช่วงปี 2548 ที่เกิดบพเพลง สาวนาพเนจร กรรมกรแบกแดง ที่เนื้อหาในเพลง บอกเล่าเรื่องราวการเข้ามาทำงานในเมืองกรุง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนภาพสังคม ณ ขณะนั้นได้เป็นอย่างดี เพราะช่วงปี 2548 คือช่วงที่เศรษฐกิจไทยกำลังฟื้นตัวหลังจากรัฐบาลใช้นี้ IMF หมดในปี 2546 การที่หาคนเข้ามาทำงานในเมืองหลวงเป็นจำนวนมากจึงสะท้อนภาพของโครงสร้างเศรษฐกิจที่กำลังฟื้นตัว เพลงลูกทุ่งในช่วงนั้นจึงพูดถึงการที่คนชนบทเข้ามาทำงานในเมืองกรุงเสียส่วนมาก

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ประสบการณ์ชีวิตแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงก่อนย้ายถิ่น

ในช่วงของการวิเคราะห์บทเพลงในช่วงก่อนย้ายถิ่นนั้น บทเพลงที่สื่อถึง หรือสะท้อนถึงบริบทสังคมของแรงงานช่วงก่อนย้ายถิ่นได้เป็นอย่างดี คงจะไม่พ้นเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ของต่าย อรทัย ที่อยู่ในอัลบั้มชุด ลำนำดอกหญ้า ที่วางตลาด ในที่ 24 มิถุนายน 2551 โดย จากบ้านนาด้วยรัก เป็นบทเพลงที่เคยมีการขับร้องมาก่อนแล้ว โดยศิลปินที่ชื่อ วิเศษ เวนิกา ที่อยู่ในอัลบั้มชุด จากบ้านนาด้วยรัก ในปี 2523 การจัดวางเพลงในอัลบั้มชุด ลำนำดอกหญ้าจึงมีความน่าสนใจไม่น้อย เพราะเนื้อหาของเพลงจากบ้านนาด้วยรัก สะท้อนสภาพสังคมในปี 2523 ได้เป็นอย่างดี เพราะปี 2523 เป็นปีที่สภาวะภัยแล้งรุนแรง เห็นได้จาก คำสั่งนายกรัฐมนตรี 45/2523 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2523 ที่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจจำนวน 14 คนและตั้งศูนย์บัญชาการเฉพาะกิจภาวะฝนแล้ง เพื่อแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือดร้อนเนื่องจากฝนแล้งในปี 2523 (เมธี ครองแก้ว และคณะ, 2523) และการนำเพลง จากบ้านนาด้วยรัก กลับมาร้องใหม่เป็นการสะท้อนความคิดอย่างหนึ่งว่า ในมุมมองของ Producer เพลงนี้ยังสะท้อนภาพสังคมอีสานในปี 2551 ได้อย่างไม่ขัดกัน ถึงแม้ว่าเวลาที่เผยแพร่เพลงจะเป็นคนละยุคคนละสมัย แต่เพลงจากบ้านนาด้วยรักก็ยังสะท้อนภาพของอีสานในตอนนั้นได้เป็นอย่างดี ในด้านเนื้อเพลงที่ร้องว่า

“...ไ้อบ้านนาฝนฟ้าไม่อำนวย โชคไม่ช่วยบ้านนาถึงคราระทม แหงมมอเบ้งฟ้าเมฆฝนลาไหลตาม
คลื่นลม หมู่เฮถึงคราวซานชม เข้าเมืองหนีความแห้งแล้ง...”

ในช่วงท่อนแรกของเพลง เนื้อหาในบทเพลงได้บอกเล่าให้เห็นภาพของการมองชนบทว่า สภาวะฝนตกนั้นไม่ถูกต้องตามฤดูกาล ทำให้อาชีพหลักของชาวอีสานที่เคยทำการเกษตร ปลูกข้าว เป็นหลักได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เมื่อภาวะภัยแล้งเข้าสู่ภาคอีสาน การโยกย้ายถิ่นเพื่อหาเลี้ยงชีพก็ต้องเกิดขึ้น เพราะหากพึ่งเพียงโชคชะตาที่หวังเพียงจะรอคอยให้ฝนตก คงจะทำให้อาชีพการเกษตรที่ทำอยู่ไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อีกต่อไป จึงจำเป็นต้องต้องทิ้งอาชีพเดิมและหนีเข้าเมืองกรุงเพื่อหวังว่าชีวิตความเป็นอยู่จะดีกว่าเดิม ดูเหมือนว่านี่จะเป็นความจำเป็นที่บีบคั้นให้ต้องย้ายถิ่นฐาน แต่ความจำเป็นที่เวลานี้หากมีทางเลือกอื่นที่เลือกได้ ก็คงจะขอยู่ที่อีสานเช่นเดิม ดังเนื้อเพลงที่ว่า

“...ไ้อจะอยากจากไ้อทุยอีรวบ้านนา แต่ต้องจากมา จากบ้านนาด้วยรักฝังใจ ไ้อบ้านนาปีหน้าถ้า
โชคดี ฟ้าปรานีต้องมีวันพบกันใหม่ ปีนี้ออลาห่างบ้านมาทำงานเรื่อยไป...”

สะท้อนชัดเจนว่าหากเลือกได้ก็คงจะไม่จากบ้านเพื่อเข้าไปทำงานเมืองกรุง ความจำเป็นที่เลือกไม่ได้บีบคั้นให้ต้องดิ้นรนเพื่อจะเอาชีวิตรอด ทำให้ต้องแปลงเปลี่ยนแรงงานจากที่เคยเป็นเกษตรกรต้องเข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรมในเมืองกรุง โดยยังแบกความหวังที่ว่า หากฟ้าฝนเป็นใจก็ยังพร้อมที่จะหวนกลับไปที่บ้านเช่นเดิม

จากการวิเคราะห์เนื้อเพลงประกอบกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และมุมมองทางประวัติศาสตร์ จะพบว่าการจัดวางเพลงเก่าที่เคยร้องในปี 2523 นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 นั้น สะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชนบทห่างไกลยังเป็นเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ความเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี การคมนาคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สิ่งเป็นปัญหาและยังไม่เปลี่ยนแปลงคงจะเป็น ปัญหาการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองและต่างจังหวัดที่ไม่เกิดความเสมอภาคกัน ส่งผลกระทบให้เกิดความเหลื่อมล้ำทาง เศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนา ที่สิ่งเหล่านี้ไปกระจุกรวมตัวอยู่แค่ เมืองหลวงของไทย การพัฒนาไม่ได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง หากจะมองว่าเพลง “จากบ้านนาด้วยรัก” ที่ขับร้องโดยต่าย อรทัย และเผยแพร่เมื่อ ปี 2551 เมื่อวิเคราะห์โดยมองเชื่อมหามุมมองทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจแล้วนั้น เพลงได้สะท้อนให้เห็นโครงสร้างความรู้สึกรักของแรงงานที่ พยายามมอบความหวัง สร้างความหวังของแรงงานในขณะนั้นภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ จนเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ที่นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 ได้สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นของแรงงานที่ย้ายถิ่นมาทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นสำนึกร่วมที่สะท้อนความหวังว่าการย้ายถิ่นจะมอบคุณภาพชีวิตใหม่ให้แก่แรงงาน ที่ไม่ต้องไปทนลำบากกับความแออัดแอ้งแอบนในภูมิภาคของตน และได้สะท้อนความหวังอีกหนึ่งอย่างขึ้นมาคือความหวังที่ว่าสักวันจะได้กลับบ้านหากโชคชะตาฟ้าฝนนั้นเป็นใจ โครงสร้างความรู้สึกรักที่สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นเป็นความหวังของแรงงานนี้เอง เป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่สะท้อนความเป็นไปเป็นมาของ วัฒนธรรมการย้ายถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน

2. ประสบการณ์ชีวิตแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงย้ายถิ่น

โดยปกติทั่วไปแล้วนั้น เพลงลูกทุ่งมักจะใช้คำง่ายๆ ที่เข้าใจง่าย และดึงดูดใจชาวชนบท เพลงลูกทุ่งทั่วไปบรรยายถึงชีวิตในชนบทด้วยความย้อนอดีตอันแสนโรแมนติกสำหรับชุมชนในหมู่บ้านและคุณค่าของมัน ในช่วงแรกๆ ลูกทุ่งได้รับความนิยมจากการบันทึก รายการวิทยุ และการแสดงบนเวทีที่วัด ตลาด ระหว่างเทศกาลทางศาสนา หรือในโรงภาพยนตร์ อย่างไรก็ตาม ทศวรรษ 1970 ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของดนตรีลูกทุ่งอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังเมืองจำนวนมากเพื่อตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในเมืองที่เพิ่มขึ้น เพลงลูกทุ่งตอบสนองผู้ย้ายถิ่นใหม่เหล่านี้ ซึ่งกลายเป็นคนทำงานในโรงงาน คนงานก่อสร้าง คนขับแท็กซี่ สาวใช้ สาวบาร์ หรืออาชีพขายบริการ ชีวิตในเมืองของผู้อพยพย้ายถิ่นฐานเหล่านี้กลายเป็นแก่นของเพลงลูกทุ่ง เพลงหลายเพลงในทศวรรษนั้นคร่ำครวญถึงความเลื่อมโทรมของเศรษฐกิจหมู่บ้านที่บังคับให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาในเมือง บางคนเล่าถึงงานและบทบาทใหม่ในเมือง บางคนร้องเพลงเกี่ยวกับความฝันที่จะเป็นลูกทุ่ง (Pasuk and Baker 1995) สอดคล้องกับการทบทวนปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจของไทยในปี 2545 เราพบว่าเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมีการขยายตัวมากขึ้น การขยายตัวดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเขตเมืองใหญ่ ซึ่งสามารถที่จะเป็นแรงจูงใจในการดึงดูดให้แรงงานเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลให้คนในพื้นที่ชนบทที่แต่เดิมเป็นแรงงานในภาคการเกษตร ได้ย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองใหญ่ในการทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น บทเพลงที่สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกรักของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน โดยมีเป้าหมายที่หลากหลาย ดังบทเพลง ดอกหญ้าในป่าปูน ของต่าย อรทัยที่ว่า

“หัวใจติดดิน สวมกางเกงยีนส์เก่าๆ ใส่เสื้อตัวร้อยเก่าๆ กอดกระเป๋ไปเที่ยวติดกาย กราบลาแม่

พ่อ หลังจากเรียนจบ ม.ปลาย ลาทุ่งดอกคูณไผ่ มาอาศัยขายคอป่าปูน เอาแรงเป็นทุน สู้งานเงินเดือนต่ำต่ำ

เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น สังคมเมืองใหญ่ ขาดแคลนน้ำใจเจือจุน ใช้ความอดทน เติมนุญ ให้อยู่สู้ไหวทุกวัน อยู่เมืองสวรรค์ แต่เป็นคนชั้นติดดิน เป็นผู้รับใช้จนชิน หูได้ยินแต่คำสั่งงาน แต่ยังยิ้มได้ เพราะใจเหมือนดอกหญ้าบาน ถึงอยู่ในที่ต่ำชั้น แต่ก็บานได้ทุกเวลา”

เนื้อหาบทเพลงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นการมีความหวังของแรงงานย้ายถิ่นอย่างชัดเจน ดังท่อนหนึ่งของเนื้อเพลงที่ว่า “เอาแรงเป็นทุน สู้งานเงินเดือนต่ำต่ำ เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น” เนื้อเพลงนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือการอธิบายถึงการใช้แรงงาน ในฐานะของทุนของตัวตนของแรงงานคนนั้นๆ อันที่จริง สิ่งที่เราเรียกว่าแรงงานนี้ คือ กำลังแรงงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมากกว่าแรงงานที่ถูกขายเข้าไปในตลาดแรงงาน ซึ่งแรงงานที่ขายเข้าไปก็คือ “ทุน” แรงงานและทุนแรงงานนี้จะถูกแปรไปเป็นเงินที่เรียกว่าค่าจ้าง หรือก็คือ ถ้าหากพูดในแง่ของตลาดแรงงาน สิ่งนี้เรียกว่า การขายแรงงานและได้เงินจากนายจ้างกลับมา เงินนั้นก็คือการซื้อแรงงานนั่นเอง บทเพลงนี้สะท้อนภาพของการจ้างงานที่ต่ำมาก ๆ ด้วยค่าจ้างเพียงน้อยนิดที่นายจ้างมีให้กับแรงงาน ชี้ให้เห็นการกดขี่ขูดรีดกำลังแรงงานของนายจ้างที่มีต่อแรงงาน ส่วนที่สองคือเป้าหมายของการเข้ามาขายแรงงานนี้ จากเนื้อหาของเพลงท่อนดังกล่าวชี้ว่า แรงงานต้องการยกระดับฐานะของชีวิตขึ้นมาด้วยการมีการศึกษาที่ดีขึ้นตามเนื้อเพลงที่ว่า “เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น” การประกอบกันขึ้นของความรู้สึกของแรงงานเหล่านี้สะท้อนถึงความหวังภายใต้แรงกดดันจากนายจ้างและครอบครัว และอีกหนึ่งบทเพลงที่สะท้อนภาพของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังในการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน ดังเนื้อหาในบทเพลง กรรมกรแค้นแดง ที่ว่า

“เก็บใจมัน อดออมทุกวันทุกอย่าง ของใช้ก็ซื้อนอกห้าง จึงพอมีตั้งค์ส่งให้ทางบ้าน”

เนื้อหาในเพลงได้สื่อถึง ว่าแรงงานต้องอดออมเงินที่ได้จากการจ้างงาน เพื่อที่จะได้มีเงินเก็บส่งให้ทางบ้าน แม้ว่าแรงงานจะมีความต้องการที่จะซื้อของใช้ หรือเครื่องประดับที่จะช่วยยกระดับฐานะให้แก่ตน หรือแม้แต่เรื่องความรักแรงงานเหล่านี้ก็ต้องเก็บไว้ไม่ให้ความรักแสดงตัวออกมาเพื่อที่จะได้ไปพักการขายแรงงานและสะสมทุนเพื่อที่จะได้ทำให้ทางบ้านนั้นอยู่สบายถึงแม้ตนจะลำบากก็ตาม และสิ่งที่ดูจะลอบประโลม เรื่องความรัก ความหวัง ในโลกทุนนิยมมีแต่เพียงบทเพลงลูกทุ่งที่ทำให้มีกำลังใจช่วยก้าวผ่านไปได้ในแต่ละวัน ดังเนื้อหาในเพลงที่ว่า

“ส่วนคนเป็นคู่เคียงใจ น้องเรียนจบจึงค่อยคิดกัน ฟังเพลงลูกทุ่งลอบฝัน ให้ใจก้าวผ่านวันบ่มีแฟน”

นี่คือภาพสะท้อนความรู้สึกของแรงงานที่เกิดขึ้นภายใต้การกดขี่ขูดรีดของแรงงาน ในสังคมทุนนิยมในขณะนั้นว่า ทุนนิยม นั้นโหดร้ายและเลวร้ายขนาดไหนถึงขนาดที่ แม้แต่ความรัก ที่เป็นเรื่องธรรมชาติสามัญที่สุดของมนุษย์ เราก็ต้องกดมันไว้ไม่ให้แสดงตัวเพื่อที่จะได้ไปพักการสะสมทุนเพียงแค่นั้นนี่คือสิ่งที่ทุนนิยมได้บีบคั้นและกระทำแก่แรงงาน ที่มองได้จากเนื้อหาในเพลง กรรมกรแค้นแดงของต่าย อรทัย และอีกความรู้สึกของแรงงานสะท้อนให้เห็นถึงการกดขี่ของนายจ้างที่มีต่อแรงงาน คงหนีไม่พ้นท่อนที่ร้องว่า

“เหนื่อยหามื้อ หน้างอเงินเดือนบ่ออก ท่องคำเจ้านายเพิ่นบอก ยิ้มให้ออกถึงใจซานซม แอบร้องไห้ในท้องน้ำ เมื่อโดนคำอำใจขึ้นซม คนจนล่บ่มีสิทธิ์จ่ม ซ่อนอารมณ์หลังรอยยิ้มงาม แก้มสไบให้ตกสี ทำหน้าที่บ่ให้ตกค้าง รับใช้จึงได้รับด้รงค์ ต้องใช้กำลังทุกงานที่ทำ เป็นกรรมกรแค้นแดง ขายแรงในชุดงามงาม ตามร้านตามห้างตามปั้ม มีเพื่อนเราทำทุกตำแหน่งงาน”

สิ่งนี้สะท้อนว่าแรงงานในขณะนั้นไม่มีสิทธิ์แม้แต่ที่จะแสดงความรู้สึก หรือวิพากษ์วิจารณ์ สิ่งที่เกิดขึ้นได้ แรงงานทำได้เพียงก้มหน้าทำงาน อดทนต่อคำตำหนิ คำดูถูกเหยียดหยามที่เกิดขึ้น ในส่วนนี้เองคือภาพของความเหลื่อมล้ำทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นกับแรงงาน ความเหลื่อมล้ำนั้นไม่จำเป็น ต้องเกิดขึ้นจากกฎหมายเพียงอย่างเดียว โดยนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแนวทางการปฏิบัติหรือพูดให้กว้างกว่านั้นคือ เกิดในทาง “วัฒนธรรม” (ยงยุทธ บุราสิทธิ์, 2556) ดังเช่นกรณีสะท้อนจากบทเพลง เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในเพลง ดอกหญ้าในป่าปูนและกรรมกรแก้แค้น โดยมองเชื่อมกับมุมมองทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อแล้วนั้น จะพบว่าทั้งสองเพลงได้สะท้อนความรู้สึกร่วมของแรงงานที่คล้ายกัน และความรู้สึกร่วมที่แสดงออกมาชัดเจนอย่างมากคือความรู้สึก ที่รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในการไร้ซึ่งอำนาจต่อรองนายจ้าง ความรู้สึกร่วมดังกล่าวสะท้อนออกมาพร้อมความหวังที่จะได้หลุดพ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างไปพร้อมๆ กัน และสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากคือ เพลงในฐานะสิ่งที่สะท้อนความรู้สึกของแรงงานนั้น ในทางหนึ่งนั้นเพลงได้กลายเป็นเครื่องมือหรือกระบอกเสียงแทนแรงงานที่พูดถึงเรื่องราว การกดขี่และขูดรีดของนายจ้างในสังคมทุนนิยม ให้สังคมได้รับรู้ในปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ และในอีกทางหนึ่งเพลงก็ได้กลายเป็นเครื่องมือ ที่ใช้ปลอบประโลมความเจ็บปวดของแรงงาน ที่เกิดขึ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างให้แรงงานมีความหวังอีกครั้ง บทเพลงได้กลายเป็นเครื่องมือที่ใช้สะท้อนเรื่องราวของแรงงานและปลอบประโลมแรงงานในเวลาเดียวกัน ความรู้สึกและสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนตามแนวคิดของ Raymond Williams ที่ “ความรู้สึก” (feelings) สะท้อนถึงความไม่ชัดเจน มากกว่าคำว่า “ความคิด” ที่ตกผลึกชัดเจนแล้ว Williams เลือกใช้คำว่า “ความรู้สึก” แทนคำว่า “ความคิด” เพื่อบ่งชี้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้นนี้อาจยังไม่ทันเปลี่ยนแปลงประกาศปรากฏออกมาอย่างชัดเจนเป็นระบบครบถ้วน กระบวนความ แต่ต้องขยายความเอาด้วยตรรกะเหตุผลให้เป็นข้อสรุปทั่วไปจากการอ่านความนัยระหว่างบรรทัด

3. ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงวนคำนี้ถึงบ้านเก่า

ในช่วงของการวิเคราะห์บทเพลงในช่วงวนคำนี้ถึงบ้านเก่า บทเพลงที่สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงินและความคิดถึงบ้านเก่า ดังบทเพลง คิดถึงพ่อคิดถึงแม่คิดถึงบ้าน ของต่าย อรทัย ที่ว่า

“ลูกอยู่เมืองกรุง จะมุ่งทำงานให้หนัก พ่อแม่เป็นหลัก ความรักเป็นกำลังใจ สังคมวัตถุ รุกรานลูก
นั้นหวันไหวถึงจะอย่างไร หัวใจยังรักบ้านเรา”

เนื้อหาบทเพลงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นการมีความหวังของแรงงานย้ายถิ่นอย่างชัดเจนว่าแรงงานย้ายถิ่นมีความหวังที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวและตนเอง แรงและกำลังใจของแรงงานย้ายถิ่นจึงเป็น ภาพในอดีตในความทรงจำของแรงงานเวลาที่ได้อยู่กับพ่อแม่ ดังท่อนที่ร้องว่า “ภาพพ่อแก่แก่ ภาพแม่ชราตามวัย ผุดขึ้นมาในใจ น้ำตาาร่วงไหลทุกที” ส่วนที่กล่าวว่า “น้ำตาาร่วงไหลทุกทีนั้น” อาจสะท้อนความหมายได้ 2 ความหมาย ในด้านหนึ่งอาจสะท้อนความคิดถึงพ่อแม่ที่เคยอยู่ด้วยกัน เมื่อการย้ายถิ่นทำให้แรงงานต้องไกลบ้าน ความห่างไกลจึงทำให้ความคิดถึงมีค่ามีความหมายมากขึ้นมา จนสุดท้ายความคิดถึงที่ดูเป็นเรื่องธรรมดาได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานอย่างยิ่งใหญ่จนมีน้ำตาไหลออกมา ในอีกด้านหนึ่งนั้นก็อาจจะสะท้อนถึงความทุกข์ยาก ความลำบากที่เกิดขึ้นในอดีต ที่สภาพแวดล้อม ฝนฟ้า อากาศไม่เอื้ออำนวยให้อาชีพการเกษตรที่เคยประกอบอาชีพนั้นไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อีกต่อไป ประกอบกับการพัฒนาที่ไม่ได้กระจายไปสู่ภาคอีสานได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทำให้แรงงานต้องหนีความทุกข์ยาก เปลี่ยนแปลงแรงงานให้กลายเป็นสินค้าเพื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ด้วยความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นนี้เองอาจเป็นไปได้ว่าเมืองแรงงานนึกถึง ภาพพ่อแม่แก่เฒ่าที่ต้องเผชิญสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง ในขณะที่ตนอยู่เมืองกรุงนั้น ด้วยสิ่งนี้เองเมื่อนึกถึงพ่อแม่ยามใด แรงงานเหล่านี้ก็มีน้ำตาาร่วงไหลออกมา

แต่ไม่ว่าความหมายที่แท้จริงของน้ำตาที่ร่วงไหลนั้นจะหมายความว่าอย่างไร เนื้อร้องท่อนดังกล่าวก็สะท้อนถึงความหวังของแรงงานที่ต้องการจะยกระดับครอบครัวและตนเองให้หลุดพ้นจากวงจรความจนที่เกิดขึ้น ดังคำที่ว่า “จะมุ่งทำงานให้หนักพ่อแม่เป็นหลัก” ก็แสดงให้เห็นการก่อตัวของโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานที่ชัดเจน และในบทเพลง สาวนาพเนจร ของต่าย อรทัย ที่ร้องว่า

“จากห้องฮ้างหนูแบ่งเช่า ดวงจันทร์หม่อมหมอกหนาว เหมือนใจสาวนาพเนจร เจ้านายใช้งานลูกจน
ล้าอ่อน อยากคืนเมื่อบ้านดอน พักใจจนจน บนตักแม่”

ความรู้สึกของแรงงานที่สะท้อนผ่านเนื้อเพลงในท่อนที่ยกมานั้น แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของแรงงานย้ายถิ่น ความแปลกแยกเกิดขึ้นจากการที่โรงงานภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคที่ผ่านมา เต็มไปด้วยกระบวนการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินที่ค่าจ้างกับพลังแรงงานไม่ได้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างสมดุล ซึ่งแสดงออกมาผ่านการทำงานโรงงานที่ไม่อาจประสบผลสำเร็จ มันจึงนำไปสู่ข้อวิพากษ์อีกประการหนึ่งของระบบทุนนิยมก็คือว่า ระบบทุนนิยมทำให้มนุษย์เกิดสภาวะแปลกแยก (Alienation) ความแปลกแยกปรากฏออกมาใน “งาน” และ “การแบ่งงานกันทำ” (Medel and Novack, 1974) งานจะต้องหมายถึงกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ แต่เมื่อ “การแบ่งงานกันทำ” มีการพัฒนาขึ้นมาในสังคมทุนนิยม การทำงานจะทำให้เกิดความสูญเสียในลักษณะที่สูญเสียอำนาจในตัวมนุษย์เอง ในการทำงานนั้นมนุษย์จะทุกข์ทรมาน จะไม่มีการพัฒนากิจกรรมทางปัญญา มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความสุขของคนงานคือตอนที่เขาวางเท้านั้น (ศิริวรรณ เกษมศานต์ กิตาการ, 2537) ดังนั้นแล้วความแปลกแยกจึงหมายถึง สภาวะซึ่งบุคคลรู้สึกถูกแยกออกจากบางส่วนของเขาเอง เช่นผลผลิตจากพลังแรงงานที่ถูกขูดรีดไปในการทำงานในโรงงานจึงเกิดสภาวะแปลกแยกดังกล่าวอันเนื่องมาจากระบบทุนนิยมในโรงงาน ตามที่มาร์กซ์เองได้กล่าวว่า “ทุนจึงไม่ได้คำนึงถึงสุขภาพและระยะเวลาในการทำงาน” (Marx, 1990)

จากการวิเคราะห์จะพบว่า ความรู้สึกหรือสำนึกร่วมที่เกิดกับแรงงานนั้นถ้าจะให้นิยาม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเท่านั้น มันสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความรู้สึกที่สะท้อนความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวของเขาเอง การหวนคำนึงถึงบ้านกำลังกลายเป็นหนทางหรือวิธีการที่นำมาจัดการกับความแปลกแยกของแรงงานที่เผชิญความรู้สึกนี้

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าเมื่อเราจัดเรียง การวิเคราะห์บทเพลงตามช่วงต่างๆ ตามแนวคิดของ Raymond Williams เราจะพบว่า ในช่วงก่อนย้ายถิ่นความรู้ของแรงงานย้ายถิ่นมีความกระจัดกระจาย เนื่องด้วยในช่วงก่อนย้ายถิ่นนั้นความตระหนักของการเป็นแรงงานนั้นยังไม่ได้เกิดขึ้นมากนัก อีกทั้งความรู้สึกของแรงงานในช่วงก่อนย้ายถิ่นยังไม่ใช่ความรู้สึกที่สะท้อนออกมาเป็นหนึ่งเดียวมากนัก หากมองตามมุมมอง Raymond Williams ในทฤษฎี Structure of Feeling นั้นกล่าวได้ว่า ความรู้สึกดังกล่าวยังไม่ได้เซตตัวหรือยังไม่ได้ก่อตัวขึ้นมาเป็นโครงสร้างที่ชัดเจนนัก แต่มันกำลังสื่อให้เห็นถึง การเริ่มที่จะเกิดการก่อรูป (Pre formation) และเมื่อมองในบริบทช่วงย้ายถิ่น จะพบว่าในช่วงนี้ความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่น กำลังเริ่มก่อตัวขึ้นมาเช่นกัน เนื่องด้วยความรู้สึกของแรงงานที่เกิดขึ้นในช่วงนี้นั้นมันกำลังสะท้อนให้เห็น ความรู้สึกที่น้อยเนื้อต่ำใจที่เป็นภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน ความรู้สึกที่ว่า เป็นการเริ่มทำให้เราเข้าใจถึงสิ่งที่ทุนนิยมกำลัง บีบคั้นแรงงานให้ต้อง ทนทรมาน จนในที่สุดแรงงานก็ต้องสูญเสียความเป็นตัวเองไป จนในที่สุดท้าย เมื่อเราวิเคราะห์ไปถึงในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่า เราจะพบว่าความรู้สึกของแรงงานในช่วงนี้ได้ก่อตัวเป็นโครงสร้าง

ความรู้สึกที่สะท้อนถึงความแปลกแยกของแรงงานที่มีต่อตัวเอง เพราะเมื่อแรงงานลงมือทำงาน ผลผลิตนั้นควรจะเป็นของผู้ลงแรง แต่ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้นเพราะผลผลิตได้ตกเป็นของนายทุน ถึงแม้สิ่งที่ลงแรงไปจะได้ เงินเป็นค่าตอบแทน แต่ความแปลกแยกนี้เกิดจากความไม่สมดุลระหว่างการใช้แรงและค่าจ้างที่เกิดขึ้น เมื่อการทำงานจะทำให้เกิดความสูญเสียในลักษณะที่สูญเสียอำนาจในตัวมนุษย์เอง ในการทำงานนั้นมนุษย์จะทุกข์ทรมาน จะไม่มีการพัฒนากิจกรรมทางปัญญา มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความสุขของคนงานคือตอนที่เขาวางเท้านั้น เมื่อความรู้สึกแปลกแยกได้เกิดขึ้นในตัวแรงงานแล้ว สิ่งที่จะปลอบประโลมแรงงานเหล่านี้ได้จากความแปลกแยกที่เกิดขึ้นได้จึงเป็นการได้ย้อนคิดถึง หวนคิดถึง บ้านเก่า เพราะว่าการย้อนคิดถึงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น มันได้เป็นการนำพาตัวเราย้อนกลับไปคิดถึงตัวตนก่อน ที่จะย้ายถิ่นเข้ามาสู่เมืองกรุง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นนำพาตัวเราไปย้อนคิดถึงอดีตแต่ก่อนที่ตัวตนของเรานั้นยังดูมีความเป็นหนึ่งเดียว เป็นตอนที่ยังไม่ได้ค้นพบกับความแปลกแยกที่จะเกิดขึ้นในตัวตน การปลอบประโลมโดยการคิดถึงบ้านเก่าที่สะท้อนผ่านบทเพลงจึงเป็นหนทาง หรือวิธีทางที่พอช่วยให้เรามีแรงและกำลังใจ ในการที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาว่ามีการกดขี่ขูดรีดต่อตัวแรงงานต่อไป เพราะสิ่งที่แรงงานแบกมานั้นไม่ใช่ความหวังที่มีแค่ตัวเขาเท่านั้นต้องแบกรับ แต่ยังเป็นความหวังของครอบครัวที่แรงงานเหล่านั้นได้แบกเข้ามาด้วย หากเขาไม่ลุกมาปฏิวัติเขาเหล่านั้นก็ต้องจำยอมกลับไปสู่ระบบเดิม แม้รู้ว่าในบางครั้งนายจ้างและระบบทุนนิยม จะส่งผลกระทบต่อกับเขา ที่ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง

การวิเคราะห์การย้ายถิ่นของแรงงานที่สะท้อนผ่านบทเพลง ของต่าย อรทัย ทั้ง 5 บทเพลง ด้วยแนวคิดทฤษฎี Structure of Feeling ของ Raymond Williams จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของแรงงาน ที่ซ่อนตัวอยู่ แนวคิดทฤษฎี Structure of Feeling ได้เผยให้เห็นสิ่งที่ซ่อนตัวอยู่นั้น และในสายธารประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของการย้ายถิ่นแรงงานที่เกิดขึ้น และโครงสร้างความรู้สึกของช่วงเวลาเฉพาะในประวัติศาสตร์ ทำให้มองเห็นขั้นแรงงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โครงสร้างความรู้สึกการมอบความหวัง โครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรี โครงสร้างความรู้สึกความแปลกแยก ที่สะท้อนออกมาในแต่ละช่วงประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นนี้เองจึงได้สะท้อนการพยายามที่จะจับสิ่งที่ซับซ้อนซึ่งซ่อนอยู่ตรงกลางระหว่างลักษณะทั่วไปๆ ซึ่งทำให้เหตุการณ์สำคัญทั้งหลายในประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะได้มาเชื่อมกัน จนทำให้เราได้เปิดพรมแดนการทำความเข้าใจเรื่องแรงงานย้ายถิ่นได้มากขึ้น และในแง่ปรากฏการวิทยา ตัวทฤษฎี Structure of Feeling ได้เผยให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงที่ถูกซ่อนอยู่ของแรงงานย้ายถิ่นมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นอย่างไร

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ ได้องค์ความรู้ใหม่ดังนี้

จากการวิเคราะห์บทเพลงของต่าย อรทัย ที่เกี่ยวกับแรงงานย้ายถิ่นอีสานนั้น พบว่า ในช่วงของการย้ายถิ่นนั้น เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้อต่อการดำรงอาชีพเกษตรกรรม ทำให้แรงงานต้องย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองกรุงด้วยความรู้สึกที่หวังว่า คุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวจะดีขึ้น บทเพลงจึงสะท้อนภาพโครงสร้างความรู้สึกความหวัง ของแรงงานก่อนย้ายถิ่นออกมา และในช่วงย้ายถิ่นความรู้สึกของแรงงานเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของแรงงานที่กำลังจะเซ็ดตัว โดยในช่วงนี้ความรู้สึกที่สะท้อนออกมาชัดเจนคือเป็นความรู้สึกที่สะท้อนถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน จนสุดท้ายในในช่วงย้ายถิ่นนี้ ความรู้สึกของแรงงานจึงก่อให้เกิดโครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรีขึ้นมา จนถึงในช่วงสุดท้ายช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่าช่วงนี้เป็นช่วงที่โครงสร้างความรู้สึกของแรงงานแสดงออกมาชัดเจน คือความรู้สึกของความแปลกแยกของแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวเอง จน

สุดท้ายการคิดหวนคำนึงถึงบ้านเก่ากลายเป็นวิธีการที่แรงงานใช้ปลอบประโลมตนเองในการบรรเทาความรู้สึกแปลกแยกที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาเชื่อว่าการกดขี่ขูดรีดต่อตัวแรงงานต่อไป เพราะสิ่งที่แรงงานแบกมามันไม่ใช่ความหวังที่มีแค่ตัวเขาเท่านั้นที่ต้องแบกรับ แต่ยังเป็นความหวังของครอบครัวที่แรงงานเหล่านั้นได้แบกเข้ามาด้วย หากเขาไม่ลุกมาปฏิวัติเขาเหล่านั้นก็ต้องจำยอมกลับไปสู่ระบบเดิม แม้รู้ว่ในบางครั้งนายจ้างและระบบทุนนิยม จะส่งผลกระทบต่อนักเขา ที่ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ โครงสร้างความรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน: บทวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย ประกอบกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ และการเมืองนั้น ได้ผลสรุปดังนี้

ในช่วงก่อนย้ายถิ่น จากการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบเนื้อหาในเพลง จากบ้านนาด้วยรัก สะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชนบททางไกลยังเป็นเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยมองจากการจัดวางเพลงที่มีการนำมาร้องใหม่ในปี 2551 มันจึงสะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดในอดีตในปี 2551 นั้นยังไม่ได้รับการแก้ไขบทเพลงที่นำมาร้องใหม่นั้นจึงทำหน้าที่สะท้อนสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เมื่อวิเคราะห์โดยมองเชื่อมโยงมุมมองทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจแล้วนั้น เพลงได้สะท้อนความรู้สึกของแรงงานที่ พยายามมอบความหวัง สร้างความหวังของแรงงานในขณะนั้นภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ จนเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ที่นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 ได้สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นของแรงงานที่ย้ายถิ่นมาทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นสำนึกร่วมที่สะท้อนความหวังว่าการย้ายถิ่นจะมอบคุณภาพชีวิตใหม่ให้แก่แรงงาน ที่ไม่ต้องไปทนลำบากกับความแห้งแล้งในภูมิภาคของตน บทเพลงจึงได้สะท้อนโครงสร้าง ความรู้สึกของความหวัง และความหวังนี้เอง ได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิด วัฒนธรรมการย้ายถิ่น ที่เป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีพของชาวอีสาน

ในช่วงย้ายถิ่นเอง เมื่อการเปลี่ยนแปลงของดนตรีลูกทุ่งอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังเมืองจำนวนมาก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในเมืองที่เพิ่มขึ้น เพลงลูกทุ่งตอบสนองผู้ย้ายถิ่นใหม่เหล่านี้ ซึ่งกลายเป็นคนทำงานในโรงงาน คนงานก่อสร้าง คนขับแท็กซี่ และอื่นๆ และเมื่อเพลงหลายเพลงในทศวรรษนั้นคร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของเศรษฐกิจหมู่บ้านที่บังคับให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาในเมือง บางคนเล่าถึงงานและบทบาทใหม่ในเมือง ประจวบกับเศรษฐกิจไทยในด้านอุตสาหกรรมได้ขยายตัวขึ้น ทำให้แรงงานคิดย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองใหญ่ในการทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น บทเพลง ดอกหญ้าในป่าปูน และ กรรมกรแค้นแดง ได้สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน โดยมีเป้าหมายที่หลากหลาย เนื่องด้วยความต้องการที่จะสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนนี้เอง ทำให้แรงงานต้องทนกับ คำดูถูก ดูหมิ่นของนายจ้าง ความเหลื่อมล้ำทางศักดิ์ศรีนี้เอง ทำให้แรงงานมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในการไร้ซึ่งอำนาจต่อรองต่อนายจ้าง จนทำให้เกิดโครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรี ความรู้สึกร่วมดังกล่าวสะท้อนออกมาพร้อมความหวังที่จะได้หลุดพ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างไปพร้อมๆ กัน

ในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่า ในช่วงนี้บทเพลง คิดถึงพ่อคิดถึงแม่คิดถึงบ้าน และ สาวนาพเนจร แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของแรงงานย้ายถิ่น ความแปลกแยกเกิดขึ้นจากการที่โรงงานภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคที่ผ่านมา เต็มไปด้วยกระบวนการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินที่ค่าจ้างกับพลังแรงงานไม่ได้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างสมดุล ซึ่งแสดงออกมาผ่านการทำงานโรงงานที่ไม่อาจประสบผลสำเร็จ ความรู้สึกหรือสำนึกร่วมที่เกิดกับแรงงานนั้นถ้านิยาม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วง

คำนึงถึงบ้านเก่า นั่น ก่อเกิดโครงสร้างความรู้สึกที่สะท้อนความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวของเขาเอง การหวนคำนึงถึงบ้านเก่าจึงกลายเป็นหนทางหรือวิธีการที่นำมาจัดการกับความแปลกแยกของแรงงานที่เผชิญความรู้สึกนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการสนับสนุนเพลงลูกทุ่งที่มีอิทธิพลสะท้อนสังคม และใช้เพลงลูกทุ่งนั้นมาทำความเข้าใจปัญหาในพื้นที่ ที่อยู่ในชนบทห่างไกลออกไปจากพื้นที่ส่วนกลาง

1.2 การจะนำพลวิจัยไปใช้ควรทำความเข้าใจ ว่าการศึกษาโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นผ่านบทเพลงนั้นไม่ใช่การศึกษาที่วางอยู่บนการวิเคราะห์ผ่านไทม์ไลน์ช่วงเวลา แต่เป็นการศึกษาผ่านประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตของแรงงาน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาด้านเพลงของนักร้องคนอื่นๆ ในประเด็นเดียวกันนี้ เช่น ไมค์ ภิรมย์พร ไข่ พงศธร มนต์แคน แก่นคูณ ฯลฯ ผ่านกรอบคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึก

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแต่งเพลงของผู้ประพันธ์เพลงเกี่ยวกับแรงงานย้ายถิ่นอีสาน เพื่อให้ทราบถึงเบื้องหลังของผู้ประพันธ์เพลงที่เกี่ยวข้องกับแรงงานย้ายถิ่นอีสานเหล่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา ดำรงค์เลิศ. (2533). *ชนบทธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งไทย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ดุขฎิ อายุวัฒน์. (2562). *คนอีสานย้ายถิ่น สถานการณ์และผลกระทบ*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ต้นหยง วรวงาน, ศรชัย มุ่งไธสง และ ญัฐพล สันธิ. (2560). การวิเคราะห์ภาษาภาพพจน์ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง: กรณีศึกษาบทเพลงของนักร้องหญิง ต่าย อรทัย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 10(3), 249-261.
- ปทุมญา ศิวานิพัทธ์ และ พิมพ์ผกา ยอดนารี. (2564). ลักษณะทางภาษาของคำเรียกคนอีสานที่ปรากฏในเพลงไทยลูกทุ่ง. *วิจิตรวรรณสาร*, 5(1), 143-162.
- ยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2556). กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 32(1), 69-72.
- ศิริวรรณ เกษมคานต์กิดากการ. (2537). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเรื่องความแปลกแยกในสังคมไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2(1), 1-19.
- สันติ ทิพนา, ราตรี ทิพนา และ สุดารัตน์ ผุสสิมา. (2563). ลักษณะความยากจนของคนอีสานที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่ง ของศิลปิน ไมค์ ภิรมย์พร. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 11(1), 1-24.
- สันติ ทิพนา และ ราตรี ทิพนา. (2561). วาทกรรมความยากจนของคนอีสาน ในบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*, 6(1), 18-51.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2550). *ค่านิยม ในเพลงนอกคตวรรษ*. (พิมพ์ครั้งที่4). กรุงเทพฯ: มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). *ลืมนิดา อำปาก: จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ”*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- อรรรรณ ชมดง และ อรทัย เพี้ยยุระ. (2557). เพศวิถีและสังคมไทยในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 3(2), 77-98.
- อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์. (2564). *Structure of Feelings*. สืบค้น 27 เมษายน 2565. จาก <https://markpeak.net/structure-of-feelings/>.
- DeKievi, M. (2017). *Youth Identity and Regional Music in Northeastern Thailand*. Mānoa: University of Hawai'i.
- Gao, M. (2017). Unsettled “structure of feeling” of Chinese migrant worker –cases from the service sector of Shanghai. *Inter-Asia Cultural Studies*, 18(2), 281-301.
- Highmore, B. (2016). Formations of Feelings, Constellations of Things. *Cultural Studies Review*, 22(1), 144-167.
- Lockard, C. (1998). *Dance of life: Popular music and politics in Southeast Asia*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Mandel, E., & Novack, G. (1974). *The Marxist theory of alienation: three essays*. New York: Pathfinder Press.
- Marx, K. (1990 [1867]). *Capital Volume I*. Penguin Classics: London
- Mitchell, J. (2011). Khon ban diaokan or 'we're from the same village': star/fan interaction in Thai Lukthung. *Perfect Beat*, 12(1), 69-89.
- Mitchell, J. (2015). *Luk Thung: The Culture and Politics of Thailand's Most Popular Music*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (1995). *Thailand: Economy and Politics*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Terry, M. (2005). From country hick to rural hip: A new identity through music for Northeast Thailand. *Asian Music*, 36(2), 96-106.
- Williams, R. (2011). *The Long Revolution*. Cardigan: Parthian Books.

Preparation for the Transition to Artificial Intelligence Technology (AI) Used to Provide Government Services

Anchalee Pheukhom^{1*} Pongsapat Tuntisivakul¹ and Chatchai Angsuchetthanond¹

¹ Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College, Thailand

* Corresponding author. E-mail: ao_anchalee@hotmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the preparation for the transition to artificial intelligence technology (AI) used to provide government services, the learning process of AI will be similar to human learning, there is a process of remembering work, there is understanding, responding, deciding and solving problems; it uses learning from large amounts of data that have the same repetitive nature, to use AI technology appropriately, it should be analyzed and work patterns determined to be consistent with the purpose of use, data is evaluated and AI technology is maintained by tracking and checking the AI mechanism to ensure efficiency at all times, including the need to have new information and update the database. In order to develop AI technology to be smarter and able to use data to predict various user behaviors that can be used in the policy decision-making process. The government sector can use AI technology in proactive management by analyzing information about people's behavior to know the trends in issues, trends in the needs of people and society, then put it into planning, prioritize social issues and manage them according to the responsibilities of each department, to lay down guidelines for providing services to the people clearly, conveniently and quickly, with efficiency and effectiveness that meet the needs of the people, such as using information to further benefit such as providing social welfare, determination of medical benefits and health care.

Keywords: Preparation, Transition, Artificial Intelligence Technology, Government Services

การเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการบริการของภาครัฐ

อัญชลี เผือกหอม^{1*} พงศพัฒน์ ตันติศิริกุล¹ และ จักรชัย อังสุเชษฐานนท์¹

¹ คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: ao_anchalee@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการบริการของภาครัฐ กระบวนการเรียนรู้ของ AI จะมีลักษณะคล้ายการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมีกระบวนการจดจำ การทำงาน มีการทำความเข้าใจ การตอบสนอง การตัดสินใจ และแก้ไขปัญหา โดยใช้การเรียนรู้จากข้อมูลจำนวนมากที่มีลักษณะซ้ำๆ เหมือนกัน ในการใช้เทคโนโลยี AI ที่เหมาะสมควรมีการวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการใช้งาน มีการประเมินข้อมูลและมีการบำรุงรักษาเทคโนโลยี AI โดยการติดตามและตรวจสอบกลไกการทำงานของ AI ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ รวมถึงต้องมีข้อมูลใหม่ๆ อัปเดตฐานข้อมูล เพื่อเป็นการพัฒนาให้เทคโนโลยี AI ฉลาดขึ้น และสามารถนำข้อมูลมาทำนายพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ใช้ที่จะนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายได้ ภาครัฐสามารถนำเทคโนโลยี AI มาใช้ในการบริหารจัดการในการทำงานเชิงรุก โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของประชาชนได้ เพื่อให้ทราบแนวโน้มของประเด็นปัญหา และแนวโน้มความต้องการของประชาชนและสังคม จากนั้นจึงนำมาวางแผน จัดลำดับความสำคัญของประเด็นทางสังคมและบริหารจัดการตามหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงาน เพื่อวางแผนทางการให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างชัดเจน สะดวก และรวดเร็ว มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างตรงกับความต้องการของประชาชน ด้วยการนำข้อมูลไปใช้ต่อยอดให้เกิดประโยชน์ เช่น การจัดสวัสดิการทางสังคม การกำหนดสิทธิประโยชน์ด้านการรักษาพยาบาล และการดูแลรักษาความปลอดภัย

คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อม, การเปลี่ยนแปลง, เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์, การบริการของภาครัฐ

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ปัจจุบันโลกกำลังเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลง แนวโน้มทางเทคโนโลยี (Technology Trend) เข้ามามีบทบาทมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และจะมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อเศรษฐกิจดิจิทัลโลกและประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การพัฒนาและก้าวหน้าของเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็วจนไปสู่การสื่อสารที่ไร้พรมแดน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในทั่วทุกมุมโลกที่มีการแพร่ในแบบเรียลไทม์เทคโนโลยีและนวัตกรรมทำให้สังคมเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมสารสนเทศ คอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเชื่อมโยงการปฏิบัติการและกิจกรรมต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและฉับไว จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษาล้วนมีส่วนมาจากการวิวัฒนาการด้านสารสนเทศและเทคโนโลยีทั้งสิ้น ความสามารถของเทคโนโลยีต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตมากจนสามารถสร้างจุดเปลี่ยนสำคัญทั้งในชีวิตประจำวันและการทำงาน ทั้งในมิติที่สร้างความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังรวมถึงความเสี่ยง

จากการถูกทดแทนด้วยขีดความสามารถและความฉลาดของเทคโนโลยีเหล่านี้อีกด้วย หากมองถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมทั้ง 3 ยุคที่ผ่านมา อาจทำให้เข้าใจได้ว่าทุกยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่เสมอ

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18-19 มีต้นกำเนิดจากประเทศอังกฤษเป็นการปฏิวัติจากยุคเกษตรกรรมเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรม วิธีการและเทคโนโลยีใหม่ได้เข้ามาแทนที่การผลิตแบบหัตถกรรมตามบ้านเรือน ซึ่งใช้มาแต่เดิมทำให้ได้ผลผลิตจำนวนมากและสินค้าราคาถูกลง โดยในยุคนี้เองที่ทำให้ชาวอังกฤษคิดค้นประดิษฐ์เครื่องจักรมาใช้ในการโรงงานอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง จึงมีผลให้วงการอุตสาหกรรมเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เรียกการปฏิวัติครั้งนี้ว่า “สมัยแห่งพลังงานไอน้ำ” หรือ (Hydro Power) (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และอนุชา ม่วงใหญ่, 2553)

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 ในศตวรรษที่ 19 ได้นำวิธีค้นคว้าวิจัยทางวิทยาศาสตร์มาใช้กับวงการอุตสาหกรรม การนำพลังงานใหม่ๆ มาใช้ เช่น ก๊าซธรรมชาติ พลังงานไฟฟ้า น้ำมัน และการค้นพบวิธีแยกแร่อื่นๆ ออกจากเหล็กทำให้มีคุณสมบัติดีขึ้นเป็นเหล็กกล้าของ เซอร์เฮนรีเบสซีเมอร์ (Sir Henry Bessemer) จากนั้นเหล็กกล้าได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่ออุตสาหกรรมและการคมนาคมทุกประเภท หรือเรียกว่า ”ยุคเหล็กกล้า” (Age of Steel) และเกิดการขยายตัวของการปฏิวัติอุตสาหกรรมไปถึงประเทศเบลเยียม ประเทศเยอรมนี ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกาและไปยังส่วนต่างๆ ของโลก (กวิฏ ตั้งจิรังวงศ์, 2562)

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 เกิดขึ้นประมาณทศวรรษที่ 1980 แต่เริ่มเกิดตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 โดยมีการประดิษฐ์ทรานซิสเตอร์ แต่หากจะแบ่งให้ชัดเจนก็คือ การประดิษฐ์คอมพิวเตอร์และมีการใช้อย่างแพร่หลายมากในระดับครัวเรือน ในทศวรรษที่ 1980 ที่มีความสำคัญ คือ การวิวัฒนาการของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ สามารถเปลี่ยนขนาดเล็กลงอย่างรวดเร็ว เป็นการก้าวหน้าแบบทวีคูณ คือ ในขณะที่ขนาดเล็กลงความสามารถกลับมากขึ้นและราคาถูกลงด้วย เมื่อคอมพิวเตอร์มีขนาดเล็กลงมากๆ จึงสามารถที่จะนำเอาคอมพิวเตอร์ไปติดกับอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตได้ (จำนง สรพิพัฒน์, 2564)

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เรียกได้ว่าเป็นยุคปัจจุบันที่กำลังเริ่มต้นโดยการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้เรียกว่า “อุตสาหกรรม 4.0 หรือ Industry 4.0” ยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence Age) ลักษณะเด่นของยุคนี้คือมีการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเซ็นเซอร์ถูกพัฒนาให้มีขนาดเล็กลงแต่ทรงพลังมากขึ้นและราคาถูกลง รวมถึงการคิดค้นปัญญาประดิษฐ์และจักรกลการเรียนรู้เป็นการบูรณาการโลกของการผลิตเข้ากับการเชื่อมต่อทางเครือข่ายในรูปแบบ “Internet of Things (IoT)” หรือบางทีเรียกว่า “Internet of Everything (IoE)” คืออินเทอร์เน็ตในทุกสิ่ง หมายถึงการที่สิ่งต่างๆ ถูกเชื่อมโยงทุกสิ่งทุกอย่างสู่โลกอินเทอร์เน็ต ทุกหน่วยของระบบการผลิตจะถูกติดตั้งระบบเครือข่ายเพื่อให้สามารถสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันอย่างอิสระเพื่อการจัดการกระบวนการผลิตทั้งหมด (ธัญญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์, 2561)

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) หรือเรียกชื่อย่อว่า AI เป็นเทคโนโลยีในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ (Computer Science) ประกอบด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ให้เรียนรู้และเข้าใจความสามารถของมนุษย์และมีความสามารถคล้ายกับมนุษย์โดยใช้ซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์เพื่อสามารถทำงานได้แทนมนุษย์หรือเพื่อส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2563)

ความก้าวหน้าและการพัฒนาการของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ทำให้ในหลายๆ ธุรกิจหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะนำเทคโนโลยีนี้มาใช้ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจอุตสาหกรรมในส่วนการผลิตใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต การยืดอายุการใช้งานของเครื่องจักร อีกทั้งเพื่อควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยในการผลิต ธุรกิจประเภทซื้อขาย

ไป ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในระบบที่มีเป็นจำนวนมากเพื่อประมวลผลอย่างเป็นระเบียบ รวมถึงการนำข้อมูลที่มีความซับซ้อนไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ สุดท้ายคือ ธุรกิจบริการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ในนำเสนอรูปแบบการบริการที่ทันสมัย อำนวยความสะดวกสบายให้กับลูกค้าในรูปแบบดิจิทัล และให้บริการที่เป็นส่วนตัว ด้วยการสร้างประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใครให้กับลูกค้า ซึ่งเป็นการบริการที่สามารถดึงดูดลูกค้าสมัยใหม่ได้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เมื่อเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทต่อสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น ความน่าวิตกกังวลผลกระทบที่จะตามมาอีกยังมีมากขึ้น เท่านั้น โดยอ้างอิงทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม (Social Evolution) ของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1809-1882) ว่าด้วยความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งนักวิชาการ นักวิจัย และผู้เชี่ยวชาญในหลายๆ แขนงทั่วโลกได้ให้ความสนใจกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จะเริ่มส่งผลกระทบนับจากนี้ไปในธุรกิจต่างๆ ในหลายอุตสาหกรรม เช่น อุตสาหกรรมสื่อ โทรคมนาคม ธนาคาร โลจิสติกส์ ค้าปลีก การแพทย์และสุขภาพ ไปจนถึงการศึกษา ดังตัวอย่างกรณีล้มละลายของ Kodak ในปี 2013 และนิตยสารหลายเล่มของทั้งเมืองไทยและต่างประเทศที่ต้องปิดตัวลง ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปจากการอ่านหนังสือและการบันทึกภาพเพื่อความทรงจำด้วยฟิล์ม เป็นการอ่านข่าวสารข้อมูล และแชร์ประสบการณ์บนสื่อออนไลน์แทน ทีมนักวิจัยจากมหาวิทยาลัย Yale และสถาบันอนาคตกาลของมนุษยชาติแห่งมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด (Oxford Future of Humanity Institute) ได้เริ่มการสำรวจนักธุรกิจและนักวิชาการหลายร้อยคน ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2016 เพื่อคาดการณ์ว่า เมื่อใดที่ปัญญาประดิษฐ์จะฉลาดเกินกว่ามนุษย์ ผลการวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ระบุว่า ภายในปีค.ศ. 2060 ปัญญาประดิษฐ์จะสามารถปฏิบัติงานได้ดีกว่ามนุษย์และจะแย่งงานจากมนุษย์ไปได้หมดภายในปี ค.ศ. 2136 ซึ่งผลลัพธ์เหล่านี้มาจากผู้เชี่ยวชาญ 352 คน เมื่อเทคโนโลยีสร้างความพลิกผันได้มากขนาดนี้ อาชีพหลายอาชีพจะหายไปหรือถูกแทนที่ บางอาชีพยังคงต้องอยู่แต่เปลี่ยนรูปแบบไป คนที่อยู่รอดได้ต้องมีความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น (เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ และ วาสนา แก้วพณีกรังษี, 2561)

จะเห็นได้ว่า โลกใบนี้ผ่านการปฏิวัติอุตสาหกรรมมาแล้ว 3 ครั้ง และเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 หรือยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยแต่ละครั้งได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ ความคิดและกระบวนการทำงานไปอย่างสิ้นเชิง การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 คือ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาผสมกับโลกการผลิต เชื่อมโยงเครือข่าย รวมไปถึงการใช้งานระบบปัญญาประดิษฐ์หรือ Machine Learning ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีฟังก์ชันที่มีความสามารถในการทำความเข้าใจ เรียนรู้ องค์กรความรู้ต่างๆ เช่น การรับรู้ การเรียนรู้ การให้เหตุผล และการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานและระบบการผลิตให้แตกต่างไปจากเดิม ตั้งแต่จากครัวเรือนเล็กๆ ไปจนถึงระบบอุตสาหกรรมโรงงาน หรือจากการใช้แรงงานคนและสัตว์ ไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อีกทั้งการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 จะเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกครั้งใหญ่ อาจจะกล่าวได้ว่า โลกจะพลิกจากหลังมือไปหน้ามือ ทั้งในแง่ของขนาด ความเร็ว และขอบเขต และการปฏิวัติครั้งนี้โลกจะก้าวเร็วขึ้นแบบทวีคูณ บทความนี้จะมุ่งนำเสนอเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในการบริการของภาครัฐ เพื่อเป็นแนวทางให้รัฐบาลให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมด้าน AI เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและรองรับการพัฒนาประเทศให้ครอบคลุมทุกมิติ ตลอดจนเพื่อส่งมอบบริการสาธารณะที่มีคุณภาพแก่ประชาชนทุกคน

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

ณัฐ อรุณ (2553) ได้ให้คำนิยามของปัญญาประดิษฐ์ไว้ว่า เป็นศาสตร์ทางด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ในการสร้างความฉลาดให้กับเครื่องจักร จึงอาจกล่าวได้ว่าปัญญาประดิษฐ์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการสร้างความฉลาดให้กับ

เครื่องจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อให้สามารถคำนวณ คิดหาเหตุผล มีการเรียนรู้ได้เสมือนกับสมองของมนุษย์ และตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ระบบคอมพิวเตอร์สามารถทำงานแทนมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กฤติยา รัตแพทย์ (2561) ให้ความหมายปัญญาประดิษฐ์ว่า เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งของวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทำให้คอมพิวเตอร์มีความสามารถคล้ายมนุษย์ หรือเลียนแบบพฤติกรรมมนุษย์ คือโปรแกรม Software (ซอฟต์แวร์) ต่างๆ ที่ใช้กับคอมพิวเตอร์โดยเฉพาะความสามารถในการคิดเองได้หรือมีปัญญานั้นเอง ปัญญานี้มนุษย์เป็นผู้สร้างให้คอมพิวเตอร์ จึงเรียกว่า ปัญญาประดิษฐ์

ศรัณย์ศิริ คัมภีรานนท์ (2562) ให้ความหมายปัญญาประดิษฐ์ว่า เป็นเทคโนโลยีในรูปแบบหนึ่งที่ทำให้คอมพิวเตอร์มีลักษณะเหมือนมนุษย์หรือจักรกลอัจฉริยะ ทั้งในเรื่องของความคิด การวิเคราะห์ หรือการเลียนแบบพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ โดยใช้โปรแกรมหรือซอฟต์แวร์ที่มนุษย์เขียนหรือจัดทำชุดคำสั่งขึ้น แล้วนำมาประมวลผลหรือนำมาฝังไว้กับอุปกรณ์ส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดระบบจักรกลอัจฉริยะหรืออุปกรณ์นั้นสามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้ โดยใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ หรือภาษาใดก็ตาม และยังสามารถแปลความหมายของคำที่มนุษย์พูด เพื่อให้ตรงกับภาษาตามที่ต้องการ

กล่าวได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ หมายถึง โปรแกรมที่มนุษย์เขียนขึ้น เพื่อให้คอมพิวเตอร์ทำงานเลียนแบบพฤติกรรมและคิดวิเคราะห์ได้แบบมนุษย์ จนถึงการใช้คอมพิวเตอร์โต้ตอบกับมนุษย์ได้ เป็นปัญญาที่มนุษย์สร้างให้คอมพิวเตอร์ทำงาน ซึ่งเป็นระบบประมวลผลของคอมพิวเตอร์ หุ่นยนต์ เครื่องจักร หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่มีการวิเคราะห์เชิงลึกคล้ายความฉลาดของมนุษย์และสามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นการกระทำได้

ความเป็นมาของปัญญาประดิษฐ์

แนวคิดแรกเริ่มของปัญญาประดิษฐ์ เกิดขึ้นจากความต้องการพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์ให้มีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์ โดยในปี ค.ศ. 1950 นักคณิตศาสตร์ชื่อว่า Alan Turing ได้คิดวิธีการทดสอบความคิดของเครื่องจักร ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “Turing Test” และได้ข้อสรุปว่าคอมพิวเตอร์สามารถถูกโปรแกรมให้เรียนรู้ จดจำประมวลผลและตอบสนองในสิ่งที่อยู่นอกเหนือความคาดหมายของโปรแกรมได้ ต่อมานักวิทยาศาสตร์ได้ทำการวิจัยและทดสอบแนวคิดการสร้างเครื่องจักรอัจฉริยะทฤษฎีอัตโนมัติ (Automata Theory) โครงข่ายประสาท และศึกษา เรื่องความฉลาด (Intelligence) (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2562)

วิทยาการด้านปัญญาประดิษฐ์เริ่มต้นในปี ค.ศ. 1956 เมื่อนักวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์และนักวิจัยกลุ่มเล็กๆ นำโดยจอห์น แม็กคาร์ธี (John McCarthy) คล็อด แชนนอน (Claude Shannon) มาร์วิน มินสกี (Marvin Minsky) และนาธานีล โรเชสเตอร์ (Nathaniel Rochester) ไปประชุมที่ดาร์ทเมาท์คอลเลจ (Dartmouth College) ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อระดมสมองเรื่องความเป็นไปได้ที่คอมพิวเตอร์จะเลียนแบบความฉลาดของมนุษย์ ข้อเสนอจากการประชุมครั้งนั้นเป็นเป้าหมายที่สูงมาก คือจะทดลองหาวิธีทำให้เครื่องจักรใช้ภาษา รูปแบบ ความคิดเชิงนามธรรมและความคิดการแก้ปัญหาแบบเดียวกับที่มนุษย์ใช้ และสามารถปรับปรุงตัวเองได้ และนั่นคือจุดเริ่มต้นของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ และในปี ค.ศ. 1965 ศาสตราจารย์ Edward Feigenbaum ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ได้สร้าง “ระบบผู้เชี่ยวชาญ” ระบบแรกชื่อว่า DENDRAL ซึ่งเป็นระบบที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลทางด้านเคมี ระบบนี้เป็นการนำความรู้ของผู้เชี่ยวชาญไปเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ เพื่อให้คอมพิวเตอร์สามารถจดจำและมีความรู้เสมือนกับเป็นผู้เชี่ยวชาญคนหนึ่ง (ศรัณย์ศิริ คัมภีรานนท์, 2562) ต่อมาในปี ค.ศ. 1982 มีผลงานชิ้นแรกๆ ที่ประสบความสำเร็จคือ ระบบผู้เชี่ยวชาญทางการค้า “R1” พัฒนาโดย

McDermott ที่ Digital Equipment Corporation เป็นโปรแกรมช่วยสั่งซื้อสินค้าในระบบคอมพิวเตอร์ และในปี ค.ศ. 1986 “R1” ช่วยประหยัดเงินให้กับบริษัทได้ถึง 40 ล้านดอลลาร์ต่อปี (ชูพันธุ์ รัตนโกคา, 2559)

ความคืบหน้าในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ช้าลง นับตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1970 จนถึงปี ค.ศ. 1990 เนื่องจากนักวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์พบความยากลำบากในการสร้างความฉลาดให้กับเครื่องจักร ซึ่งต้องใช้ข้อมูลมหาศาลและใช้คอมพิวเตอร์ที่ได้รับการพัฒนาที่ดีในการประมวลผลข้อมูลจำนวนมาก ช่วงปี ค.ศ. 1974 ความยากลำบากในการพัฒนานี้ ทำให้นักลงทุนเริ่มไม่เชื่อมั่นและเลิกสนับสนุนการลงทุน ส่งผลให้นักวิจัยขาดเงินทุนในการทำวิจัยและพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ แต่หลังจากปี ค.ศ. 1990 เป็นยุคใหม่ของการประยุกต์ใช้ AI โดยการเชื่อมต่อระบบ AI เข้ากับอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้เป็นการขยายฐานความรู้ที่ป้อนเข้าสู่ AI เนื่องจาก AI สามารถเข้าถึง เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากข้อมูลจำนวนมากที่มีอยู่ในอินเทอร์เน็ตได้ จึงทำให้การเรียนรู้ของ AI รวดเร็วขึ้นทั้งนี้ในปี ค.ศ. 1997 ได้มีการแข่งขันหมากรุกระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์กับมนุษย์ ระหว่างแชมป์โลกหมากรุก Garry Kasparov และเครื่องคอมพิวเตอร์ของ IBM ที่มีชื่อว่า Deep Blue โดยการแข่งขันครั้งแรกในปี ค.ศ. 1996 Kasparov เป็นผู้ชนะ แต่ในปีถัดมา Deep Blue สามารถพัฒนาตนเองจนกลับมาเอาชนะได้ และปี ค.ศ. 2000 นักวิจัยและนักพัฒนา AI ได้สร้างผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยี AI ออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง เช่น ASIMO หุ่นยนต์เลียนแบบมนุษย์ของบริษัทฮอนด้า รถที่ขับเคลื่อนได้เอง เครื่องคอมพิวเตอร์ของ IBM ที่มีชื่อว่า Watson สามารถสร้างระบบถาม-ตอบคำถามที่อิงกับลักษณะภาษาตามธรรมชาติของมนุษย์ (Natural Language) IBM Watson เป็นที่รู้จักครั้งแรกเมื่อชนะการแข่งขันในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์ของอเมริกาที่ชื่อว่า Jeopardy เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าโปรแกรมคอมพิวเตอร์ดังกล่าว สามารถเข้าใจภาษามนุษย์และสามารถตอบคำถามได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งในปี ค.ศ. 2011 บริษัท Apple ได้เปิดตัว SIRI ผู้ช่วยดิจิทัลสู่ตลาด ซึ่งมีอยู่ในคอมพิวเตอร์พกพาและโทรศัพท์เคลื่อนที่ของบริษัท ตามด้วย Cortana ผู้ช่วยดิจิทัลของบริษัท Microsoft ในปี ค.ศ. 2014 และ Alexa ของบริษัท Amazon ในปี ค.ศ. 2015 (วิศรา กิจมหาตระกูล, 2561)

ประเภทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์

1. จำแนกตามความฉลาดและความสามารถ

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (2562) สรุปประเภทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไว้ 3 ประเภทดังนี้

1.1 ปัญญาประดิษฐ์แบบเบา (Weak AI) หรือ Artificial Narrow Intelligence (ANI) เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อใช้งานเฉพาะทาง เช่น SIRI และ Alexa เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่สามารถให้ความช่วยเหลือ แนะนำและให้คำปรึกษา (เท่าที่สามารถทำได้) รวมถึงหาข้อมูลต่างๆ ทั้งการจองทริปและแสดงราคาสินค้า เป็นต้น

1.2 ปัญญาประดิษฐ์แบบเข้ม (Strong AI) หรือ Artificial General Intelligence (AGI) เป็นปัญญาประดิษฐ์ที่มีความสามารถใกล้เคียงกับมนุษย์ (Human-Level AI) ตัวอย่างเช่น รถยนต์ขับเคลื่อนได้เองของ Uber และระบบขับรถอัตโนมัติ Autonomous Car ของ Tesla เป็นต้น

1.3 ปัญญาประดิษฐ์แบบทรงปัญญา หรือ Artificial Super Intelligence (ASI) ซึ่ง Nick Bostrom นักคิดชั้นนำด้านปัญญาประดิษฐ์จาก Harvard University กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้เทียบเคียงได้กับ “Superintelligence” หรือเครื่องจักรทรงภูมิปัญญา (Machine Superintelligence) ที่สามารถบูรณาการความรู้ในทุกศาสตร์แล้วนำมาประมวลผลด้วยความเร็วสูงและมีความเป็นไปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้จะมีศักยภาพในเชิงสติปัญญาเหนือมนุษย์

2. จำแนกตามนิยาม

จารุณี ดวงสุวรรณ (2560) กล่าวว่า คำนิยามต่างๆ ของปัญญาประดิษฐ์ สามารถแบ่งประเด็นสำคัญออกเป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ กระบวนการคิด (Thought Processes) การใช้เหตุผล (Reasoning) และพฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออก (Behaviors) หากนำประเด็นของกระบวนการคิด การใช้เหตุผล และการกระทำ มาพิจารณาเป็นมุมมองในแบบสองมิติ เพื่อจะใช้อธิบายความหมายของคำว่า “อัจฉริยะ” ต้องดูก่อนว่าคอมพิวเตอร์จะมีความเป็นอัจฉริยะได้ ต้องมีคุณสมบัติครบทั้งสองมิติ คือทั้งในส่วนของความคิดและการกระทำ และได้จำแนกปัญญาประดิษฐ์ออกเป็น 4 ลักษณะ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ระบบความคิดที่เลียนแบบมนุษย์ (Thinking Humanly) ปัญญาประดิษฐ์ที่ถูกพัฒนาขึ้น ทำให้เครื่องจักรมีสติปัญญา สามารถคิดเองได้และแสดงการกระทำออกมาได้โดยอัตโนมัติซึ่งเป็นการคิดที่อาศัยรูปแบบแนวคิดของมนุษย์ จึงส่งผลต่อการกระทำในด้านการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกับมนุษย์มาก

2.2 ระบบการกระทำที่เหมือนมนุษย์ (Acting Humanly) การกระทำที่เกิดขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งอาศัยพื้นฐานการคิดที่เลียนแบบจากมนุษย์ ส่งผลให้การแสดงออกและการกระทำต่างๆ เต็มไปด้วยรูปแบบการทำงานของมนุษย์อย่างชัดเจน โดยมีประสิทธิภาพเทียบเท่าหรืออาจมากกว่าการกระทำของมนุษย์

2.3 ระบบความคิดอย่างมีเหตุผล (Thinking Rationally) กระบวนการคิดของมนุษย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล เมื่อปัญญาประดิษฐ์ถูกสร้างขึ้นเพื่อคิดแทนมนุษย์ ระบบสติปัญญาต่างๆ จึงต้องอาศัยแบบจำลองการคำนวณที่จะช่วยให้ปัญญาประดิษฐ์สามารถเข้าใจหลักของเหตุและผล สามารถคำนวณเหตุการณ์ต่างๆ ตามความเป็นไปได้และที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าได้

2.4 ระบบการกระทำอย่างมีเหตุผล (Acting Rationally) กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลของปัญญาประดิษฐ์ ส่งผลให้การแสดงออกและการกระทำต่างๆ สอดคล้องกันอย่างสมเหตุสมผล ซึ่งกระบวนการคำนวณที่มีประสิทธิภาพจะแสดงถึงความชาญฉลาดของปัญญาประดิษฐ์ที่แสดงออกมาอย่างชัดเจน การกระทำอย่างมีเหตุผลนี้ยังเป็นแนวทางในการออกแบบ “ตัวแทนปัญญา” (Intelligence Agent) ด้วย

3. จำแนกตามวิธีการประมวลผลหรือกลไกของระบบปัญญาประดิษฐ์

Coraline Team (2562) กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ หากแบ่งตามวิธีการประมวลผลหรือกลไกของระบบ จะสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

3.1 Reactive Machine ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้ไม่มีหน่วยความจำในตัวเอง การประมวลผลจะเกิดจากการเรียนรู้ใหม่จากสิ่งรอบตัว เช่น Deep Blue หรือคอมพิวเตอร์ที่ชนะการแข่งขันหมากรุกของ IBM

3.2 Limited Memory ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้ จะมีหน่วยความจำในตัวเอง แต่จะเป็นข้อมูลที่จำกัด และเรียนรู้จากประสบการณ์เก่าในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ตัวอย่างของปัญญาประดิษฐ์ประเภทวิธีการประมวลผลหรือกลไกของระบบนี้ ได้แก่ ระบบรถขับเคลื่อนอัตโนมัติ

3.3 Theory of Mind ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้ยังคงเป็นข้อโต้เถียงถึงความเป็นไปได้อยู่ เพราะเป็นปัญญาประดิษฐ์ประเภทที่มีการใส่อารมณ์ วัฒนธรรม และมีความเป็นมนุษย์มากขึ้นซึ่งนักพัฒนามีความต้องการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ที่มีนิสัย หรือการกระทำคล้ายมนุษย์ให้มากที่สุด

3.4 Self-Awareness ปัญญาประดิษฐ์ประเภทนี้ถือเป็นขั้นสุดของปัญญาประดิษฐ์เพราะเป็นประเภทที่สามารถคิดและกระทำด้วยตัวเองได้

กล่าวได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์จะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาระบบอัจฉริยะที่สามารถรับรู้สภาพแวดล้อม เหตุผลและความเข้าใจ เรียนรู้จากประสบการณ์ และตัดสินใจหรือดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง ระบบเหล่านี้ออกแบบมาเพื่อประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก จัดจํารูปแบบ และดึงข้อมูลเชิงลึกที่มีความหมาย รวมถึงการเรียนรู้ของเครื่อง การประมวลผลภาษาธรรมชาติ คอมพิวเตอร์วิทัศน์ วิทยาการหุ่นยนต์ ระบบผู้เชี่ยวชาญ และอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ของเครื่องมีบทบาทสำคัญในปัญญาประดิษฐ์ ทำให้เครื่องจักรสามารถเรียนรู้จากข้อมูลและปรับปรุงประสิทธิภาพโดยไม่ต้องตั้งโปรแกรมที่ชัดเจน ปัญญาประดิษฐ์มีการใช้งานที่หลากหลายในอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น การดูแลสุขภาพ การเงิน การขนส่ง ความบันเทิง และอื่นๆ ใช้สำหรับงานต่างๆ เช่น การรู้จำเสียง การวิเคราะห์ภาพและวิดีโอ ระบบแนะนำ ยานพาหนะอัตโนมัติ การตรวจจับการฉ้อโกง ผู้ช่วยเสมือน และแอปพลิเคชันอื่นๆ อีกมากมายที่มุ่งเพิ่มประสิทธิภาพ ความแม่นยำ และความสามารถในการตัดสินใจ

การนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้

ธนชาติ นุ่มนนท์ (2562) กล่าวว่า ความสามารถของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในปัจจุบันนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาจนทำให้หลายๆ ธุรกิจตัดสินใจลงทุนเพื่อนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้งานบางส่วน งานศึกษาวิจัยนี้จึงนำการแบ่งตามสาขาของปัญญาประดิษฐ์มากล่าวถึง ดังนี้

1. ปัญญาประดิษฐ์ด้าน Machine Learning คือการใช้อัลกอริธึมมาทำให้คอมพิวเตอร์เรียนรู้เองในงานเฉพาะ จากการป้อนข้อมูลจำนวนมากพบว่า ธุรกิจธนาคาร ธุรกิจโทรคมนาคม ธุรกิจค้าปลีก และทางการแพทย์ มีการนำ Machine Learning มาใช้เป็นประจำโดยเฉพาะในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytic) เช่น วิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้า การแนะนำสินค้าให้กับลูกค้า ตรวจสอบการฉ้อโกงทางการเงิน การทำ Robo-Advisor เพื่อแนะนำการลงทุนในสถาบันการเงินและข้อมูลทางการแพทย์ เป็นต้น

2. ปัญญาประดิษฐ์ด้าน Natural Language Processing (NLP) เป็นกระบวนการประมวลผลทางภาษาที่ทำให้คอมพิวเตอร์สามารถเข้าใจภาษาเหมือนมนุษย์ ปัจจุบันความสามารถทางด้านภาษาของคอมพิวเตอร์ดีขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถแปลจากภาษาต่างๆ มาเป็นภาษาไทยได้ถูกต้องมากขึ้น มีการนำไปใช้ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ทางการตลาดก็ใช้เทคโนโลยีนี้ในการประมวลผลวิเคราะห์ความคิดเห็นบนสื่อออนไลน์ เช่น ข้อความในเฟซบุ๊ก (Facebook) นอกจากนี้ก็เริ่มมีการใช้ Chatbot ระบบตอบกลับการสนทนาในหน่วยงานต่างๆ มากขึ้นในการตอบคำถามลูกค้า

3. ปัญญาประดิษฐ์ด้าน Machine Vision เป็นสาขาของเทคโนโลยีด้านการมองเห็นหรือการจดจำใบหน้า (Facial Recognition) ซึ่งปัญญาประดิษฐ์สามารถแยกแยะใบหน้าได้ดีกว่ามนุษย์ จึงถูกนำมาใช้ในการพิสูจน์ตัวตนของหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะสถาบันการเงินที่เริ่มใช้ในการเปิดบัญชีหรือทำธุรกรรมทางการเงินต่างๆ

4. ปัญญาประดิษฐ์ด้าน Robotic Process Automation (RPA) เป็นซอฟต์แวร์ช่วยบันทึกข้อมูลเข้าระบบอัตโนมัติ ช่วยลดเวลาทำงานกระบวนการซ้ำๆ และไม่มีข้อผิดพลาดในการทำงาน ซึ่งหลายหน่วยงานที่มีงานธุรกรรมจำนวนมากเริ่มนำมาใช้งาน โดยเฉพาะสถาบันการเงิน สายการบินหรือบริษัทขนาดใหญ่

ทั้งนี้ ปัญญาประดิษฐ์กับการใช้งานในบ้าน โดยบริษัทอสังหาริมทรัพย์หลายแห่งได้นำระบบอัจฉริยะมาติดตั้งเพื่อสร้างบ้านอัจฉริยะ และในโรงงานอุตสาหกรรมที่หุ่นยนต์เข้ามามีบทบาท ในกระบวนการผลิตมากขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและทำงานได้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวได้ว่า ความสามารถของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ได้ถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องมานาน จนสามารถทำงานแทนมนุษย์ได้ในลักษณะงานบางอย่าง และปัจจุบันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จึงถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลายธุรกิจ เช่น เมื่อนักลงทุนหรือเจ้าของธุรกิจมองเห็นประโยชน์จากการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้แทนการจ้างงานมนุษย์ก็เป็นไปได้ และที่สำคัญของเทคโนโลยีทางด้านปัญญาประดิษฐ์ ถือเป็นอีกศาสตร์หนึ่งที่นักวิจัยหลายๆ คนทั่วโลกให้ความสนใจ เนื่องจากเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการสร้างความฉลาดให้กับเครื่องจักร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับระบบคอมพิวเตอร์ ในปัจจุบันได้มีการนำศาสตร์ทางด้านปัญญาประดิษฐ์ มาประยุกต์ใช้ในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาระบบหุ่นยนต์ให้มีความใกล้เคียงกับมนุษย์

เหตุใดปัญญาประดิษฐ์จึงมีความสำคัญยิ่งนัก

สำนักงาน SAS Institute Inc. (2566) กล่าวไว้ว่า

- AI มีการเรียนรู้ซ้ำๆ ได้อย่างอัตโนมัติและศึกษาผ่านข้อมูลเหล่านั้น แต่ AI นั้นก็มีความแตกต่างจากหุ่นยนต์หรืออุปกรณ์อัตโนมัติ แทนที่จะประมวลผลงานแบบแมนนวล AI สามารถประมวลผลในงานซ้ำๆ ที่มีปริมาณมากด้วยความเที่ยงตรงและมีประสิทธิภาพผ่านระบบคอมพิวเตอร์ สำหรับการประมวลผลการทำงานอัตโนมัติด้วยวิธีนี้ ยังคงจำเป็นต้องใช้มนุษย์ในการติดตั้งระบบและป้อนคำสั่งที่เหมาะสม

- AI เพิ่มความชาญฉลาด แก่ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม โดยทั่วไป จะไม่มีการจำหน่าย AI ในรูปแบบแอปพลิเคชันเดียว หากแต่จะใช้ประสิทธิภาพของ AI ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม ซึ่งประสิทธิภาพดังกล่าวมีความเหมือนอย่างมากกับ Siri ที่ได้รับการติดตั้งเพิ่มในผลิตภัณฑ์รุ่นใหม่ ๆ ของ Apple เครื่องจักรอัตโนมัติ (auto machine) เครื่องจักรที่โต้ตอบกับมนุษย์ได้ (conversational platform) โปรแกรมบอต (bot) และเครื่องจักรอัจฉริยะ (smart machine) จะได้รับการผสานเข้ากับข้อมูลปริมาณมหาศาลเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ทำงานจากระบบความมั่นคงอัจฉริยะ (security intelligence) สู่การวิเคราะห์การลงทุน (investment analysis)

- AI เรียนรู้จากอัลกอริธึมการเรียนรู้แบบก้าวหน้า (progressive) ในการนำข้อมูลมาเขียนคำสั่งโปรแกรม AI ค้นหาโครงสร้างและความสม่ำเสมอของข้อมูล เพื่อกำหนดอัลกอริธึมทักษะด้านต่างๆ กล่าวคือ อัลกอริธึมจะกลายเป็นตัวแยกประเภทหรือตัวพยากรณ์ ดังนั้นอัลกอริธึมจะสามารถเรียนรู้วิธีการเล่นหมากรุก และเรียนรู้ว่าควรจะไปไหนมาไหนในตาถัดไป ซึ่งแบบจำลองประเภทนี้จะได้รับการปรับให้ดีขึ้นเมื่อได้รับข้อมูลใหม่ กระบวนการส่งค่าย้อนกลับ (back propagation) คือ เทคนิคหนึ่งของ AI ในการปรับแต่งแบบจำลองผ่านการฝึกฝนและข้อมูลเพิ่ม เมื่อผลลัพธ์ครั้งแรกยังไม่ถูกต้องนัก

- AI จะวิเคราะห์ข้อมูลมากกว่าและลึกกว่า โดยใช้เครือข่ายประสาทเทียม (neural network) ที่มีหลายชั้น การสร้างระบบตรวจจับการทุจริตที่มีชั้นเลเยอร์ 5 ชั้นนั้นแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยในไม่กี่ปีที่ผ่านมา แต่ทั้งหมดนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยประสิทธิภาพอันเหลือเชื่อของคอมพิวเตอร์และ ข้อมูลบิ๊กดาต้า คุณจำเป็นต้องใช้ข้อมูลปริมาณมากในการพัฒนาผ่านการเรียนรู้เชิงลึกของแบบจำลอง เนื่องจากแบบจำลองเหล่านี้จะเรียนรู้จากข้อมูลโดยตรง ยิ่งคุณสามารถป้อนข้อมูลปริมาณมากขึ้นเท่าใด แบบจำลองก็จะยิ่งก่อให้เกิดความแม่นยำมากขึ้นเท่านั้น

- AI สามารถสร้างความแม่นยำอย่างเหลือเชื่อ ผ่านเครือข่ายประสาทเทียม (neural network) ซึ่งที่ผ่านมานี้ไม่สามารถเป็นไปได้เลย ยกตัวอย่างเช่น การโต้ตอบกับ Alexa Google Search และ Google Photos ล้วนใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) ทั้งนี้ และนับวันโปรแกรมเหล่านี้ยิ่งมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้นตามการใช้งานที่เพิ่มขึ้น

ในทางการแพทย์ เทคนิคของ AI ด้านการเรียนรู้เชิงลึก การจำแนกภาพ (image classification) และการจดจำวัตถุ (object recognition) ได้รับการใช้ค้นหาและวินิจฉัยโรคผ่านเครื่อง MRIs ด้วยความแม่นยำจากรังสีแพทย์ที่ได้รับการฝึกฝน

- AI สามารถใช้ประโยชน์อย่างสูงสุดจากข้อมูลที่มี เมื่ออัลกอริธึมสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ข้อมูลก็จะกลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันมีค่า ความลับซ่อนอยู่ในข้อมูลนั่นเอง เพียงแค่คุณสามารถประยุกต์ใช้ AI เพื่อดึงเอาความลับนั้นออกมา เนื่องจากบทบาทของข้อมูลนั้นว่ามีความสำคัญมากกว่าที่เคยเป็นมา มันสามารถก่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน หากคุณมีข้อมูลที่ดีที่สุดในตลาดที่มีการแข่งขันกัน แม้ว่าต่างคนจะใช้เทคนิคกลวิธีที่เหมือนกัน คุณผู้ซึ่งมีข้อมูลที่ดีที่สุดย่อมเป็นผู้ชนะ

อาจกล่าวได้ว่า การทำงานของ AI ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้มีไว้เพื่อแทนที่มนุษย์เรา หากแต่ช่วยเพิ่มความสามารถและทำให้การปฏิบัติงานของมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง AI มีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างจากมนุษย์ AI จะพิจารณาสิ่งต่างๆ ในรูปแบบที่แตกต่างออกไป และสามารถมองเห็นความสัมพันธ์และรูปแบบที่ไม่เหมือนมนุษย์ ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลแก่ธุรกิจและหน่วยงาน ซึ่งปัจจุบันยังไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ การพัฒนาประสิทธิภาพของเทคโนโลยีการวิเคราะห์ที่มีอยู่ เช่น การประมวลผลภาพและการวิเคราะห์ชุดข้อมูลตามเวลา การก้าวข้ามอุปสรรคทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงอุปสรรคทางด้านภาษาและการแปลความหมาย เพิ่มพูนความสามารถที่มีอยู่และทำให้มนุษย์กระทำการที่ทำได้ดียิ่งขึ้น

ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2566) กล่าวว่า เทคโนโลยี Artificial Intelligence หรือปัญญาประดิษฐ์ เป็นอีกหนึ่งเทรนด์ที่ถูกพูดถึงเมื่อโลกกำลังก้าวเข้าสู่ยุคธุรกิจแห่งอนาคต และคงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจมากเท่าใดนัก ที่เรามักจะเห็นการนำเทคโนโลยีนี้มาไว้ในภาคเอกชน ที่มุ่งมั่นเดินหน้าเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กร แต่ในขณะเดียวกัน ภาครัฐเองก็หันมาให้ความสนใจกับการประยุกต์ใช้ AI มากขึ้นด้วยเช่นกัน ในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานราชการจะอย่างไรที่จะไม่ตกขบวนแห่งการพัฒนานี้ โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงในบริบทจากสังคมประเทศแคนาดาเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยี AI เข้าไปใช้ในหน่วยงานราชการเพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชน

ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI เป็นเครื่องมือล่าสุดในบรรดาการพัฒนาเทคโนโลยีที่กำลังถูกนำมาใช้เพื่อสนองตอบความต้องการของพลเมืองในยุคดิจิทัลที่กำลังเติบโตขึ้น ความแพร่หลายของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลก่อให้เกิดกระแสการตื่นตัวในเวทีระดับนานาชาติเกี่ยวกับผลกระทบจากการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง และ AI ที่มีต่อสังคม และสิ่งที่รัฐบาลควรทำเพื่อปรับตัวให้ทันกับยุคที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป กระนั้น ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว กลับมีการถกเกี่ยวกับการนำเครื่องมือด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกิจการภาครัฐน้อยมาก การวิเคราะห์ข้อมูลและ AI ต่างเป็นเทคโนโลยีที่จะเปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเข้าถึงพลเมืองที่มีความหลากหลายได้อย่างมาก เช่น การให้บริการแบบเฉพาะเจาะจงกับความต้องการของพลเมืองแต่ละกลุ่ม หรือแม้กระทั่งเป็นเครื่องมือคาดการณ์ความเสี่ยงต่อสุขภาพและสวัสดิภาพความปลอดภัย หรือปูทางไปสู่โอกาสทางเศรษฐกิจสำหรับภาคธุรกิจ เป็นต้น

การนำ AI มาใช้ในการบริหารงานภาครัฐ มิใช่เพียงการมีเทคโนโลยีเพื่อใช้งานทั่วไปในสำนักงาน หรือเพื่อวางแผนป้องกันปัญหาเชิงรับดังเช่นในอดีต แต่ภาครัฐสามารถนำ AI ไปใช้เพื่อการบริหารจัดการในเชิงรุก โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เกี่ยวกับพฤติกรรมของประชาชนได้ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบแนวโน้มของประเด็นปัญหาและความต้องการของสังคม แล้วหลังจากนั้นจึงนำมาสร้างเป็นแบบจำลองที่จัดลำดับความสำคัญของประเด็นทางสังคมต่างๆ ไปตาม

อำนาจความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐแต่ละแห่ง เพื่อนำเข้าสู่ขั้นตอนของการวางแผนทางการให้บริการแก่ประชาชน ได้อย่างชัดเจนและตอบโต้ภัย สะดวกและรวดเร็ว รวมถึงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น อาทิ การจัดสวัสดิการทางสังคม สิทธิประโยชน์ด้านการรักษาพยาบาล และการดูแลรักษาความปลอดภัย ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลสามารถใช้ AI และ Machine Learning เพื่อจัดการความมั่นคงปลอดภัยของสาธารณะและสาธารณูปโภค

กล่าวได้ว่า การที่ภาครัฐจะนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้นั้น ภาครัฐจะมีกระบวนการเรียนรู้ของปัญญาประดิษฐ์ ไม่ต่างจากการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นกระบวนการจดจำ ทำความเข้าใจ ตอบสนองต่อภาษา ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหา โดยอาศัยข้อมูลจำนวนมากที่มีลักษณะซ้ำๆ เหมือนกัน ทั้งนี้ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่ถูกต้อง เหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และเลือกสรรให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการใช้งาน และควรคำนึงถึงข้อมูลที่ใช้เป็นฐานในการทำนายและมีการบำรุงรักษาระบบปัญญาประดิษฐ์ โดยการติดตามและตรวจสอบกลไกการทำงานของปัญญาประดิษฐ์ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ รวมถึงจำเป็นต้องมีข้อมูลใหม่ๆ ที่รวบรวมเข้าสู่ฐานข้อมูลขนาดใหญ่สำหรับการวิเคราะห์และประมวลผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะพัฒนาให้ปัญญาประดิษฐ์ฉลาดขึ้นและสามารถทำนายพฤติกรรมต่างๆ ที่จะนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของภาครัฐได้อย่างแม่นยำ

การเตรียมการเพื่อขับเคลื่อนหน่วยงานภาครัฐด้วย AI

ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล (2562) กล่าวว่า การขับเคลื่อนหน่วยงานภาครัฐด้วย AI จะประกอบด้วย 3 แนวทาง ดังนี้

1. ผู้นำหรือผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงาน ต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนนำการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการนำ AI มาใช้ในการพัฒนาหน่วยงาน โดยเฉพาะการจัดลำดับความสำคัญเชิงกลยุทธ์ เพื่อทำให้หน่วยงานมีแผนงานและแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน มีการลงทุนด้านเทคโนโลยี AI แล้วนำมาปรับใช้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้หน่วยงานสามารถพัฒนาบริการใหม่ๆ ที่มีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้นำหน่วยงานต้องกระตุ้นให้บุคลากรทุกระดับทุกหน้าที่ปรับตัวให้เท่าทันกับเทคโนโลยี AI ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน

2. ปลุกฝังแนวคิดการพัฒนา AI ในหน่วยงาน โดยการส่งเสริมและกระตุ้นให้บุคลากรมีทักษะทางเทคโนโลยีที่สูงขึ้น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) Hard Skill ได้แก่ วิทยาการข้อมูล ซึ่งเป็นศาสตร์เกี่ยวกับวิธีการ กระบวนการ อัลกอริทึม และระบบทางวิทยาศาสตร์ เพื่อนำมาใช้หาความรู้จากข้อมูลหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบและไม่เป็นระเบียบ โดยจะเกี่ยวข้องกับการทำเหมืองข้อมูล การเรียนรู้เชิงลึก และข้อมูลขนาดใหญ่ และ (2) Soft Skill ได้แก่ นวัตกรรมจัดการการเปลี่ยนแปลงและการร่วมมือกันของบุคลากร ซึ่งอาจมีการพัฒนาชุดทักษะในการเสริมพลังความสามารถ ด้วยการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาสนับสนุนการดำเนินงานของมนุษย์ให้มีความก้าวหน้า แต่ไม่ใช่การนำเทคโนโลยีมาแทนที่มนุษย์ทั้งหมด

3. พัฒนาแนวทางการจัดการข้อมูลและเครื่องมือเกี่ยวกับ AI ทั้งหมดอย่างมีแบบแผน เพื่อใช้กำกับดูแล กำหนดทิศทาง และใช้ตรวจสอบภาระความรับผิดชอบ เพื่อที่จะขับเคลื่อนหน่วยงานให้มีความก้าวหน้า ซึ่งรวมถึงการพัฒนากระบวนการและขั้นตอนที่จะนำเทคโนโลยี AI มาใช้ด้วย นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องคำนึงถึงกรอบจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลของประชาชน โดยมีแนวทางปฏิบัติที่หลีกเลี่ยงอคติส่วนตัว และดำเนินงานตามกฎหมายระเบียบเพื่อสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน

กล่าวได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI ยังสามารถนำมาปรับใช้ในการให้บริการของภาครัฐให้แก่ภาคธุรกิจและภาคประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดทำโครงการนำร่องในเรื่องที่มีความสำคัญ สามารถเอื้อประโยชน์แก่ภาครัฐและภาคประชาชนได้ เช่น ความคาดหวังของภาคธุรกิจและภาคประชาชน คือ การได้รับบริการจากภาครัฐที่สะดวก รวดเร็ว พึงพอใจ

และมีประสิทธิภาพ ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐในหลายประเทศจึงได้พิจารณานำร่องโครงการ AI ด้วยระบบการให้บริการผ่านช่องทางดิจิทัลขั้นพื้นฐาน และการนำเทคโนโลยี AI มาใช้กับหน่วยงานของรัฐ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและการให้บริการเป็น “รัฐบาลอัจฉริยะ” ประชาชนได้รับความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐผ่านการให้ “บริการแบบเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว” (One Stop Service) เสียงของประชาชนจะถูกนำมาประมวลผล เพื่อใช้พิจารณาโครงการต่างๆ ของภาครัฐ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาบริการใหม่ๆ ที่ใช้งบประมาณอย่างเหมาะสม ตรงกับแนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้นโยบาย Thailand 4.0

ความท้าทายและทิศทางในอนาคตของ AI ในภาครัฐ

อัญชลี จวงจันทร์ (2566) กล่าวว่า การขับเคลื่อนการใช้ AI ในหน่วยงานภาครัฐ หากภาครัฐสามารถนำ AI ไปใช้ได้ อย่างสมบูรณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นย่อมส่งผลในระยะยาว ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและประเทศชาติได้มากกว่า การใช้ AI ในหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องพิจารณาประเด็นความท้าทาย และทิศทางในอนาคตอย่างน้อย 4 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก การใช้ประโยชน์จากข้อมูล (Effective Use of Data) ภาครัฐถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีขนาดใหญ่ ทั้งในแง่ของขนาดหน่วยงานและการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ ภาครัฐยังมีสิทธิและอำนาจในการได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่างๆ จำนวนมาก ทว่าข้อมูลที่ได้มานั้นมักเป็นข้อมูลที่มาจากหลากหลายแหล่ง อีกทั้งยังมีรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบที่แตกต่างกัน จึงส่งผลให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จาก AI ได้อย่างเต็มที่ และปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญอีกปัญหาหนึ่งคือ การหวงแหนข้อมูล ซึ่งถือเป็นอุปสรรคในการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเป็นอย่างมาก

ประการที่สอง ทักษะด้านข้อมูลและทักษะด้าน AI (Data and AI Skills) เนื่องจาก AI ยังนับว่าเป็นเรื่องใหม่ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ แม้ว่าจะมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างกลไกของ AI มาเป็นระยะเวลาหลายปีแล้วก็ตาม เนื่องจากระบบคอมพิวเตอร์ในอดีตไม่สามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ทัดเทียมกับในปัจจุบัน โดยเฉพาะการพัฒนาด้านการเข้าถึงอย่างสะดวกและการประมวลผลข้อมูลที่รวดเร็ว และในขณะเดียวกัน AI จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญด้านการพัฒนา AI ดังจะเห็นได้ว่า AI ที่มีการใช้งานกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนั้น มักได้รับการพัฒนาโดยบริษัทขนาดใหญ่ในต่างประเทศ

ประการที่สาม สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา AI (AI Environment) การจะสร้าง AI ขึ้นมาได้นั้น จะต้องประกอบด้วยระบบอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก อาทิ ระบบประมวลผลข้อมูล ระบบการเชื่อมโยงข้อมูล และระบบการนำข้อมูลไปใช้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพแวดล้อมของภาครัฐนั้นมีความสลับซับซ้อนมากกว่าภาคเอกชนหรือหน่วยงานขนาดเล็ก ทั้งในเรื่องของข้อมูล ระบบปฏิบัติการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนงบประมาณสำหรับสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา AI และการนำ AI ไปใช้ในการดำเนินงานและการให้บริการของภาครัฐให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

ประการสุดท้าย ปัญหาด้านกลไกการจัดซื้อจัดจ้างและกฎระเบียบที่มีความซ้ำซ้อนกัน (Procurement Mechanisms) กล่าวคือจากการที่การพัฒนา AI ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐจึงมีระบบการจัดซื้อจัดจ้างโดยให้บุคคลภายนอกหรือบริษัทเอกชนเข้ามาเสนอและส่งมอบงาน ทว่าปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือ ระบบการจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยงานภาครัฐค่อนข้างกระจัดกระจาย ดังนั้นจึงทำให้เกิดการลงทุนและพัฒนา AI ของหน่วยงานต่างๆ มีความซ้ำซ้อนกัน

กล่าวได้ว่า ทิศทางในอนาคตสำหรับการแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ ภาครัฐจะต้องสร้างชุดข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ที่ใช้เป็นทรัพยากรหลักในการพัฒนา AI และทำให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบ เพื่อที่จะช่วยลดระยะเวลาการดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ โดยเฉพาะขั้นตอนการให้บริการประชาชน เพราะสามารถช่วยให้ประชาชนประหยัดเวลา พร้อมทั้งได้รับบริการที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น และ หากพิจารณาในแง่ของการใช้งาน AI แล้ว อาจกล่าวได้ว่าความสามารถในการใช้งาน AI ได้อย่างเข้าใจนั้นไม่ใช่ปัญหา ทว่าสิ่งที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาได้ก็คือ การพึ่งพา AI สำเร็จรูปจากบริษัทต่างชาติเพียงอย่างเดียว เพราะจะกระทบต่อความสามารถในการสร้างความยั่งยืนด้านการใช้ AI ของภาครัฐได้ ดังนั้นภาครัฐจึงต้องมีการเตรียมความพร้อม ทั้งด้านการผลิตและการพัฒนาบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญด้าน AI ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากบุคลากรที่มีทักษะทางด้านนี้ให้เต็มศักยภาพ

นอกจากนั้นภาครัฐจะต้องมีการกำกับดูแลข้อมูล หรือ ธรรมาภิบาลข้อมูล (Data Governance) โดยกำหนดเป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องในด้านข้อมูลอย่างเป็นระบบ และจะต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็นส่วนตัวของข้อมูล (Data Privacy) เพื่อให้ความคุ้มครองและปกป้องข้อมูล ตั้งแต่วิธีการเก็บรวบรวม การจัดการ การประมวลผล การเปิดเผย การจัดเก็บ และการทำลาย ซึ่งการกำกับดูแลข้อมูลดังกล่าวนี้ จะช่วยลดวัฒนธรรมการหวงแหนข้อมูลของหน่วยงานต่างๆ ลงได้ แต่อย่างไรก็ดี การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงาน นับว่าเป็นประเด็นที่ค่อนข้างใหญ่และท้าทายมาก ดังนั้นภาครัฐจึงจำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ การแบ่งปัน และการถ่ายทอดข้อมูล ที่ปลอดภัยและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้เพื่อที่จะสนับสนุนให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ใหม่ๆ และทำให้องค์ความรู้ได้รับการแพร่กระจายออกไปเป็นวงกว้าง

หน่วยงานภาครัฐและธรรมาภิบาล

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) กล่าวว่า การนำ AI มาใช้อย่างรับผิดชอบจะช่วยให้หน่วยงานภาครัฐ มีการพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบในการนำเทคโนโลยีที่สร้างการเปลี่ยนแปลงไปใช้งาน ทั้งยังผลักดันให้ข้าราชการทั้งหลายมีความรู้เท่าทันข้อมูลและรู้จักใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และยังทลายกำแพงที่แบ่งแยกระหว่างนักนโยบายและผู้เชี่ยวชาญทางเทคโนโลยี ซึ่งต่อจากนี้ ทุกๆ ฝ่ายและทุกๆ ระดับของหน่วยงานจะต้องหันมาร่วมมือและทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และการให้ความสำคัญกับความหลากหลายของชาติพันธุ์ และเพศจะมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดทั้งในด้านการเป็นแนวทางป้องกันการสร้างข้อมูลที่มีอคติและยังช่วยปรับปรุงฐานข้อมูลนำไปสู่สร้างนวัตกรรมที่เกิดจากความหลากหลาย

การใช้ AI ในหน่วยงานภาครัฐจะสำเร็จหรือล้มเหลวไม่ได้ขึ้นกับการบริหารโครงการได้ดีแต่จะเกิดจากการบริหารจัดการกับการเปลี่ยนแปลงได้ดีมากกว่า การทำงานที่เป็นอัตโนมัติจะช่วยลดภาระงานที่คนต้องเข้าไปจัดการ การฝึกอบรมและเครื่องมือด้านทรัพยากรมนุษย์ที่มีความยืดหยุ่น จะมีความจำเป็นอย่างยิ่งขึ้นเนื่องจากงานของหน่วยงานภาครัฐเปลี่ยนไป

อาจกล่าวได้ว่า ภาครัฐจะต้องดึงดูดคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ให้เข้ามาทำงานในหน่วยงานภาครัฐให้ได้มากขึ้น และการนำ AI มาใช้ นอกจากจะมีผลต่อระบบราชการแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสถาบันกำกับด้านธรรมาภิบาล เช่น สภานิติบัญญัติ หน่วยงานด้านกฎหมาย ศาล และพรรคการเมือง ในขณะที่ AI เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์อนันต์ การนำมาใช้ย่อมไม่ควรกลายเป็นการสั่นคลอนต่อองค์กรทั้งระบบ และนักวิเคราะห์ที่แปลผลการประมวลจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันเพื่อให้สามารถทำงานสนองตอบงานของภาครัฐได้อย่างเป็นธรรม เพื่อให้สามารถให้คำแนะนำที่ชัดเจนและวิเคราะห์แล้วแก่รัฐบาลได้ และมีข้อเสนอแนะนำไปปฏิบัติได้โดยไม่ล่าช้า เช่นเดียวกับภาคประชาสังคมจำเป็นต้องเข้าถึงข้อมูลที่จะช่วยให้สอบทานการทำงานของภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งประโยชน์จาก AI มีมากมาย ขณะเดียวกันก็มีความเสี่ยง แต่หากเราทำงานอย่าง

เปิดกว้าง ออกกฎข้อบังคับที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงความเสี่ยงอย่างรอบด้าน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์จะเปิดโอกาสสร้างบริการของภาครัฐที่เป็นเลิศ การตัดสินใจในวันนี้ของเราจะเป็นตัวกำหนดอนาคตของธรรมาภิบาลของประเทศต่อไป

ความพร้อมในการใช้ AI ของหน่วยงานภาครัฐ

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) กล่าวว่า ความพร้อม AI ในหน่วยงานภาครัฐเป็นกระบวนการซับซ้อนและต้องคำนึงถึงด้านทางกฎหมาย จรรยาบรรณ และความรับผิดชอบทางสังคม หน่วยงานภาครัฐควรทำการประเมินเป็นระยะเวลาเพื่อให้มั่นใจว่าการนำเอา AI เข้ามาใช้งานเป็นประโยชน์สำหรับสังคมและประชาชนทั้งหมด ได้แก่

1. การวางแผนยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ หน่วยงานภาครัฐต้องกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่สอดคล้องกับภารกิจหลักของหน่วยงานที่ต้องการให้กับ AI ในหน่วยงานภาครัฐ และวางแผนการดำเนินงานเพื่อบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ นอกจากนี้ยังควรพิจารณาเรื่องทางกฎหมายและจรรยาบรรณที่เกี่ยวข้องในการใช้งาน AI ในหน่วยงานภาครัฐ
2. บุคลากร การสร้างความตระหนักรู้ หน่วยงานต้องสรรหาบุคคลที่มีทักษะทางเทคโนโลยี AI เข้ามาร่วมทำงาน และหน่วยงานก็ต้องส่งเสริมให้บุคลากรที่มีอยู่ให้พัฒนาทักษะทางเทคโนโลยี AI ด้วย เช่น การเขียนโค้ดและการประมวลผลข้อมูล เพื่อให้ผู้บริหารและพนักงานเข้าใจเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดของ AI
3. การฝึกและปรับปรุงระบบ ทำการฝึกและปรับปรุงระบบ AI โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่เพื่อให้ AI สามารถเรียนรู้และปรับปรุงตนเองได้ และทดสอบระบบเพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพและความถูกต้องเพื่อที่จะนำ AI มาใช้ในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ
4. ข้อมูล โดยหน่วยงานต้องมีข้อมูลขนาดใหญ่ที่เก็บรวบรวมไว้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อใช้ในการประมวลผลของ AI ทั้งในแง่ของปริมาณและความครบถ้วนของเนื้อหา รวมถึงหน่วยงานต้องมีการจัดการข้อมูลที่มีคุณภาพและมีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นไปตามมาตรฐานด้านวิศวกรรมความปลอดภัยเพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูลด้วย
5. เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มที่รองรับการทำงานของ AI ซึ่งหน่วยงานต้องมีการจัดหาและพัฒนาเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มต่างๆ ให้สามารถทำงานสอดคล้องกันได้อย่างราบรื่น สร้างกระบวนการตรวจสอบและดูแลระบบ AI เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ แก้ไขข้อบกพร่อง และทำการปรับปรุงต่อเนื่องให้ระบบสามารถทำงานได้อย่างเหมาะสม
6. การเพิ่มความรับผิดชอบ ตรวจสอบเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางกฎหมายและจรรยาบรรณที่เกี่ยวข้องกับการใช้งาน AI ในหน่วยงานภาครัฐ เช่น การรักษาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และการตรวจสอบประสิทธิภาพของระบบเพื่อให้มั่นใจได้ว่าการใช้งาน AI เป็นไปตามวัตถุประสงค์

กล่าวได้ว่า ภาครัฐที่จะนำเทคโนโลยี AI มาใช้ จะต้องมีการประเมินความเหมาะสมในการนำ AI มาใช้ มีการกำหนดกรอบการดำเนินโครงการ AI ที่ชัดเจน กำหนดโครงการนำร่อง รวมถึงการประเมินความพร้อมด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสำคัญ ข้อมูลต้องมีความถูกต้องเชื่อถือได้ สอดคล้องกัน ไม่ขัดแย้งกัน เป็นปัจจุบัน เข้าถึงง่าย และสามารถนำไปใช้งานได้จริง และการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาระบบ AI แสวงหาความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ

ประโยชน์ของการนำ AI มาใช้ในการให้บริการของภาครัฐ

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2564) กล่าวว่า ประโยชน์ที่ภาครัฐจะได้รับจากการใช้ AI มีอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐสามารถนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ของ AI ไปช่วยในกระบวนการออกแบบ พัฒนา และปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น ลดความซ้ำซ้อนของงาน ลดข้อผิดพลาดในการให้บริการ ลดการใช้ทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรมนุษย์ งบประมาณ และเวลาในการทำงาน นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างมาตรฐานและยกระดับการทำงานภาครัฐที่ดีขึ้น เพราะสามารถกำกับ ติดตาม และวัดผลได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังช่วยป้องกันปัญหาการทุจริตได้อีกด้วย

2. ช่วยพัฒนาบริการภาครัฐใหม่ๆ และทำให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น การแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด การเฝ้าระวังการก่ออาชญากรรม การวินิจฉัยโรค เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ล้วนส่งผลทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมดีขึ้น

3. ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดย AI สามารถช่วยปรับปรุงประสบการณ์ของผู้ที่มาใช้บริการจากภาครัฐให้ดีขึ้นได้ โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ที่เก็บรวบรวมจากการใช้บริการของประชาชนที่ผ่านมา และเมื่อผู้ใช้บริการได้รับประสบการณ์ที่ดี ย่อมทำให้พวกเขายินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาบริการภาครัฐให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

4. ทำน้อยแต่ได้มาก การนำ AI มาใช้ จะช่วยให้ภาครัฐได้ผลลัพธ์จากการดำเนินงานที่ดีขึ้น โดยใช้ความพยายามน้อยลง เพราะ AI เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจเลือกการดำเนินงานที่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ภายในระยะเวลาเท่าเดิม ในขณะที่ใช้คนน้อยลง ใช้งบประมาณน้อยลง แต่สามารถให้บริการประชาชนได้เพิ่มมากขึ้น ครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งในอีกแง่หนึ่งก็ยังเป็นผลดีต่อบุคลากรภาครัฐด้วย เพราะจะช่วยให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีขึ้น ท่ามกลางระบบนิเวศดิจิทัลที่หนุนเสริมให้บุคลากรมีแนวคิดเชิงออกแบบอย่างสร้างสรรค์

กล่าวได้ว่า ปัจจุบันภาครัฐสามารถนำ AI ไปใช้ประโยชน์เพื่อการบริหารจัดการในเชิงรุก โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เกี่ยวกับพฤติกรรมของประชาชนได้ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบแนวโน้มของประเด็นปัญหาและความต้องการของสังคม แล้วหลังจากนั้นจึงนำมาสร้างเป็นแบบจำลองที่จัดลำดับความสำคัญของประเด็นทางสังคมต่างๆ ไปตามอำนาจความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐแต่ละแห่ง เพื่อนำเข้าสู่ขั้นตอนของการวางแผนทางการให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างชัดเจนและตอบโต้ภัย สะดวกและรวดเร็ว รวมถึงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น (1) ด้านบริการข้อมูลด้านต่างๆ ของภาครัฐ โดยการใช้ Chatbot (ผู้ช่วยเสมือน) ในการตอบคำถามประชาชนได้แบบเรียลไทม์ และตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อลดเวลาในการรอคอยของประชาชน และประชาชนได้รับบริการได้แบบทันที และ (2) ด้านความมั่นคงภายในประเทศ โดยการใช้ AI เฝ้าระวังด้วยระบบจดจำใบหน้าจากภาพ วิดีโอ และข้อมูลที่บันทึกไว้ในกล้อง CCTV

นอกจากนี้ ภาครัฐยังสามารถนำ AI มาใช้อย่างอัตโนมัติในประเภทงานที่มีลักษณะเดิมๆ ซ้ำๆ เป็นกิจวัตร เพื่อทดแทนการทำงานโดยมนุษย์ ซึ่งจะช่วยลดเวลา ลดขั้นตอน และลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ ประโยชน์ของการนำ AI มาใช้ในการให้บริการของภาครัฐ ได้แก่ (1) ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น (2) ช่วยพัฒนาบริการใหม่ๆ ของภาครัฐและทำให้มีคุณภาพมากขึ้น (3) ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ (4) ทำน้อยแต่ได้มาก เพราะ AI เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ

บทสรุป

ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำ AI มาใช้ ได้แก่ การกำกับดูแล จะต้องมีการส่งเสริมพื้นฐานข้อมูลภาครัฐ (Data) การกำหนดกรอบการกำกับดูแลให้มีความชัดเจน โดยให้มีโครงการนำร่อง มีการตั้งเป้าหมายของโครงการให้เป็นรูปธรรม คือ สามารถวัดต้นทุนต่อหน่วยและระยะเวลาเฉลี่ยในการให้บริการ รวมทั้งการสร้างบุคลากร AI ในภาครัฐ ที่สำคัญด้านกฎหมาย ระเบียบ และมาตรการนั้น ภาครัฐควรทบทวนกฎหมายหรือกฎระเบียบในปัจจุบัน เพื่อหาแนวทางรองรับ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการรับผิดชอบในกรณีที่ AI ทำให้เกิดความเสียหาย และกฎหมายเกี่ยวกับการกำกับดูแลข้อมูล การส่งเสริมข้อมูลภาครัฐ ควรมีการผลักดันให้หน่วยงานภาครัฐจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบดิจิทัลที่มีคุณภาพตามคู่มือการกำกับดูแลข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลด้วย ดังนั้น โครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนาระบบ AI ต้องมีการส่งเสริมสร้างบุคลากร AI ภาครัฐ บุคลากรเป็นอีกหนึ่งปัจจัยพื้นฐานสำคัญอย่างมากในการพัฒนาเทคโนโลยี AI ของภาครัฐ ภาครัฐควรจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นและระยะกลาง เพื่อให้ผู้บริหารในหน่วยงานภาครัฐมีความเข้าใจแนวทางการนำเทคโนโลยี AI มาใช้ และการบริหารโครงการ AI อย่างเหมาะสม สามารถวางกลยุทธ์เชิงนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยี AI ภายในองค์กรได้ และส่งเสริมภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐควรออกมาตรการส่งเสริมความเข้มแข็งของภาคส่วนพันธมิตรที่เป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการใช้เทคโนโลยี AI ของภาครัฐด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กฤติยา รัตแพทย์. (2561). *AI: Artificial Intelligence หรือปัญญาประดิษฐ์*. สืบค้น 13 พฤศจิกายน 2566. จาก <http://www.dstd.mi.th/board/index.php?topic=3400.0>.
- กวิฏ ตั้งจรัสวงศ์. (2562). *การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution)*. สืบค้น 31 ตุลาคม 2566. จาก <https://www.bootcampdemy.com/content/106-industrial-revolution>.
- จารุณี ดวงสุวรรณ. (2560). *ปัญญาประดิษฐ์ 1 (ARTIFICIAL INTELLIGENCE I)*. สืบค้น 16 ธันวาคม 2566. จาก <http://staff.cs.psu.ac.th/jarunee/344-371%20AI-Ebook.pdf>.
- จำนง สรพิพัฒน์. (2564). *การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เมื่อคนได้คนเสียเป็นคนละกลุ่มกัน*. สืบค้น 16 ธันวาคม 2566. จาก <https://citly.me/uQWFc>.
- ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล. (2562). *ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการเรียนรู้*. สืบค้น 13 ธันวาคม 2566. จาก <https://www.scimath.org/article-technology/item/10110-ai-10110>
- ชูพันธุ์ รัตนโกศา. (2559). *ความรู้เบื้องต้นทางปัญญาประดิษฐ์ (Introduction to Artificial Intelligence)*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- ณัฐ อรุณ. (2553). ปัญญาประดิษฐ์กับการประยุกต์ใช้. *วารสารนักบริหาร*, 30(4), 167-171.
- ธนชาติ นุ่มนนท์. (2562). *การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในบ้านเรา*. สืบค้น 16 พฤศจิกายน 2566. จาก <https://thanachart.org/2019/06/24/การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์>.
- อัญชลีลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์. (2561). การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0 ของแรงงานไทย. *วารสารสังคมสงเคราะห์*, 26(2), 172-204.

- วรศรา กิจมหาตระกูล. (2561). แนวทางการกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ใน การสอบบัญชี. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ศรัณย์ศิริ คัมภีรานนท์. (2562). AI เทคโนโลยีอนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา.
- เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ และ วาสนา แก้วพณีรังษี. (2561). การเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลของประเทศไทย เพื่อนำไปสู่ Thailand 4.0. *วารสารวิชาการ กสทช.*, 2(ธันวาคม), 23-42.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต และ อนุชา ม่วงใหญ่. (2553). การรับรู้และการเรียนรู้กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ (เอกสาร การสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษย์ หน่วยที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงาน SAS Institute Inc. (2566). ปัญญาประดิษฐ์ คืออะไร และสำคัญอย่างไร. สืบค้น 21 ธันวาคม 2566. จาก https://www.sas.com/th_th/insights/analytics/what-is-artificial-intelligence.html.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2564). AI ในการให้บริการของภาครัฐ. สืบค้น 13 ธันวาคม 2566. จาก <https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/Knowledge-Sharing/Articles/AI-in-Government-Services.aspx>.
- _____. (2566). ปัญญาประดิษฐ์ในการให้บริการของภาครัฐ. สืบค้น 10 พฤศจิกายน 2566. จาก <https://www.etda.or.th/th/Useful-Resource/Knowledge-Sharing/Articles/AI-in-Government-Services.aspx>.
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2562). เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สำหรับการบริหารภาครัฐ. สืบค้น 1 ธันวาคม 2566. จาก <https://www.dga.or.th/document-sharing/dga-ebook/annual-ai/47112/>.
- สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร. (2563). มานุษยวิทยาดิจิทัลภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีเทคโนโลยีสื่อกลาง. *Journal of MCU Social Science Review*, 9(1), 82-97.
- อัญชลี จวงจันทร์. (2566). เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) กับการบริหารงานภาครัฐ. สืบค้น 1 ธันวาคม 2566. จาก <https://prt.parliament.go.th/server/api/core/bitstreams/832d72d8-1f1e-4c0d-ac7e-fc9d3db8da4a/content>.
- Coraline Team. (2562). ทำความรู้จักพื้นฐานของ AI แต่ละประเภท. สืบค้น 14 พฤศจิกายน 2566. จาก <https://www.coraline.co.th/single-post/2019/03/11/basics-of-eachtype-of-AI>.

Pak Thong Chai Tradition According to Beliefs the People of Nakhon Thai District, Phitsanulok Province

Banthita Manmek^{1*} Uattama Paphaphuthananan¹ and Thutsapong Wongsawad¹

¹ Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College, Thailand

* Corresponding author. E-mail: ilovehero1612@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the Pak Thong Chai of tradition according to the beliefs of the people of Nakhon Thai District. Phitsanulok Province, which is tradition that has been passed down with local wisdom for future generations to learn, have an understanding and have literature with empirical content and it is also unique to the people of Nakhon Thai born from beliefs about the heroic deeds of King Bangklangthao, who gained victory from the battle with the enemy therefore, he tied his waist cloth with the end of a stick and pinned it to the top of three is Khao Chanluang, Khao Yanhai, and Khao Chanplen to show victory as for making flags for use on the merit-making day of the Nakhon Thai people, the monks and community leaders will call the villagers to make an appointment to begin making the flags, using the place of those who have the ability to weave or village leader but in weaving, villagers come to help weave, by bringing the cotton grown together into a central pile, then it will be woven into a flag, the weaver is usually woman, because in the past, most Nakhon Thai women could weave and on flag parade day villagers will prepare food to make merit and offer alms to monks at the temple as for those who go up to plant the flag, they must prepare food for themselves and table for the monks to celebrate on the mountain, monks and villagers who wanted to plant the flag had to travel on foot through rice fields and forests to Khao Chang Luang, then the monks and villagers will take the flag and plant it at the top of the mountain while planting the flag, monks chant auspicious incantations village leaders tie the flag to bamboo pole, then he planted it in hole on the top of the mountain along with saying words of cheers, the ceremony ended.

Keywords: Pak Thong Chai Tradition, Beliefs, Nakhon Thai District People

ประเพณีปักธงชัย ตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

บัณฑิตา แม้นเมฆ^{1*} อุตมะ ปภาณุธนันต์¹ และ ธรรมพงศ์ วงษ์สวัสดิ์¹

¹ คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: ilovehero1612@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประเพณีปักธงชัยตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดด้วยภูมิปัญญาประจำถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ มีความเข้าใจและได้มีวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงประจักษ์ และยังเป็นเอกลักษณ์ของชาวนครไทย ที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวิกรรมของพ่อขุนบางกลางท่าว ที่ได้รับชัยชนะจากการสู้รบกับศัตรู จึงนำผ้าคาดเอวของท่านผูกปลายไม้ปักไว้ที่ยอดเขา 3 ลูก ได้แก่ เขาช้างล้วง เขาย่านไฮ เขาฉั่นเพล เพื่อแสดงถึงชัยชนะ ส่วนการทำธงสำหรับใช้ในวันบุญปักธงของชาวนครไทย พระสงฆ์และผู้นำชุมชนจะเรียกชาวบ้านในหมู่บ้านมานัดหมายว่าจะเริ่มทำธง โดยใช้สถานที่ผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้า หรือผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ โดยนำฝ้ายที่ปลูกมารวมกันเป็นกองกลาง จากนั้นจะนำมาทอเป็นผืนธง ผู้ทอมักเป็นผู้หญิง เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยส่วนใหญ่สามารถทอผ้ากันได้ทุกคน และในวันแห่ง ชาวบ้านจะเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด ส่วนคนที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเตรียมอาหารสำหรับตนเองและสำหรับไปเลี้ยงพระเพลบนเขา พระสงฆ์และชาวบ้านที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเดินทางทำผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง จากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านจะนำธงไปปักที่ยอดเขา ในขณะที่กำลังปักธง พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ผู้นำชาวบ้านนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ แล้วไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องกันเป็นอันเสร็จพิธี

คำสำคัญ: ประเพณีปักธงชัย, ความเชื่อ, ชาวอำเภอนครไทย

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีหลักฐานร่องรอยของบรรพชนสืบทอดมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งเป็นผลจากการสั่งสมของวัฒนธรรมและประเพณี ที่ถือก่อกำเนิดเป็นรากฐานของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความงดงามและความหลากหลาย เป็นผลงานที่เกิดจากการคิดค้น การประดิษฐ์สร้างสรรค์ที่ถือว่าเป็นสิ่งดีงาม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วรรณกรรม ศิลปะการแสดงที่ยังคงมีหลักฐานมีการสืบทอด เรียนรู้การประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหลักฐานที่แสดงถึงความรู้ทางเทคนิคภูมิปัญญา ความเชื่อทางศาสนา ความเข้าใจในสุนทรียภาพของศิลปกรรมและวิทยาการที่เจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ เป็นเครื่องร้อยรัดผูกพันความรู้สึกร่วมในความเป็นคนกลุ่มเดียว เผ่าเดียว เชื้อชาติเดียวกันให้แน่นแฟ้นมั่นคง ซึ่งเรียกว่าเป็น “มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม” ที่ดีงาม และควรค่าแก่การอนุรักษ์ตลอดจนสืบทอด พัฒนาสร้างสรรค์ให้คงคุณค่าตลอดไป ชนชาติไทยเป็นชาติที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณประเพณีต่าง ๆ ได้ถูกอบรมสั่งสอนและถูกบันทึกไว้ในภาพจิตรกรรมของไทยหลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยสมัยต่าง ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีก็ได้ถูกดัดแปลงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงการผสมผสานกลมกลืนที่

เข้ากันระหว่างประเพณีดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากอดีต ความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนากับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพความเจริญของสังคม การรู้จักปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้ประเพณีดำรงยืนยงขึ้นตามมาตรฐานที่เห็นว่าควรบูรณาการให้เข้ากับองค์ความรู้และศาสตร์สมัยใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทย (อัศวินีย์ หวานจริง, 2561)

ธรรมเนียมประเพณี เป็นวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่น ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้น และใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินวิถีชีวิต ป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมทั้งใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ซึ่งเป็นศักยภาพและต้นทุนที่สำคัญยิ่งของชุมชน ตลอดจนเป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นมาอันยาวนานของชนชาตินั้น ๆ ยังมีวัฒนธรรมหรือประเพณีที่งดงามเท่าใดก็ยิ่งสะท้อนถึงความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของประเทศมากเท่านั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้อธิบายว่า ประเพณีหรือสิ่งที่เป็นแบบแผนอันเกิดจากความเชื่อ ศีลธรรมทัศนคติ คุณค่า ความรู้สึก วิธีคิดและวิถีกระทำ ซึ่งมีการประพฤติปฏิบัติ สืบสม เลือกรสรม ปรับใช้และสืบทอดมาจากอดีต หรือจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีความหมายและความสำคัญในเชิงสาระและคุณค่าต่อวิถีคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม ซึ่งประเพณีนิยมเป็นสิ่งที่แบบแผนของคนในสังคมที่สืบทอดต่อกันมา และประเพณีนิยมส่วนใหญ่ที่ประพฤติปฏิบัติกัน ได้แก่ ประเพณีปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีงานศพ และประเพณีทอดกฐิน ทั้งนี้ประเพณียอตนิยมบางประเพณีอาจจะนิยมประพฤติปฏิบัติกันอย่างฟุ่มเฟือยหรือเบียดเบียนไปจากสาระและคุณค่าเดิม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2550)

ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน เช่น การแต่งกาย ศาสนา ความเชื่อ อันเป็นบ่อเกิดของสังคมในเชื้อชาติต่าง ๆ โดยเกิดจากการที่ได้รับการปลูกฝังกล่อมเกล่าจิตใจ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งที่มีการปรับปรุงพัฒนา ตามสภาพแวดล้อมและค่านิยม จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนนั้น ๆ ในที่สุดกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติตามกันมาที่เรียกว่า จารีตขนบธรรมเนียมประเพณี การเกิดขึ้นของประเพณีนั้น ไม่นับถวายเป็นวิชาการหรือนักวิจัยท่านใดสามารถระบุได้ อย่างแน่ชัดว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2566) การอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาประกอบ เช่น ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำดาดัวง เขาวังกุลา บ้านปากคลอง ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นภาพเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับขบวนแห่ในประเพณีการขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน หรือลวดลายบนกลองมโหระทึก เป็นรูปคนกำลังเป่าแคน และการกำลังฟ้อนรำ (กรมศิลปากร, 2542) มีการยกตัวอย่างการแสดงในพิธีกรรมประเพณี ได้แก่ การฟ้อนผีฟ้า เพื่อรักษาหรือสะเดาะเคราะห์ในภาคอีสาน การฟ้อนผีผดผีเม้งในภาคเหนือ นอกจากนี้ยังมีการเชื้อประกอบในขบวนแห่เทียนของจังหวัดอุบลราชธานีในประเพณีเข้าพรรษาและฟ้อนเล็บในขบวนแห่สงกรานต์พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประเพณีสงกรานต์จังหวัดเชียงใหม่ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547)

ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอำเภอนครไทยประเพณีหนึ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัยเป็นประเพณีที่ชาวนครไทยได้จัดทำขึ้นในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 ทุกปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ซึ่งชาวบ้านนครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย บ้านวัดหัวร้อง บ้านในเมือง บ้านวัดเหนือ บ้านหนองลาน และหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาช้างล้วง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัวขนานไปกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี โดยชาวนครไทยส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการนำธงไปปักบนยอดเขาช้างล้วงและความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธง ที่พอสรุปได้ คือ

- 1) เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ปักก็จะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือ

เภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้าน ทำการเพาะปลูก จากคำบอกเล่าของพระครูพัฒนธรรมคุณ เจ้าคณะอำเภอนครไทย และเจ้าอาวาสวัดเหนือ ได้กล่าวว่า ชาวบ้านได้ติดตามช้างไป พบว่ารอยเท้าช้างจะหายไปบริเวณเขาช้างล้วงทุกปี ความเชื่อในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับและกล่าวถึงอยู่เสมอในหมู่ชาวนครไทย เพราะชาวบ้านหิบบกเรื่องราวที่ปีหนึ่งชาวนครไทยไม่ได้ไปปักธง ในปีนั้นชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ เสียชีวิตไปหลายคน ตั้งแต่บ้านวัดเหนือจนถึงวัดหัวร้อง ในช่วงเวลาเดียวกันในปีนั้นชาวบ้านต้องขึ้นไปปักธงภายหลัง 2) การปักธงเพื่อระลึกถึงพ่อขุนบางกลางหาว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) เป็นครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของถิ่นเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้กันจนถึงเทือกเขาช้างล้วง ทักษะของพ่อขุนบางกลางหาวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้าปักที่ยอดเขาช้างล้วงไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรูและพระองค์ได้ส่งลูกหลานทั้งหลายไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็ขอให้มีอันเป็นไป 3) ผู้ปกครองนครไทยคิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อนพวกฮ่อมักจะยกพวกมารังแกชาวนครไทย จึงมีข้อตกลงกันระหว่างแม่ทัพนายกองว่า เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้าชักขึ้นไปปักบนยอดเขาช้างล้วงก็ให้เตรียมพลต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเมือง จากคำบอกเล่าของชาวบ้านให้มุมมองว่า การที่เขาไปปักธงก็เพื่อให้บ้านเมืองและชุมชนนครไทยมีความสงบสุขเป็นหลัก ปัจจุบันชาวบ้านในอำเภอนครไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวีรกรรมของวีรบุรุษคือ พ่อขุนบางกลางหาว ซึ่งได้รับความสนใจและยอมรับในหมู่ชาวนครไทยมากกว่าเหตุผลอื่น จะเห็นได้จากการตั้งชื่อประเพณีอย่างเป็นทางการในปัจจุบัน คือ ประเพณีปักธงชัย จะด้วยเหตุผลใดก็ตามชาวนครไทยยังคงยึดถือและปฏิบัติโดยการไปปักธงบนยอดเขาช้างล้วงเป็นประจำจนถึงทุกวันนี้ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2566)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้เขียนมีความสนใจเกี่ยวกับการนำเอาวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดด้วยภูมิปัญญาประจำถิ่น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ มีความเข้าใจและได้มีวรรณกรรมที่เป็นเนื้อหาเชิงประจักษ์ได้ศึกษาค้นคว้าและเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์รักษาประเพณีอันทรงคุณค่าควรแก่การประพฤติปฏิบัติเอาไว้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าประเพณีปักธงชัยที่มีเพียงแห่งเดียวในโลก และเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานหลายร้อยปี มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยเป็นจุดเริ่มต้นแห่งพระปฐมบรมกษัตริย์ผู้ก่อกำเนิดธงผืนแรกในแผ่นดินถิ่นที่อยู่อาศัย และความเป็นเอกราชของชนชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนในด้านความเชื่อและพิธีกรรมของประเพณี ยังไม่เป็นที่รู้จักกันมากนักในหมู่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป ซึ่งในแต่ละปีที่มีการจัดประเพณีปักธงชัยและพิธีการปักธงบนยอดเขาช้างล้วง ยังคงมีแต่เฉพาะผู้คนในท้องถิ่นและหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอนครไทย ส่วนนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกเข้าร่วมเพียงจำนวนเล็กน้อย อาจจะทำให้ขาดการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง และขาดข้อมูลสารสนเทศด้านข่าวสารประเพณีปักธงชัยในเชิงประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เรื่องราววิถีชีวิตดั้งเดิมและจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีปักธงชัยมีเอกสารหลักฐานในการสืบค้นมีน้อยนิดหรือแทบจะไม่มีใครเขียนเลย ดังนั้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการสืบสานประเพณีปักธงชัย อันจะทำให้เกิดความรักความสามัคคี ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์สืบสานประเพณี บทความนี้เป็นข้อมูลเพียงเล็กน้อยและจะเป็นวรรณกรรมเชิงเนื้อหาได้ศึกษาค้นคว้าและต่อยอดให้ยุวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของประเพณี ไว้หลากหลาย ดังนี้

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุนานราชชน) (2515) กล่าวว่า ความเป็นไปอันเนื่องด้วยการกระทำหรือดำเนินการอย่างใดเมื่อประพฤติได้อย่างนั้น ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชิน ก็เกิดเป็นนิสัยขึ้น นิสัยมีสองอย่าง ถ้าเป็นพื้นติดตัวมาแต่กำเนิด

เรียกว่านิสสัยสันดานหรืออุปนิสัย ถ้าเป็นสิ่งมาเมื่อภายหลังด้วยการเอาอย่างจากคนอื่นซึ่งอยู่แวดล้อมตนและประพฤติดีเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะเรียกว่านิสัยหรือประเพณี ถ้ากล่าวถึงประเพณีไทย ก็หมายความว่านิสัยสังคมของชนชาวไทย ซึ่งได้รับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่เก่าก่อน เรียกว่าประเพณีเดิม หรือประเพณีปรัมปรา คือ เป็นประเพณีที่สืบ ๆ ต่อกันมา แปรก สนิธิรักษ์ (ม.ป.ป.) คำว่า ประเพณี คือ ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวมซึ่งเรียกว่า เอกลักษณ์ หรือ พหุนิยม เช่น การแต่งงาน การเกิด การตาย การทำบุญการรื่นเริง การแต่งกาย เป็นต้น หรือประเพณีที่เรานำของชาติอื่นมาปรับปรุงให้เข้ากับความเป็นอยู่ของเรา เพื่อความเหมาะสมกับกาลสมัย ซึ่งเรียกว่า สัมพัทธนิยม ตามธรรมดาเรื่องของประเพณีนั้นบางอย่างต้องคงรักษาไว้ บางอย่างต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย บางอย่างต้องถือเป็นแบบสากล

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544) กล่าวว่า ความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมในแต่ละด้านว่าเป็นวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง อาจอยู่ในรูปแบบของความรู้ การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของอันเกิดจากการคิดและการกระทำของมนุษย์ เมื่อพิจารณาในแง่นี้ วัฒนธรรมคือความรู้สึกลึกซึ้งและการปฏิบัติของมนุษย์เอง โดยจะต้องมีระบบคุณธรรมและจริยธรรมเป็นตัวกำกับตัวความรู้และการปฏิบัติของมนุษย์ในแต่ละสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในการดำรงชีวิต ถ้าพิจารณาถึงคนหนึ่ง ๆ ก็จะพบว่าความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ มีอยู่ 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะถือเอาเป็นอย่าง และขัดเกลาตัวเองเพื่อนำไปสู่สิ่งดีงาม ความปลอดภัย ความหวังว่า อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวมักแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้สร้างขึ้น ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกให้ชนรุ่นต่อ ๆ ไป จนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อของสังคมนั้น ๆ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนซึ่งเกี่ยวข้องกับความรักกันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การแบ่งปันไม่ข่มเหงเบียดเบียนกันมีความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว เป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุดในวัฒนธรรมดั้งเดิมปลูกฝังสั่งสอนให้คนในสังคมยึดถือเป็นหลัก ซึ่งอาจแสดงออกในรูปของประเพณี เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีเคารพและความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ประเพณีที่เกี่ยวกับการให้อภัยหรือคนคืนดีกัน โดยอาศัยหลักอหิงสาธรรมความไม่มีจิตอาฆาตกัน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน คุณธรรมดังกล่าวได้รับการฝังรากลึกอยู่ในความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง จนเป็นธรรมเนียมของชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ภายใต้ปรัชญาในการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ/สิ่งสร้าง ถือเอาความประสานกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นหลัก ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติและสิ่งสร้าง ด้วยความโลภของตน ทั้งนี้จากความเชื่อที่ว่า สรรพสิ่งทุกอย่างล้วนแต่มีเจ้าของ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ควายมีขวัญ เป็นต้น

เดชดินทร์รัตน์ ปิยะภากรณ์ และคณะ (2550) กล่าวว่า แม้มิใช่เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาทสังคมประเภทของประเพณีนั้นเราสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม เป็นประเพณีที่มีเรื่องศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องหากผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผิดต้องได้รับโทษ เช่น เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าลูกหลานก็ต้องเลี้ยงดู ถ้ามีใครทำตามก็ถือว่าผิด จารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรมของแต่ละท้องถิ่น

ย่อมแตกต่างกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน ดังนั้นถ้าเราเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่น แล้วบอกว่าดีหรือไม่ดีกว่าตนก็ย่อมเป็นการเปรียบเทียบที่ไม่ถูกต้อง เพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีสภาพแวดล้อมและความเชื่อที่แตกต่างกันไป

2. ขนบประเพณี หมายถึง ประเพณีที่มีระเบียบแบบแผนตามที่สังคมได้กำหนดไว้และปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ขนบประเพณีทางตรง คือ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลในสังคมต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น ศาสนา พิธีไหว้ครู เป็นต้น ขนบประเพณีทางอ้อม คือ ประเพณีที่ไม่ได้วางระเบียบแบบแผนไว้นั่นเอง แต่ปฏิบัติตามคำบอกเล่า เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องทั่วไปไม่มีระเบียบแบบแผนหรือมีความผิดถูก ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยทั่วไปจนเกิดความเคยชิน เช่น การแต่งกายการสวมรองเท้า การรับประทานอาหาร

สิริกานต์ รอดบุญรัมย์ (2560) กล่าวว่า ประเพณี คือ สิ่งที่ได้ถือและสืบทอดปฏิบัติต่อ ๆ กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้สั่งสมมาอย่างยาวนานผ่านการกระทำ สร้างขึ้น ถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของความคิด ความเชื่อ และการกระทำอันเป็นที่ยอมรับร่วมกันของคนในชุมชนเป็นลักษณะของการมีแบบแผนความคิด ความเชื่อ การกระทำ ค่านิยมร่วมกัน สู่การกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนความประพฤติปฏิบัติที่สืบต่อกันมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปรากฏอยู่ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติและความสัมพันธ์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดั่งเหมาะสมเสมือนเป็นบรรทัดฐาน หรือกลไกควบคุมทางสังคมที่สำคัญของชุมชนอีกทาง

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณี เป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ที่นิยมยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งประเพณีแต่ละพื้นที่ก็มีความสำคัญมีคุณค่าแตกต่างกัน ประเพณีที่มีความสำคัญ คนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติ และบางพื้นที่ถือเป็นเรื่องศีลธรรมที่เรียกว่า จารีตประเพณี ถ้าใครฝ่าฝืน ถือได้ว่าเป็นผู้ประพฤติชั่วร้ายแรง และคำว่า ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่แต่ละสถาบันในสังคมกำหนดขึ้น ส่วนคำว่า ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน ประเพณีเป็นพฤติกรรมของสังคม เป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามความคิดความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้น มนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาแนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อน ๆ มักอาศัยความเชื่อ และปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น ๆ บางครั้งอาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อ ๆ มา หรือนัยยะหนึ่งคือ เป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผน ได้รับการสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนและสังคมมีความรักสามัคคี และได้สืบทอด ฟื้นฟู อนุรักษ์ รักษาสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในท้องถิ่นนั้น ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะประเพณีปักษ์ชัย ตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

นิพนธ์ สัมมา (2534) กล่าวถึงพิธีกรรมไว้ว่า พิธีกรรมเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์ มนุษย์ในแต่ละสังคมมีพิธีกรรมไปตามความเชื่อของกลุ่มตนเอง และถ่ายทอดความเชื่อนั้นไปสู่ลูกหลาน ตลอดจนสังคมอื่นที่อยู่ใกล้เคียง พิธีกรรมบางอย่างจึงเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมานับพันปี จนกระทั่งผู้คนในสมัยปัจจุบันไม่ทราบที่มาและวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมที่ทำกันอยู่เป็นอันมาก ฉะนั้น เมื่อมองด้วยทัศนะของคนสมัยใหม่ซึ่งอยู่ในยุคของการสื่อสารที่ล้ำ

หน้าไปถึงระบบเทเลคอนเฟอเรนซ์ (Teleconference) แล้ว ก็อาจจะเห็นว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องของความเชื่อถือแบบโบราณที่ไร้สาระ

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ส่วนมากก็ยังยึดถือพิธีกรรมเป็นกิจกรรมประจำชีวิต และทุกสังคมมนุษย์ก็ยังคงมีพิธีกรรมอยู่ พิธีกรรมจึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่คงจะตอบสนองความต้องการบางอย่างของมนุษย์ได้ มีเช่นนั้นแล้วมนุษย์คงจะไม่สร้างสรรค์พิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา พิธีกรรมมีคุณสมบัติสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. เน้นเรื่องจิตใจ เป็นการอ้างถึงบุคลิกหรือสิ่งที่ประจักษ์ด้วยใจ ซึ่งก็คือภาวะเหนือธรรมชาติ หรือภาวะเหนือปกติวิสัย เช่น อ้างว่าแม่มโหฬารมีจริง แต่เป็นความจริงที่จิตใจยอมรับ ไม่ใช่ความจริงที่ปรากฏแก่ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ในการที่พิธีกรรมเน้นเรื่องจิตใจนี้ ยังให้เกิดผลตามมา 3 ประการ คือ

1.1 เกิดความสบายใจและความมีกำลังใจ สร้างความเชื่อมั่น หล่อเลี้ยงทั้งใจและกาย พิธีกรรมจึงเป็นอาหารและยาสำหรับปลูกฝังอารมณ์อันพึงปรารถนาต่าง ๆ

1.2 เกิดการยอมรับว่าใจมีอิทธิพลต่อกายและวัตถุภายนอก หากใจอ่อนแอ เศร้าหมอง กายก็พลอยป่วย รับประทานอาหารไม่ได้ตามไปด้วย ดังนั้นเมื่อใจมีความเข้าใจ มีความรู้เห็นที่ถูกต้อง การแสดงออกทางรูปร่างหรือวัตถุย่อมถูกต้องไปด้วย และพิธีกรรมคือสิ่งหนึ่ง ซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อการนี้

1.3 เกิดการเห็นว่าวัตถุเป็นสาขาของจิต กล่าวคือ มิได้มองวัตถุเป็นเพียงวัตถุ หากแต่ว่าวัตถุนั้น ๆ เป็นองค์แห่งการรับรู้ มีชีวิตจิตใจเยี่ยงมนุษย์ หากเจ้าของรู้สำนึกในคุณค่าของสิ่งใด เขาย่อมแสดงออกซึ่งความสำนึก ด้วยการปรนนิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น เหมือนกับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ชีวิตที่อาจรับรู้การกระทำของเขาได้

2. เน้นเรื่องสัญลักษณ์ เป็นการใช้สัญลักษณ์ในรูปของอุปกรณ์ กิริยาท่าทาง ตลอดจนถ้อยคำ ทั้งนี้เพื่อช่วยแผ่ขยายพฤติกรรมทางจิต คือช่วยให้จิตเกิดมโนภาพ ความคิดรวบยอดจินตนาการ และเป้าหมายที่ชัดเจนมั่นคง ดังนั้นหากเราต้องการผลทางอารมณ์ เราต้องใช้สัญลักษณ์ “สะกิด” ให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึก ส่วนการขยายจินตนาการและมโนภาพเป็นหน้าที่ของเขาหลังจากถูก “สะกิด” แล้ว

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2545) กล่าวว่า การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อม หมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษย์ต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้ เราก็จำเป็นต้องพึ่งพาระบบความเชื่อ ดังนั้นสังคมในอดีตจึงจัดระบบความเชื่อเรื่องผีไว้อย่างสลับซับซ้อน มีเหตุผล ประกอบด้วยพิธีที่ให้คนและผีรายที่ให้โทษเมื่อทำผิดต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ความเชื่อในเรื่องนี้จึงกลายเป็นกลไกควบคุมสังคม

อภิชาติ จันทรแดง (2546) กล่าวว่า ความสำเร็จและพิธีกรรมนั้นนอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแล้ว ยังมีการเรียนรู้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเป็นส่วนที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้มีศักยภาพ มีความเข้มแข็ง และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ฉะนั้นความเชื่อและพิธีกรรมไม่ได้เป็นเรื่องไร้สาระหรือเป็นเรื่องความมกมาย หากแต่เป็นระบบคุณค่าที่สำคัญทางสังคมของชุมชน เพราะความเชื่อและพิธีกรรมเกิดขึ้นพร้อมกับการมีมนุษย์ มีสังคมมนุษย์ขึ้นมา และไม่เคยปรากฏว่ามีสังคมมนุษย์ใดในโลกนี้ที่ไม่มีความเชื่อและพิธีกรรม จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์อย่างมีอาจแยกออกจากกันได้ เพราะฉะนั้นการประกอบพิธีกรรมมีความหมายสามอย่างด้วยกันคือ อย่างแรกเป็นการชักนำให้ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันให้มาพบปะกัน ก่อให้เกิดการรู้จักและสัมพันธ์กันขึ้น อย่างที่สองคือการสื่อความหมายให้เข้าใจ

กันในการอยู่ร่วมกัน เพราะเรื่องพิธีกรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ของการสื่อสารทั้งสิ้น อย่างที่สามเป็นเรื่องทางด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากทั้งความเชื่อและการกระทำ เชื่อว่าเป็นสิริมงคลทำให้เกิดความสบายใจและมั่นใจจนเป็นการยอมรับอะไรต่าง ๆ ร่วมกันได้

กล่าวสรุปได้ว่า ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้อน พายุหนาว แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัย ต่าง ๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มียุติพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยความสะดวก แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น หรือนัยยะหนึ่งคือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงด้วยเหตุผล แต่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนหรือสังคม ส่วนพิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประวัติเกี่ยวกับประเพณีปักธงชัย

สภาพวัฒนธรรมอำเภอนครไทย (2545) กล่าวไว้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอ นครไทยประเพณีหนึ่ง ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอ นครไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีนี้เป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัย ชาวนครไทยได้ร่วมกันจัดทำขึ้นในวันที่ 14-15 ค่ำเดือน 12 ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ชาวนครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย ชาวบ้านวัดหัวร่อง บ้านในเมือง บ้านวัดเหนือ บ้านหนองลาน และหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาส่งช้าง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัวขนานไปกับถนนสายนครไทย – ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี โดยชาวนครไทยส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการนำธงไปปักบนยอดเขาช้างและมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธง ที่พอสรุปได้ดังนี้

1. เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่า ถ้าปีใดไม่ไปปักจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูก

2. ปักธงเพื่อระลึกถึงพ่อขุนบางกลางหาว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) ครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของถิ่นเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้รุกรานกันจนถึงเทือกเขาข้างล่าง ท้าของพ่อขุนบางกลางหาวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้า ปักที่ยอดเขาข้างล่าง ไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรู และพระองค์ได้ส่งสอนลูกหลานทั้งหลายให้ไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็ขอให้มันอันเป็นไป

3. ผู้ปกครองนครไทย คิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อน พวกฮ่อมักจะยกพวกมารังแกชาวนครไทย จึงมีข้อตกลงกันระหว่างแม่ทัพนายกองว่า เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้า ชักขึ้นไปปักบนยอดเขาข้างล่าง ก็ให้เตรียมพลต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเมือง

โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2468 เป็นปีที่ชาวนครไทย สัมทอธ และนางงชัยไปปักที่ยอดเขาข้างล่าง และเกิดอาเพศมีคนตายประจวบเหมาะไม่เว้นแต่ละวัน ตายเป็นจำนวนมาก จนชาวนครไทยต้องนิมนต์พระอาจารย์ละมุล อดีตเจ้าอาวาสวัดกลางศรีพุทธาราม ผู้มีอาคมนั่งเสลี่ยงภาวนาพระพุทธรูปไปรอบเมือง และจัดพิธีขอขมาโทษ เหตุการณ์วิบัติอันเศร้าสลดใจจึงสงบ

1. วิธีการทำธง

วิธีการทำธง เป็นหน้าที่ของชาวบ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวร้อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ จะมีลักษณะและวิธีการคล้ายคลึงกัน เพียงแต่บางครั้ง จะทำการทอธงก่อนวันปักธงประมาณ 1 วัน เรียกว่า “การทำแบบจุลกฐิน” การทอเช่นนี้จะสามารถทำได้ในลักษณะที่ชาวบ้านพากันบริจาคเส้นด้าย จึงสามารถทอได้เลย อีกทั้งผืนธงมีความยาวไม่มาก จึงทำให้สามารถทอเสร็จได้ในวันเดียว และการทอธงของชาวนครไทย ในอดีตนับเป็นส่วนหนึ่งที่สูงเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน ซึ่งในปัจจุบัน การทำธงของแต่ละหมู่บ้านจะมีลักษณะของการเรียไรเงินไปซื้อเส้นด้ายและนำมาทอ เนื่องจากปัจจุบันชาวนครไทยปลูกฝ้ายเป็นจำนวนน้อย หรือ จะนำเงินไปมอบให้ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าดำเนินการทอ

2. การปักธง

การนำธงไปปัก เมื่อทำการทอธงและตกแต่งพื้นธงเรียบร้อยแล้ว ในอดีตชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด เช่น วัดเหนือ หลังจากรวมกันเสร็จแล้ว ในบางปีชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ธงไปตลาด โดยมีการสืซอ ตีฆ้อง ตีกลอง นำหน้าขบวน ชาวบ้านจะร่ายรำกันอย่างสนุกสนาน เมื่อแห่ธงเสร็จในตอนเย็นก่อนถึงวันปักธง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็นเพื่อฉลองธง พอถึงตอนเช้า วัดแต่ละวัดจะมีการทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะเตรียมอาหารมาทำบุญตักบาตรที่วัดของตน ถ้าคนใดจะขึ้นไปปักธง ก็จะจัดเตรียมอาหารสำหรับตนเองและไปเลี้ยงเพลพระบนเขาด้วย การเดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง ในสมัยก่อนจะเริ่มเดินทางหลังจากทำบุญและกินข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเตรียมแต่อาหารห่อขึ้นไป สำหรับน้ำจะไปเอาที่ถ้ำฉั่นเพล เนื่องจากคนที่ไม่ไปในสมัยก่อนมีจำนวนไม่มาก น้ำบริเวณบ่อหลังถ้ำฉั่นเพล จึงเพียงพอต่อการบริโภค

3. พระสงฆ์และชาวบ้านผู้ร่วมพิธี

ผู้ที่เดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง จะประกอบด้วยพระสงฆ์ตามวัดที่ชาวบ้านได้นิมนต์ไว้หรือที่ท่านมีศรัทธาไปเอง โดยจะเดินทางทำผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาข้างล่าง มีชาวบ้านหนองลาน หนองน้ำสร้าง บ้านบ่อไธจอก บ้านนาหัวเซ และบ้านเนินเพิ่ม ซึ่งในสมัยก่อนหมู่บ้านหนองลาน จะทำธงไปปักด้วย โดยจะตกลงกับวัดเหนือ ถ้าปีใดหมู่บ้านหนองลานไม่ทำไปวัดเหนือก็จะทำ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ในปัจจุบันนี้ หมู่บ้านวัดเหนือจะทำธงไปโดยหมู่บ้านหนองลานไปร่วมปักธง ในการไปปักธงชาวบ้านจะเตรียมน้ำและอาหารติดตัวไป นอกจากนี้อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มีด เพื่ออำนวยความสะดวก

ในการเดินทาง ซึ่งในการเดินทางชาวบ้านจะเดินทางเป็นกลุ่ม เป็นพวก ประกอบด้วย หนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีกำลังสามารถจะเดินทางขึ้นเขาได้

การเดินทางพระสงฆ์และชาวบ้าน จะเดินทางไปถึงยอดเขาอย่างช้าประมาณ 4 โมงเช้า เพราะพระสงฆ์จะต้องฉันอาหารเพลที่ถ้ำฉั่นเพล ซึ่งมีลักษณะเป็นเพิงถ้ำรูด พื้นเป็นแผ่นหินมีความกว้างไม่มากเท่าใดนัก พระสามารถนั่งได้ประมาณ 8-10 รูป เมื่อไปถึงชาวบ้านจะถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ เนื่องจากถ้วยชามหรือภาชนะที่ใส่อาหารนั้น ขนไปด้วยความยากลำบาก ชาวบ้านจึงนิยมห่อข้าวด้วยใบตองไปรับประทาน เมื่อพระสงฆ์พอฉันเพลเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้าน จะนำธงของวัดเหนือปิ่นขึ้นบันไดไม้ไผ่ชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่ ไปปักธงที่ยอดเขาฉั่นเพลเป็นแห่งแรก เมื่อปิ่นถึงยอดเขาฉั่นเพลเรียบร้อยแล้ว ผู้นำชาวบ้านจะกล่าวคำถวายธอาราธนาให้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดมนต์อยู่นั้นผู้นำชาวบ้านจะนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา และผู้ที่เป็นกองเชียร์อยู่ที่ลานหินเบื้องล่าง แล้วนำก้อนหินไปวางทับเพื่อประคองเสา เมื่อปักธงเสร็จถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

กล่าวสรุปได้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นการปักธงไว้บนยอดเขา หรือ การบูชาเจ้าป่าเจ้าเขา ผีसांगเทวดา เป็นการบวงสรวงขอพรให้บันดาลความสุข ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารมาสู่ชาวบ้าน การบูชาผีसांगเทวดาเช่นนั้น มีมาตั้งแต่อดีต เช่นการบูชาหรือพลีของชาวสุโขทัยที่กระทำต่อพระขงผีมะเทวดา ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่ว่า มีพระขงผีมะเทวดาในเขอันนั้น เป็นใหญ่กว่าทุกผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล ไหว้พลีถุกเมืองนี้เที่ยง เมืองดี ผีไหว้ปดี พลีถุกผีในเขอันบ่คุ้ม บ่เกรง ซึ่งชาวเมืองนครไทยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทย-ลาวที่อพยพเข้ามาหลังเหตุการณ์ศึกเจ้าอนุวงศ์ และกลุ่มชาวเมืองน่าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อเกี่ยวกับผีसांगเทวดาบนภูเขา ที่บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และความสมบูรณ์พูนสุขในการดำรงชีวิต และการทำพิธีบุญปักธงของชาวนครไทย ทำขึ้นที่เขาช้างล้วง ทั้งนี้เป็นเพราะเขาช้างล้วงเป็นภูเขาลูกเดียวที่อยู่ในเส้นทางคมนาคมของผู้คนที่อยู่ระหว่างลุ่มน้ำโขงกับลุ่มน้ำน่านในสมัยโบราณ สามารถมองเห็นเป็นที่หมายสำหรับผู้เดินทางได้แต่ไกล และคนกลุ่มนี้มีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาอยู่ก่อนแล้ว ส่วนงานบุญปักธง หรือ ประเพณีปักธงชัย เดิมชาวบ้านนครไทยเรียกว่า บุญปักธง หรือ ไปปักธง ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมามีการจัดงานประจำปีขึ้น จึง เกิดคำว่า ปักธงชัย และใช้เป็นชื่อทางการในเวลาต่อมา บุญปักธงเป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จัดขึ้นในวันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือน 12 เป็นความเชื่อของชาวนครไทยที่ว่า เป็นประเพณีมีกำเนิดและถือปฏิบัติกันมาช้านานหลายชั่วอายุคน โดยทุกปีชาวนครไทยจะนำธงที่ร่วมกันทอขึ้นไปปักบนเขาช้างล้วง ที่ทอดตัวขนานกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร ชาวนครไทยเชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ปักธงจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนหรือเสียชีวิตได้ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านปลูก วันแห่ง ชาวบ้านจะเตรียมอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด คนที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเตรียมอาหารสำหรับตนเองและสำหรับไปเลี้ยงพระเพลบนเขา พระสงฆ์และชาวบ้านที่จะขึ้นไปปักธงจะต้องเดินทางเท้าผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง และต้องถึงเขาฉั่นเพลประมาณ 5 โมงเช้าเพราะพระสงฆ์จะต้องฉันเพล หลังจากพระสงฆ์ฉันเพลแล้วชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกัน จากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านจะนำธงของวัดเหนือปิ่นขึ้นบันไดไม้ไผ่ไปปักธงที่ยอดเขาฉั่นเพลเป็นแห่งแรก ในขณะกำลังปักธงผู้นำชาวบ้านกล่าวคำอาราธนา พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ผู้นำชาวบ้านนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำลำไม้ไผ่ไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องกัน เป็นอันเสร็จพิธี

การทอธงตามความเชื่อของชาวอำเภอนครไทย

สภาวัฒนธรรมอำเภอนครไทย (2545) กล่าวว่า การทำธงในอดีตเมื่อถึงเดือน 11 พระและผู้นำชุมชนจะตั้งขบวนบอกรื้อไผ่ฝ่ายจากชาวบ้านละแวกหมู่บ้านของตน และจะนัดหมายกันว่าจะทำธงที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าหรือบ้านของผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยสามารถทอผ้าได้ทุกคน โดยชาวบ้านจะนำฝ้ายที่ปลูกจากบ้านของตนเองมารวมกันเป็นกองกลาง บางส่วนจะนำเส้นด้ายมา แล้วมาช่วยกันทำการทอเป็นผืนธง ซึ่งลำดับขั้นตอนทอสรุปได้ดังนี้ (1) หีบฝ้าย โดยการนำฝ้ายมาหีบเพื่อเอาเมล็ดออก (2) ตีดฝ้าย คือการคือเอาฝ้ายที่หีบแล้วไปตีเป็นปุย โดยใช้กตี่ฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายขยายตัวเหมือนลำลี (3) ล้อฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายที่ตีแล้วไปทำการล้อให้เป็นท่อนกลมยาวด้วยไม้ล้อ (4) ปั่นด้าย นำฝ้ายที่ล้อแล้วมาทำการปั่นหรือเข็นด้วยหลาปั่นด้าย ซึ่งจะได้ด้ายที่เป็นเส้น (5) เปียด้ายเป็นการนำด้ายออกจากเมล็ดในด้ายไม้เปียเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบและเป็นใจ (6) ชุบ คือการนำเอาเส้นด้ายไปทำการชุบน้ำข้าว แล้วทำการทอให้เปียกเสมอกัน หลังจากนั้นจะนำเส้นด้ายไปต้มกับข้าวสารเพื่อให้ด้ายมีความเหนียว เมื่อนำไปทอเป็นผืนธงจะไม่ขาดง่าย (7) คั่นและหรี เมื่อต้มแล้วจะนำเส้นด้ายมาใส่ภาชนะทำการคั่น เมื่อคั่นเสร็จจึงนำไปตากให้แห้ง จากนั้นนำไปแช่น้ำและนำมาปั่นให้สะอาด จึงนำไปหรีโดยใช้แปรงหรีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง (8) เสาะ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วชาวบ้านจะนำมาใส่ ระวัง เพื่อทำการเสาะ (สาว) เส้นด้ายใส่กรุง (9) คั่นหรือชิงเครื่องทอ โดยการกวัดฝ้ายจากกรุงไปใส่กรักแล้วนำไปเกี่ยวกับหลักคั่น เพื่อชิงเครื่องทอทำเป็นเส้นยืน (10) ปั่นหลอด คือการนำเส้นด้ายไปใส่กรัก แล้วแกว่งหลาดึงเส้นด้ายออกจากกรักเข้าไปในหลอด เพื่อเอาไปใช้ทำเป็นเส้นพุ่งหรือเส้นดำ (11) สืบทอและทอเป็นผืนธง

ผู้ทำการทอจะเป็นผู้หญิงในหมู่บ้าน ผืนธงจะมีความกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 4 เมตร บริเวณชายธงจะสวยงามด้วยใบโพธิ์ที่ทำจากไม้ แล้วนำไม้ไผ่ที่มีความยาว 1 ฟุต มาใส่หัวท้ายของผืนธง เพื่อถ่วงให้ธงมีน้ำหนักจะได้ไม่ม้วนตัวเมื่อนำไปบนยอดเขา การทำธงจะร่วมมือของผู้คนจาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหัวร่อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ ช่วงกลางคืนก่อนนำธงขึ้นไปปักบนยอดเขาช้างล้วง จะมีพิธีการฉลองธงในลักษณะจุลกฐิน มีงานเหล่านาคาในระดับอำเภอ มีมโหรีสพ การละเล่น และการประกวดธิดาพ่อนขุนบางกลางท่าวด้วย

กล่าวสรุปได้ว่า การทอธงของชาวนครไทย นับเป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน และในปัจจุบันการทำธงของแต่ละหมู่บ้านจะมีลักษณะของการเรียไรเงินไปซื้อเส้นด้ายและนำมาทอ เนื่องจากปัจจุบันชาวนครไทยปลูกฝ้ายเป็นจำนวนน้อย หรือจะนำเงินไปมอบให้ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผงดำนเนินการทอ เช่น ในปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทอการทอธง จะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านวัดหัวร่อง สิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์หรือแก่นของประเพณีปักธงชัย คือ การรำลึกถึงพระ คุณของบรรพบุรุษ และเป็นประเพณีที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับคนในสังคม สร้างความรักสามัคคีเกิดขึ้นในกลุ่มคน ยังคงอยู่ในขณะที่ส่วนอื่นที่เพิ่มมา ที่จะทำให้ประเพณีปักธงชัย มีจุดขายที่น่าสนใจ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นอื่น ให้มาท่องเที่ยวในงานประเพณีปักธงชัย

ปักธงชัย ชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพ่อนขุนบางกลางท่าว

ปรีชา เรืองจันทร์ (2552) ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีสำคัญยิ่งในวิถีชีวิตของชาวนครไทย ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างเคร่งครัด ที่พ่อแม่เฝ้าให้ฟังปลูกฝังสืบทอดกันนับตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวนครไทยจัดขึ้น ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 โดยมีคติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีปักธงบนยอดเขาช้างล้วงดังนี้

1. ปักธงเพื่อระลึกถึง บรรพชนชาวนครไทย คือ พ่อขุนบางกลางท่าว เมื่ออพยพมาอยู่ที่เมืองนครไทย (บางยาง) ครั้งแรก ได้เกิดการสู้รบกับพวกเจ้าของถิ่นเดิมที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ มีการต่อสู้รุกรไลกันจนถึงเทือกเขาข้างลัว่ง ทัพของพ่อขุนบางกลางทาวประสบชัยชนะ จึงเอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายผ้าปักที่ยอดเขาข้างลัว่งไว้เป็นอนุสรณ์ที่มีชัยชนะแก่ศัตรู และภายหลังจากทรงชนะขอมที่สุโขทัย เสด็จกลับนครไทย ดังจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 บรรทัดที่ 36 วรรคสุดท้าย ที่ว่า “...ต่างคนต่างเมื่อ (กลับ) บ้านเมืองดังเดิม” เชื่อกันว่า เมื่อทรงกลับมาก่อนถึงเมืองบางยาง นครไทย ทรงปักธงที่เขาข้างลัว่ง เป็นธงชัยสัญลักษณ์แห่งการประกาศชัยชนะ ส่งสัญญาณสื่อสาร ส่งข่าวบอกให้ชาวบางยางที่อยู่ในเมืองพื้นที่ราบเบื้องล่างได้ทราบล่วงหน้า ถึงชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ต่อการขับไล่ขอมในครั้งนี้ และเชื่อกันว่า การทอดธงแล้วนำไปปักธงจุดชนะศึก เพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระองค์ทุกปี ถ้าปีใดไม่ขึ้นไปปักก็จะมีเหตุการณ์พิบัติเกิดขึ้น

2. ผู้ปกครองนครไทยคิดระบบการส่งข่าวสาร เนื่องจากสมัยก่อนพวกฮ่อมักจะยกพลมาโจมตีกรุงราชานชาวนครไทย จึงใช้ธงเป็นสัญญาณแจ้งเหตุแก่แม่ทัพนายกองและประชาชน เมื่อใดเห็นผ้าขาวม้าชักหรือขึ้นไปปักบนยอดเขาข้างลัว่ง ซึ่งเป็นชัยภูมิจุดเดียวที่โดดเด่นเห็นตระหง่านเห็นได้ชัดจากเบื้องล่าง เนื่องจากเป็นยอดเขาหินโล้น ๆ ไม่มีต้นไม้บดบังหรือเทือกเขาสูงอื่น ๆ ซ้อนด้านหลังอาจทำให้กลมกลืนหรือมองเห็นธงได้สัญญาณได้ยาก จะได้เตรียมพลรบศึกต่อสู้ศัตรูได้ทัน

3. เชื่อว่าการปักธงจะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข กินดีอยู่ดี โดยมีความเชื่อว่าถ้าปีใดไม่ไปจะทำให้เกิดภัยพิบัติหรือเภทภัยต่าง ๆ เนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น นาคราชจะมาล้างบ้านล้างเมือง ยักษ์จะมากินคน หรือช้างจะมากินข้าวที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูก จากคำบอกเล่าของพระครูประพัฒน์ธรรมคุณ (หลวงพ่อกล้า) อดีตเจ้าคณะอำเภอนครไทยและเจ้าอาวาสวัดเหนือ ได้เล่าว่าชาวบ้านได้ติดตามช้างไป พบว่า รอยเท้าช้างจะหายไปบริเวณเขาข้างลัว่งทุกปี เป็นต้น ความเชื่อในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับและกล่าวถึงอยู่เสมอในหมู่ชาวนครไทย

กล่าวสรุปได้ว่า การปักธงบนยอดเขาข้างลัว่งในสมัยนั้นของพ่อขุนบางกลางท่าว อาจจะเป็นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ สื่อสารหรือส่งข่าวให้ฝ่ายเดียวกันทราบถึงการประกาศชัยชนะเหนือศัตรู หรือเป็นจุดที่รบชนะศัตรู เป็นหลักจิตวิทยาของผู้นำ หรือผู้ครองนคร ส่งสัญญาณแสดงถึงเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีในความเป็นปึกแผ่น มีความหมายถึงความเข้มแข็ง ความเป็นอิสระ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในแคว้นปกครอง เพื่อจะได้ดำรงไว้ซึ่งความรักสามัคคีให้ยั่งยืนตลอดไป แต่ในสมัยนั้นยังไม่มีธงประจำชาติ จึงใช้ผ้าขาวม้า หรือผ้าคาดเอว ผูกติดกับไม้ไผ่แล้วนำไปปักในบริเวณที่สูง ๆ เพื่อให้สังเกตและมองเห็นได้ง่ายในระยะไกล ถ้าจะเปรียบเทียบกับปัจจุบัน คือ หากต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนและกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้นำหรือผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นการปักธงชัย ธง จึงเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของพ่อขุนบางกลางท่าว นั่นเอง

สัญลักษณ์ทางความเชื่อที่สำคัญต่อประเพณีปักธงชัย

1. ต้นจำปาขาว

ต้นจำปาขาว อยู่ในท้องที่อำเภอนครไทย บริเวณวัดกลาง เป็นต้นไม้ดอกประเภทไม้ยืนต้น มีขนาดใหญ่ ขนาดลำต้นวัดโดยรอบประมาณ 3 เมตรเศษ สูงประมาณ 9-10 เมตร ความแปลกที่แตกต่างจากต้นจำปาอื่น ๆ คือ ต้นจำปาทั่วไปจะมีดอกเป็นสีเหลืองแต่ต้นจำปาต้นนี้ ออกดอกเป็นสีขาวนวล มีกลิ่นหอมฟุ้งทั่วบริเวณวัด และถ้าหากลำจำปาขาวไปปลูกที่

อื่น ก็จะมีดอกเป็นสีเหลืองเหมือนดอกจำปาทั่วไป ดังนั้นจึงนิยมนำดอกจำปาขาวแช่ในน้ำ แล้วบรรจุขวด เพื่อเป็นของที่ระลึก

ประวัติความเป็นมาของต้นจำปาขาว ชาวอำเภอนครไทยเชื่อกันว่า พ่อขุนบางกลางท่าวทรงปลูกไว้เมื่อครั้งครองเมืองบางยาง (นครไทย) ต้นจำปาขาวจึงมีอายุประมาณ 700 ปีเศษ นอกจากนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงได้ทรงบันทึกเรื่องราวของต้นจำปาขาวว่า “พ่อขุนบางกลางท่าวเจ้าเมืองบางยาง ทรงปลูกไว้เป็นอนุสรณ์คู่บ้านคู่เมืองของเมืองบางยางซึ่งได้ปลูกไว้ที่วัด ๆ หนึ่งทางทิศตะวันตกของพระอุโบสถ” วัดดังกล่าวนี้ ปัจจุบัน คือ วัดกลาง ดังนั้น จึงประมาณได้ว่า ต้นจำปาขาวปลูกก่อน ปี พ.ศ. 1806 ซึ่งปัจจุบัน ต้นจำปาขาว ได้รับการดูแลรักษา เนื่องจากลำต้นบางส่วนเป็นโพรงผุกร่อน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ได้ต้นจำปาขาวมีพระรูปของพ่อขุนบางกลางท่าว ชาวนครไทยจัดพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นประจำทุกปี

2. ถ้ำกา

ถ้ำกา เป็นถ้ำขนาดเล็กมีความกว้างประมาณ 2-5 เมตร ยาวประมาณ 10 เมตรเศษ อยู่ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศเหนือประมาณ 10 กิโลเมตร หน้าถ้ำมีต้นไม้ขึ้นปกคลุมค่อนข้างแน่น พื้นถ้ำขึ้นเพราะมีใบไม้ปกคลุม ที่ลึบผนังถ้ำสูงกว่าระดับพื้นดิน ภายหลังขุดขึ้น หรือเส้นรูปกากบาทพาดกันไปมา สลักลึกประมาณ 1 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายกับที่ภูพาน บ้านผือ สันนิษฐานว่า เป็นภาพแกะสลักหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ ความสำคัญของภาพสลักหินที่ถ้ำกา เขาช้างล้วง คือ (1) เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงว่า พื้นที่ยอดเขาช้างล้วงเคยเป็นชุมชนโบราณที่มีอายุมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ (2) แสดงถึงว่าบริเวณเมืองนครไทย น่าจะเป็นที่อยู่อาศัยของคนโบราณหรือเป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายของคนโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากเขตตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดเลย หรือบริเวณแม่น้ำโขง และ (3) เป็นหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญที่น่าสนใจ พอที่จะจัดเป็นแหล่งนำทัศนศึกษา เพราะระหว่างทางจะมีธรรมชาติป่าไม้นานาชนิด นก ดอกไม้ป่า ลานก้อนหินปุ่มที่สวยงาม และมียอดเขาช้างล้วงที่ทำพิธีปักธงชัย

3. เมืองนครไทยโบราณ

เมืองนครไทยโบราณ พื้นที่เมืองนครไทยโบราณจัดเป็นที่ราบหุบเขาที่มีรูปร่างแบบกระทะหงาย มีแนวเขาหลายลูกทอดตัวยาวเป็นแนวโค้งคล้ายกับขอบวงกลมล้อมรอบพื้นที่ราบ บริเวณตอนกลางของที่ราบหุบเขา เป็นที่ตั้งเมืองนครไทยโบราณ ซึ่งมีลักษณะเป็นเนินดินสูงคล้ายหลังเต่า น้ำไม่ท่วม มีคูน้ำ คันดิน 3 ชั้น ล้อมรอบเนินดินธรรมชาติ ผังเมืองจึงมีรูปแบบไม่สม่ำเสมอหรือเป็นรูปแบบเฉพาะและมีสภาพไม่สมบูรณ์ ภายในตัวเมืองโบราณมีพื้นที่ทั้งหมด 142 ไร่ แม่น้ำแควน้อยไหลผ่านเข้าไปในตัวเมืองและเลวกวออกไปในพื้นที่รอบนอก พื้นที่ราบลุ่มในบริเวณรอบนอกตัวเมืองนครไทยโบราณ จะมีสาขาของแม่น้ำแควน้อยไหลผ่านหลายสาย จึงพาตะกอนมาทับถม ทำให้พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก แต่ในปัจจุบันได้มีการก่อสร้าง สถานที่ราชการ หน่วยงานร้านค้า และบ้านเรือนบนตัวเมืองโบราณ และคูน้ำ คันดิน ซึ่งนับว่าเป็นการทำลายหลักฐานอันมีค่าของแหล่งโบราณคดีเมืองนครไทยไปอย่างน่าเสียดาย

4. วัดกลาง

วัดกลาง เป็นวัดเก่าแก่อตั้งอยู่ใจกลางเมืองนครไทยโบราณ ในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถเก่า สันนิษฐานว่าสร้างโดยฝีมือช่างล้านนาไทย หรือช่างชาวพม่า รอบ ๆ พระอุโบสถมีพัทธสีมาทำด้วยศิลาทรายสีแดง ซึ่งเป็นของเก่าแก่อตั้งอยู่โดยรอบ ส่วนภายในอุโบสถใช้เป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ มีขนาดใหญ่ 3 องค์ คือ พระพุทธรูปสำริดศิลปะสมัยสุโขทัย มีขนาดหน้าตักกว้าง 53 เซนติเมตร สูง 68 เซนติเมตร และพระพุทธรูปศิลานาคปรก ปางสมาธิ ศิลปะสมัยลพบุรี 2 องค์ องค์หนึ่งสร้างเสร็จแล้ว แต่มีส่วนชำรุดมีขนาดหน้าตักกว้าง 65 เซนติเมตร สูง 177 เซนติเมตร

(เฉพาะองค์พระพุทธรูปสูง 1 เมตร) ส่วนอีกองค์หนึ่งอยู่ในสภาพเป็นโคลน จัดเป็นศิลปะลพบุรีมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งองค์พระพุทธรูปมีรูปร่างหน้าตาเป็นแบบศิลปะท้องถิ่นมากกว่าจะเป็นของที่เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น ปัจจุบันพระพุทธรูปสำริดศิลปะสมัยสุโขทัยและพระพุทธรูปนาคปรกศิลปะสมัยลพบุรี (องค์สมบูรณ์) ได้ถูกโจรกรรมสูญหายไป และบริเวณวัดกลาง มีต้นจำปาขาวเก่าแก่ หลายร้อยปี ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นต้นจำปาที่พ่อขุนบางกลางท่าวปลูกไว้ ทางวัดจึงได้บูรณะบริเวณใต้ต้นจำปาขาว เพื่อให้ชาวบ้านประกอบพิธีบวงสรวงได้สะดวก ตลอดจนเป็นที่สักการะแก่ผู้มาเยือนอำเภอ นครไทย โดยท่านพระครูสถิตยานันท์ เจ้าอาวาสวัดกลาง ได้รวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัดและที่ได้พบจากบริเวณต่าง ๆ ของอำเภอ นครไทย จัดเก็บไว้ในกุฏิเพื่อเป็นที่ศึกษาค้นคว้า แก่ผู้สนใจ

5. วัดเหนือหรือวัดหน้าพระธาตุ

วัดเหนือหรือวัดหน้าพระธาตุ เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ภายในตั้งเมืองอำเภอ นครไทยสำรวจพบโบราณสถานที่สำคัญ คือ ใบเสมาศิลาทรายแกะสลัก 2 ด้าน ด้านหนึ่งแกะสลัก เป็นรูปพระสฤงคารศิลปะแบบทวารวดีตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 ส่วนอีกด้านหนึ่งแกะสลักเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร อิทธิพลสมัยล้านนาไทย ผสมกับศิลปะสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าน่าจะแกะสลักขึ้นภายหลังด้านแรก และคงมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 พระพุทธรูปองค์นี้ ชาวนครไทยเรียกว่า “หลวงพ่อเพชร” ซึ่งเป็น พระพุทธรูปที่ชาว นครไทยเคารพนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ภายในบริเวณวัด แต่เดิมชาวบ้านเล่าว่า มีพระธาตุตั้งอยู่หน้าวัด ต่อมาปรักหักพังจึงสร้างเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยสุโขทัยองค์หนึ่ง ปัจจุบันได้พังทลายลง และภายในเจดีย์บรรจุพระเครื่องทำด้วยเงินและทองคำหลายองค์ ซึ่งบรรจุรวมอยู่กับเครื่องใช้ที่ทำด้วยเงินและทองเหลืองเป็นจำนวนมาก สิ่งของดังกล่าว เป็นฝีมือของช่างสมัยโบราณที่ประณีต และงดงามมาก แต่ปัจจุบันของส่วนใหญ่ได้สูญหายไปยังคงเหลือเพียงเล็กน้อย ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้ และสถานที่ตั้งพระธาตุได้สร้างเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนพระอุโบสถเดิมศิลปะสุโขทัย ปัจจุบันมีการสร้างอุโบสถให้ขึ้นบนฐานอุโบสถเดิม

6. วัดหัวร่อง

วัดหัวร่อง หรือวัดนครไทยวราราม เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก เดิมศาลาการเปรียญมุงด้วยกระเบื้องไม้แบบโบราณ ซึ่งสวยงามและอ่อนช้อยมาก แต่ปัจจุบันได้ถูกรื้อลงและสร้างอุโบสถใหม่ ขึ้นแทนสถาปัตยกรรมพื้นเมืองที่นับว่าเป็นอาคารทางพุทธศาสนาหลังสุดท้ายที่เหลืออยู่ในวัดนี้ ได้แก่ พระวิหารเก่าใช้มุงด้วยกระเบื้องไม้ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่สร้างด้วยไม้ทั้งองค์ รวมทั้งสาวกซ้ายขวาอีก 2 องค์ ก็สร้างด้วยไม้เช่นกัน นับว่าเป็นศิลปกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่และสวยงามยิ่ง เดิมปลวกกินผุพัง เจ้าอาวาสวัดได้ทำการอนุรักษ์จนอยู่ในสภาพดีและเหมือนเดิม นอกจากนั้นภายในบริเวณวัดยังพบร่องรอยการสร้างโบราณสถาน เช่น โบสถ์หรือวิหารมีลักษณะแผนผังแบบเดียวกับศิลปะสมัยสุโขทัย ปัจจุบันเหลือแต่ฐานส่วนตัวอาคารปรักหักพังหมดแล้ว

ประเพณีปักธงชัยในปัจจุบัน

สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ นครไทย (2545) กล่าวไว้ว่า ประเพณีปักธงชัย เป็นประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอ นครไทยประเพณีหนึ่งที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากชาวอำเภอ นครไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อ และยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างมาก ประเพณีปักธงชัยเป็นประเพณีที่ชาว นครไทยได้จัดทำขึ้น ในวันขึ้น 14-15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ชาว นครไทยในอดีตที่ประกอบด้วย ชาวบ้านวัดหัวร่องบ้านในเมืองบ้านวัดเหนือ บ้านหนองลานและหมู่บ้านใกล้เคียงจะนำธงที่ชาวบ้านร่วมกันทอไปปักที่เขาช้างล้วง ซึ่งเป็นเทือกเขาที่ทอดตัว

ขนานไปกับถนนสายนครไทย-ชาติตระการ ห่างจากตัวอำเภอ นครไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นประจำทุกปี

จากคำบอกเล่าของประชาชนส่วนใหญ่จะให้เหตุผลว่าการที่เขากลับมาก็เพื่อให้บ้านเมืองและชุมชนนครไทยมีความสุขเป็นหลัก ดังที่ นางจรัส ทองน้อย กล่าวว่า ในสมัยที่เป็นเด็กและเป็นสาวไม่มีพิธีบวงสรวงพ่อนางอย่างในปัจจุบัน การกล่าวถึงจึงไม่มีชาวบ้านเรียกชื่อประเพณีนี้ว่า ประเพณีปักธง แต่ในปัจจุบันนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องวีรกรรมของวีรบุรุษ คือ พ่อขุนบางกลางหาว จะได้รับความสนใจและยอมรับในหมู่ชาวนครไทยมากกว่าเหตุผลอื่น เห็นได้จากการตั้งชื่อประเพณีนี้ในปัจจุบันอย่างเป็นทางการ คือ ประเพณีปักธงชัย จะด้วยเหตุผลใดก็ตามชาวนครไทยไปปักธงบนยอดดอยเขาช้างล้วงเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้ การทำธงในอดีตเมื่อถึงเดือน 11 พระและผู้นำชุมชน จะตั้งธงบอกเรียไร่ฝ่ายจากชาวบ้านละแวกหมู่บ้านของตน และจะนัดหมายกันว่าจะทำธงที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบ้านของผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้า หรือบ้านของผู้นำหมู่บ้าน แต่ในการทอชาวบ้านจะมาช่วยกันทอ เพราะในอดีตผู้หญิงนครไทยสามารถทอผ้าได้ทุกคน โดยชาวบ้านจะนำฝ้ายที่ปลูกจากบ้านของตนเองมารวมกันเป็นกองกลาง บางส่วนจะนำเส้นด้ายมา แล้วมาช่วยกันทำการทอเป็นผืนธง ซึ่งลำดับขั้นตอนทอสรุปได้ดังนี้ (1) หีบฝ้าย โดยการนำฝ้ายมาหีบเพื่อเอาเมล็ดออก (2) ดัดฝ้าย คือการคือเอาฝ้ายที่หีบแล้วไปตีเป็นปุย โดยใช้ก้านตีฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายขยายตัวเหมือนลำลี (3) ล้อฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายที่ตีแล้วไปทำการล้อให้เป็นท่อนกลมยาวด้วยไม้ล้อ (4) ปั่นด้าย นำฝ้ายที่ล้อแล้วมาทำการปั่นหรือเข็นด้วยเหล่านปั่นด้าย ซึ่งจะได้ด้ายที่เป็นเส้น (5) เปียด้ายเป็นการนำด้ายออกจากเมล็ดในด้ายไม้เปียเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบและเป็นใจ (6) ชุบ คือการนำเอาเส้นด้ายไปทำการชุบน้ำข้าว แล้วทำการทอให้เปียกเสมอกัน หลังจากนั้นจะนำเส้นด้ายไปต้มกับข้าวสารเพื่อให้ด้ายมีความเหนียว เมื่อนำไปทอเป็นผืนธงจะไม่ขาดง่าย (7) คั่นและหรี เมื่อต้มแล้วจะนำเส้นด้ายมาใส่ภาชนะทำการคั่น เมื่อคั่นเสร็จจึงนำไปตากให้แห้ง จากนั้นนำไปแช่น้ำและนำมาปั่นให้สะอาด จึงนำไปหรีโดยใช้แปรงหรีแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง (8) เสาะ เมื่อเส้นด้ายแห้งแล้วชาวบ้านจะนำมาใส่ ระวัง เพื่อทำการเสาะ (สาว) เส้นด้ายใส่กรุง (9) คั่นหรือชิงเครื่องทอ โดยการกวัดฝ้ายจากกรุงไปใส่กรวกแล้วนำไปเกี่ยวกับหลักคั่น เพื่อชิงเครื่องทอทำเป็นเส้นยืน (10) ปั่นหลอด คือการนำเส้นด้ายไปใส่กรแล้วแกว่งหลอดดึงเส้นด้ายออกจากกรเข้าไปในหลอด เพื่อเอาไปใช้ทำเป็นเส้นพุ่งหรือเส้นดำ และ (11) สืบทอและทอเป็นผืนธง

โดยผู้ที่ทำการทอจะเป็นผู้หญิงในหมู่บ้าน ธง จะมีความกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 4 เมตร บริเวณชายธงจะสวยงามด้วยใบโพธิ์ที่ทำจากไม้ แล้วนำไม้ไผ่ที่มีความยาว 1 ฟุต มาใส่หัวท้ายของผืนธง เพื่อถ่วงให้ธงมีน้ำหนักจะได้ไม่ม้วนตัวเมื่อนำไปบนยอดเขา วิธีการทำธงของทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวร่อง บ้านในเมือง และบ้านเหนือ จะมีลักษณะและวิธีคล้ายคลึงกัน เพียงแต่บางครั้ง จะทำการทอธงก่อนวันปักธงประมาณ 1 วัน เรียกว่า “การทำแบบจุลลจัน” การทอเช่นนี้ จะสามารถทำได้ในลักษณะที่ชาวบ้านพากันบริจาคเส้นด้าย จึงสามารถทอได้เลย อีกทั้งผืนธงมีความยาวไม่มาก จึงทำให้สามารถทอเสร็จได้ในวันเดียว

การทอธงของชาวนครไทยในอดีต นับเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความสามัคคีกันของประชาชนในหมู่บ้าน และยังแสดงถึงคุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกของคนในชุมชน และการนำธงไปปัก เมื่อทำการทอธงและตกแต่งผืนธงเรียบร้อยแล้ว ในอดีตชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด เช่น วัดเหนือหลังจากรวมกันเสร็จแล้ว ในบางปีชาวบ้านจะจัดขบวนแห่ธงไปตลาด โดยมีการสืซอ ตีฆ้อง ตีกลอง นำหน้าขบวน ชาวบ้านจะร่ายรำกันอย่างสนุกสนาน เมื่อแห่ธงเสร็จในตอนเย็นก่อนถึงวันปักธง จะมีการเจริญพระพุทธมนต์เย็น เพื่อฉลองธง เมื่อถึงตอนเช้า วัดแต่ละวัดจะมีการทำบุญตักบาตร ชาวบ้านจะเตรียมอาหารมาทำบุญตักบาตรที่วัดของตน ถ้าคนใดจะขึ้นไปปักธงก็จะเตรียมอาหารสำหรับตนเองและไปเลี้ยง

เพลพระบนเขาด้วย การเดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง ในสมัยก่อนจะเริ่มเดินทางหลังจากทำบุญและกินข้าวเสร็จ ชาวบ้านจะเตรียมแต่อาหารห่อขึ้นไป สำหรับน้ำจะไปเอาที่ถ้ำฉั่นเพล เนื่องจากคนในสมัยก่อนมีจำนวนไม่มาก น้ำบริเวณบ่อหลังถ้ำฉั่นเพล จึงเพียงพอต่อการบริโภค

ผู้ที่เดินทางขึ้นเขาเพื่อไปปักธง จะประกอบด้วยพระสงฆ์ ตามวัดที่ชาวบ้านได้นิมนต์ไว้ โดยจะเดินผ่านทุ่งนาและป่าไปที่เขาช้างล้วง มีชาวบ้าน หนองน้ำสร้าง บ้านบ่อไธจอก บ้านนาหัวเซ และบ้านเนินเพิ่ม ซึ่งในสมัยก่อน จะทำธงไปปักด้วย โดยจะตกลงกับวัดเหนือ ถ้าปีใดหมู่บ้านหนองลานไม่ทำ วัดเหนือก็จะทำ ซึ่งแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ในปัจจุบันนี้หมู่บ้านวัดเหนือจะทำธงไป โดยหมู่บ้านหนองลานไปร่วมปักธง ในการไปปักธงชาวบ้านจะเตรียมน้ำและอาหารติดตัวไป นอกจากนี้ อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้ คือ มีด เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางชาวบ้านจะเดินทางเป็นกลุ่มเป็นพวก ประกอบด้วย หนุ่มสาว และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีกำลังสามารถจะเดินทางขึ้นเขาได้ โดยมีพระเป็นผู้นำ ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจากวัดเหนือ วัดกลางและวัดหัวร้อง จากการสัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดเหนือ กล่าวว่า นับตั้งแต่บวชมาเป็นเวลา 39 พรรษา ท่านขึ้นเขา นำชาวบ้านไปปักธงทุกปี จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2537 ท่านเดินทางขึ้นเขาไม่ไหว เนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวย จึงได้มอบหมายให้พระสงฆ์รูปอื่นไปขึ้นเขาแทน โดยท่านให้เหตุผลว่า ตลอดเวลา 30 กว่าปี ที่นำชาวบ้านขึ้นเขาเพราะต้องการไปปักธงตามประเพณีและพระมีบทบาทเป็นผู้นำชาวบ้านนำธงไปปัก

เรื่องภาชนะใส่อาหาร ชาวบ้านกลุ่มวัดกลางเล่าถึงความเชื่อว่ามีว่า สมัยก่อนชาวบ้านจะนำอาหารไปเท่านั้น ถ้วยชาม ภาชนะที่ใส่อาหารถวายพระไม่ต้องเอาไป เพราะบนยอดเขาจะมีผู้จัดเตรียมภาชนะที่จะใช้ใส่อาหารเลี้ยงพระ นอกจากถ้วยชามแล้ว บนยอดเขายังมีแก้วแหวน เครื่องประดับ นำกลับมาด้วย ท่านจึงโกรธไม่จัดเตรียมสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เช่นอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้ก่อนขึ้นปักธง 1 คืน ชาวบ้านจะได้ยินเสียงการตี ช้อง กลอง มาจากเทือกเขาช้างล้วง พอฉั่นเพลเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้าน จะนำธงของวัดเหนือขึ้นไปขึ้นบันไดไม้ไผ่ชั่วคราวที่ทำด้วยไม้ไผ่ ไปปักธงที่ยอดเขาฉั่นเพลเป็นแห่งแรก เมื่อปีถึงยอดเขาฉั่นเพลเรียบร้อยแล้ว ผู้นำชาวบ้านจะกล่าวคำถวายธรรมาธิให้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ระหว่างที่พระสงฆ์กำลังสวดมนต์อยู่นั้นผู้นำชาวบ้านจะนำธงไปผูกกับลำไม้ไผ่ จากนั้นนำไปปักไว้ในหลุมบนยอดเขา มีลักษณะเป็นร่องลึกสามารถเสียบด้ามธงได้ พร้อมกับกล่าวคำไชโยให้ร้องทั้งผู้ที่อยู่บนยอดเขา และผู้ที่เป็นกองเชียร์อยู่ที่ลานหินเบื้องล่าง แล้วนำก้อนหินไปวางทับเพื่อประคองเสา เมื่อปักธงเสร็จถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี

เมื่อพระและชาวบ้านเดินทางไปถึงเขาฉั่นเพลก่อนเวลา 11.00 น. (เวลาฉั่นเพล) พระและชาวบ้านก็จะทำพิธีปักธงก่อน จากนั้นจึงมาฉั่นอาหารเพลที่ถ้ำฉั่นเพล ต่อมาพระและชาวบ้านจะเคลื่อนขบวนไปปักธงผืนที่ 2 ไปยังยอดเขาย่านไฮ (ย่านไฮ) ซึ่งอยู่ห่างจากธงผืนแรก ประมาณ 300 เมตร พระ และชาวบ้านที่มีความสามารถในการปีนขึ้นบันไดขึ้นไบบนยอดเขา วิธีการปักธง จะกระทำเช่นเดียวกับธงผืนแรก โดยธงที่ปักบริเวณยอดเขาย่านไฮ จะเป็นธงของหมู่บ้านวัดกลาง (บ้านในเมือง) แหล่งสุดท้ายที่จะทำการปักธง ได้แก่ ยอดเขาช้างล้วง ซึ่งมีลักษณะคล้ายลูกช้างนอนหมอบจึงเรียกว่า เขาช้างล้วง เป็นยอดเขาที่ใหญ่ที่สุด และปีนค่อนข้างยากลำบาก เนื่องจากเวลาที่ปีนจากข้างล่างขึ้นไปข้างบนยอดเขาค่อนข้างแคบ ทำให้มีความเชื่อว่าคนมีบุญเท่านั้นจึงจะสามารถลอดช่องเขาขึ้นไปข้างบนได้ ธงที่ทำการปักที่ยอดเขาช้างล้วงจะเป็นธงในหมู่บ้านวัดหัวร้อง เมื่อปักเสร็จแล้วจะถือว่าเสร็จพิธีการปักธงประจำปี อันเป็นประเพณีของนครไทย

ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะแยกย้ายเดินทางกลับ ในขณะที่บางส่วนจะพากันชมความงามของธรรมชาติและก้อนหินใหญ่น้อยที่มีความสวยงามและมีลักษณะแตกต่างกันไป เนื่องจากการสึกกร่อนของหินตามธรรมชาติในบริเวณนี้ หรือบางส่วนชมทิวทัศน์เบื้องล่างของนครไทย ในปัจจุบันนี้ใช้เวลาไม่นานมากเมื่อเทียบกับอดีตที่ชาวบ้านจะลงมาถึงพื้นที่ข้างล่างเป็นเวลาเย็น

ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเดินทางลำบาก อีกทั้งในขณะที่ลงมาจากเขา ชาวบ้านจะพากันตัดไม้ไผ่มาใช้สำหรับเผาข้าวหลาม และทำไม้คานลงมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เดิมนั้นการปักธง จะกระทำกันในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับเขาข้างล่าง ไม่กี่หมู่บ้านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2525 ทางอำเภอ นครไทย ได้เชิญชวนให้ชาวบ้านจากหมู่บ้าน และตำบลต่าง ๆ ทำธงมาร่วมประกวดในงานประเพณีปักธงชัยและนอกจากนี้ยังเพิ่มพิธีกรรมบวงสรวงพ่อขุนกลางท่าว มีชบวนแห่ธงจากตำบลต่าง ๆ ในภาคกลางคืน จะมีการแสดงมโหรีและประกวดธิดาพ่อขุนบางกลางท่าว ทำให้ประเพณีปักธงชัยในสมัยนี้แตกต่างไปจากสมัยก่อน แต่ธงที่นำไปปักบนเขาข้างล่างยังเป็นธงของสามหมู่บ้าน ส่งผลทำให้งานประเพณีปักธงชัยเป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นประเพณีของชาวนครไทยทุกคน

บทสรุป

ประเพณีปักธงชัย เป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์สำคัญของชาวอำเภอ นครไทย มีงานประเพณีประจำปีของอำเภอที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่และแสดงออกถึงความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวนครไทย จะจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านานหลายชั่วอายุคน ทำให้ชาวนครไทยมีความเชื่อว่าประเพณีปักธงชัย มีต้นกำเนิดและปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่สมัยที่พ่อขุนบางกลางท่าว ยังปกครองเมืองบางยาง (เชื่อว่า คือเมือง นครไทย) เป็นวีรบุรุษท้องถิ่นของชาวนครไทย เมื่อถึงเวลากำหนดงาน ชาวนครไทยที่มีหมู่บ้านอยู่ใกล้ตัวเมือง นครไทย ก็จะนำธงที่ร่วมกันทอขึ้นไปปักบนเขาข้างล่าง เป็นเขาที่ทอดตัวขนานกับถนนสาย นครไทย-ชาติตระการ อยู่ห่างตัวเมืองไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร โดยจะกระทำเช่นนี้เป็นประจำทุกปี และปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวและจัดงานอย่างยิ่งใหญ่ มีการผูกเรือรวความเชื่อท้องถิ่นในชุมชนหุบเขานครไทยหลายอย่างให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในพระราชประวัติพ่อขุนบางกลางท่าว (พ่อขุนบางกลางท่าว) ในฐานะองค์ปฐมกษัตริย์ในประวัติศาสตร์ชาติไทย จนนำไปสู่การให้ความหมายและสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ในประเพณีปักธงชัยของเมือง นครไทย ให้มาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่ผสมด้วยแนวคิดท้องถิ่นนิยม จนทำให้ชาวนครไทยแทบจะลืมสาเหตุที่มาของประเพณีปักธงชัย

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรม อารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี*. กรุงเทพฯ: มีติเน็ตเวิร์ก.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2566). *ความเป็นมาของประเพณีปักธงชัย*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2566. จาก https://www.m-culture.go.th/phitsanulok/ewt_news.php?nid=165&filename=index.
- เดชบัณฑิตรัตน์ ปิยะภากรณ์, พชรินทร์ จิงประวัติ และ สุมานีการ์ จันทรบรรเจิด. (2550). *ไทยศึกษา*. กรุงเทพฯ: ทริปเพิล เอ็ดดูเคชั่น.
- นิพนธ์ สัมมา. (2534). *พิธีกรรมกับการสื่อสารทางสังคม*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปรีชา เรืองจันทร์. (2552). *พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ่อขุนบางกลางท่าว) พระปฐมบรมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย*. พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2566). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เถลิงพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล เถลิงพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธการพิมพ์.

- สภาวัฒนธรรมอำเภอ นครไทย. (2545). *โครงการคำให้การผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมของอำเภอ นครไทย*. พิษณุโลก: สภาวัฒนธรรมอำเภอ นครไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2550). *แผนแม่บทปรัณรงค์วัฒนธรรมไทย พ.ศ. 2537*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ นครไทย. (2545). *วัฒนธรรมของอำเภอ นครไทย*. พิษณุโลก: สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ นครไทย.
- สิริกานต์ รอดบุญมย์. (2560). *บทบาทการมีส่วนร่วมการบูรณาการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร).
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). (2515). *การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: บรรณาการแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2545). *วัฒนธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิชาติ จันทรแดง. (2546). *ความเชื่อ พิธีกรรม: กระบวนการเรียนรู้เพื่อศักยภาพการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านยางหลวง ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- อัศวิณี หวานจริง. (2554). ศิลปกรรมกระจกสะท้อนวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นบนผนังวิหารวัดท่าข้าม (ชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจิตรศิลป์*, 9(2), 190-237.